

# بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

❖ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

خسرو ۱۱

الله



و مانند کسانی مباشید که خدا را فراموش  
کردند پس خدا هم آنان را دچار خود  
فراموشی کرد. اینان همان فاسقانند





## سخن نخست

مهدی خداجویان / سردبیر

### کوچه فرهنگ، پلاک مسجد



ماهنامه فرهنگی آموزشی

و ترویجی مسجد

شماره ۱۸۷

شعبان ۱۴۳۷

صاحب امتیاز:

مرکز رسیدگی به امور مساجد

مدیر مسئول: سعید کرمی

جانشین مدیر مسئول و

سردبیر: مهدی خداجویان

دبیر تحریریه:

سید محمد حسین امامی

مدیر هنری: کامران مهرزاده

صفحه آرا: آرش شاه سمندی

#### با تشکر از

علی آقا غفار، دکتر احمد توکلی

حجت الاسلام والمسلمین

محمد شیخ الاسلامی

حجت الاسلام والمسلمین

علیرضا یزدان طلب

رضا صیادی • احد گودرزیانی •

سید علی امامی • علیرضا دهقانپان

• محمد قنبری • رضا راحمی •

محمد علی شافانه • امید مقتصدی

نشانی: تهران، خیابان انقلاب اسلامی

خیابان سعدی شمالی، پایین تر از بیمارستان

امیراعلم، کوچه شهید صفامتش، پلاک ۱،

مجتمع محراب معاونت فرهنگی اجتماعی مرکز

رسیدگی به امور مساجد

تلفن: ۶۶۳۴۶۹۲۴

پست الکترونیکی: farhangi@masjed.ir

**۱** دهه اول زندگی‌ام را که سپری می‌کردم، مفهوم مسجد برایم همراه با بازی‌های کودکان‌ها در محیطی بود که پدر و مادرم را در فعالیت‌های مردمی آن محیط فعال می‌دیدم و دوستانم را هم از همان فضا پیدا می‌کردم و گاه این دوستان تفاوت سنی چندساله و تفاوت معرفتی چند سال نوری با من داشتند و بعدها فهمیدم که دوستان بزرگ‌ترم که گاه مدت‌ها خبری از آن‌ها نبود، پاسبانان مسجد و انقلاب و اسلام بودند و عکس‌ها و حلقه‌های گاه‌به‌گاهشان سند صداقتشان بوده و هست. در همه آن سال‌ها تصورم از مسجد، حریم امنی که هم جای بازی‌های من بود و هم جای عبادت بزرگ‌ترها و هم محل رفع مشکلات مردم و انقلاب مردم بود. با همان حال و احوال، همیشه کسی بود که از حضورش تفسیری از مدیر و رهبر و بزرگ جمع می‌فهمیدم، بی‌آنکه بدانم معانی این اصطلاحات چیست و حتی این واژگان به گوشم آشنا شده باشد.

**۲** دهه دوم زندگی‌ام مفاهیم دهه اول را می‌فهمیدم و تلخی و شیرینی این فهمیدن احساسات نوجوانی‌ام را تحریک می‌کرد. تلخی از دست دادن دوستانی که یافته بودم؛ بی‌آنکه تناسب سنی و معرفتی بینمان باشد و شیرینی فهمیدن دلیل دوستان شهید مسجدی‌ام که برای رسیدن به آن به مقامات والایی رسیده بودند. در آن سال‌ها با جریانی روبه‌رو می‌شدم که در غیر از مسجد محله ما هم جاری بود؛ و همان اتفاق‌های دهه اول زندگی‌ام، با همان تنوع، با تکثری فراوان در باقی مساجد نیز رخ نموده بود. ورود به حوزه فعالیت‌های بسیج و شروع دوران طلبگی و البته آشنایی با هم‌کیشان و هم‌اندیشان مشابهم، در تشدید این جریان تأثیر زیادی داشت.

**۳** دهه سوم زندگی‌ام با توفیق ملبس شدن به لباس روحانیت و حضور جدی‌تر در مسجد و نقش داشتن در فعالیت‌های بسیج و امامت جماعت و ارتباط با جوانان و اهالی مسجد و محله همراه شد و بعدها منجر به گسترده‌تر شدن فعالیت‌های اجتماعی‌ام در حوزه‌های رسانه‌ای و فرهنگی و سعی برای نزدیکی بین مسجد با فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی شد. هنوز هم سال‌های حضورم در مسجد و ایفا کردن نقش امامت جماعت و ارتباط با مردم به‌عنوان روحانی محله برایم بهترین دوران فعالیت به‌حساب می‌آید. سطح ارتباط با بدنه جامعه و همراه شدن با مردم در بطن زندگی فردی و اجتماعی‌شان اتفاق بی‌ظنیری است که در هیچ نهاد و سازمان و ارگان دولتی و غیردولتی نمی‌توان یافت.

**۴** دهه چهارم زندگی‌ام را با فعالیت‌های رسانه‌ای و فرهنگی بیشتری پشت سر گذاشتم درحالی‌که هرچه فعال‌تر می‌شدم و دامنه ارتباطات و فعالیت‌هایم گسترده‌تر می‌شد؛ به نقش بی‌بدیل مسجد و البته امام جماعت مسجد بیشتر پی می‌بردم. گذراندن این دهه برایم با تک‌جمله‌ای همراه شد که هنگام مرور همه فعالیت‌هایم تکرار می‌شد. هیچ‌یک از فعالیت‌هایم قابل رقابت و حتی مقایسه با دوران حضورم در مسجد نیست.

**۵** اکنون که وارد پنجمین دهه عمرم شده‌ام، بیش‌تر از هرزمانی به حکمت پیر جماران ایمان می‌آورم که فرمود مسجد سنگر است. اگر مسئولین نظام مقدس جمهوری اسلامی باور داشتند که مهم‌ترین و حیاتی‌ترین سنگر حفظ نظام و انقلاب و مردم در تمام مسائل و مشکلات و در بحبوحه تمام وقایع انقلاب، مسجد بوده و هست؛ امروزه روز شاهد کم‌توجهی مدیران بخش‌های گوناگون به این ستون‌های انقلاب نبودیم. کافی است مروری بر سنگربندی انقلاب توسط معمار انقلاب داشته باشیم تا ببینیم که حضرت امام خمینی که درود خداوند بر او باد، سرچشمه حضور مردم و خط‌دهی‌ها و رهبری‌شان را در مساجد رقم زد و پایه‌های انقلاب را در این خانه‌های خدا بنا نهاد. نقش مساجد در دهه اول انقلاب به‌عنوان پایگاه‌های تثبیت اقتصاد مقاومتی تحت عنوان تعاونی‌های مساجد شکل‌گیری بسیج مردمی و پایگاه‌های بسیج در مساجد به‌عنوان قرارگاه‌های حافظ امنیت و ثبات اجتماعی در مساجد ارتباط مردم با مساجد با رویکرد پشتیبانی از جبهه‌های نبرد حق در طول هشت سال دفاع مقدس و دهه‌ها مورد و مثال دیگر از نقش مسجد می‌توان برای اثبات این ادعا یافت و عنوان کرد. این روزها که سالروز آزادسازی خرمشهر است، می‌توان نقش مسجد جامع خرمشهر در پایداری و استقامت جوانمردان مقاوم خونین‌شهر را نمونه موفق و پیشرو و پیش‌تاز این جریان مورد مطالعه و بازبینی قرارداد.

**۶** این روزها تصورم از امام جماعت مسجد همان تصور دهه نخست زندگی‌ام است که مدیر و رهبر و بزرگ جمع مسجدی‌ها هست و باید باشد. اگر این‌گونه نیست، کمی باید در اصل حضورمان در مسجد تأمل کنیم...



۴ اخبار داخلی

۸ اخبار خارجی

### آفتاب صبح

۱۲ خلق حماسه اقتصادی

با کمک مساجد

۱۴ ده مولفه فرهنگی در رونق اقتصاد

مقاومتی

۱۶ مساجد رسانه‌هایی پر قدرت

گفتمان اقتصاد مقاومتی

۱۸ نمی از اقیانوس وجود خمینی

۲۰ برگ‌هایی از یک کتاب

۲۲ همه فجایع علیه نظامی نوپا

### پنجره باز

۲۶ تجلیل از ائمه جماعات و خدامان

طرح نهضت قرآنی مساجد

۳۰ برنامه‌ای برای ایجاد یک جریان

فرهنگی

۳۲ ستارگان محراب

۳۶ یادداشت‌های شفاهی

### کوچه فرهنگ

۴۰ مناجات شعبانیه بیانی شیوا و گویا

برای نجوا با محبوب

۴۲ راهی به آسمان

۴۴ لباس روحانیت گره از

وقایع نگاری‌ها می‌گشاید

۴۶ تصویر روحانیت در قاب سینما

۵۰ سینما ظرفیتی شگفت‌انگیز در

تحقق آرمان‌ها

۵۲ راه‌های پاسداری از دین در شیوه

و سیره امام حسین (ع)

۵۴ عوامل مؤثر بر تحولات اخلاقی حض

رت ابوالفضل (ع)

۵۶ ثمرات ادب حضور در نماز

۵۸ ای پادشاه خوبان داد از

غم‌تنهایی

### پلاک مسجد

۶۲ یک نعمت الهی و درعین حال یک

نقمت بزرگ

۶۴ روحانی آنلاین!

۶۶ ملکه زنبور عسل مسجد پیش‌نماز

است

۶۸ نذری که در زندان ساواک قبول

شد

۷۰ آمیزه‌ای از مجاهدت اخلاق و نشاط

در خانه خدا

۷۲ عقد در محراب

۷۴ مساجد و فرهنگ ازدواج آسان

۷۶ ماجراهای خواستگرا!م

۷۸ تولد نسلی بدون خواهر

و برادر

۸۰ طلبه‌های باغبان



کلام خورشید

## گزیده‌ای از بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار عیدانه جمعی از مسئولان کشور

♦ این جلسه مشتمل بر افکار و نگاه‌ها و گرایش‌های مختلف سیاسی است. انواع و اقسام اینجا من دارم جلو چشم، یک چهل تکه‌ی قشنگی است. از همه‌جور الحمدلله هستند.

♦ این تنوع چیز مطلوبی است، چیز نامطلوبی نیست.

♦ دگراندیش، خب دگراندیش، دگراندیشی یک جرم که نیست، خب اندیشه است؛

♦ اقتصاد مقاومتی معنایش این است که انقلاب نشان بدهد که هویت درونی این کشور و این ملت قادر است خود را اداره کند و رشد بدهد و تعالی بدهد.

♦ این سالها مسأله‌ی اقتصاد برای ما مسأله‌ی اول است.

♦ طرف، ابزارهای قدرتش زیاد است، توانایی‌های زیادی دارد، اما از توانایی خودمان هم نمی‌توانیم غفلت کنیم، ممکن است از نوع دیگری باشد اما توانایی است.

احتیاج به بیرون هم چیز خیلی خطرناکی است. به مجرد اینکه احساس کردند شما محتاج هستید، یک ملتی محتاج است، فشار می‌آورند، فشار را زیاد می‌کنند، لگد می‌زنند، تحقیر می‌کنند.

♦ این جور نیست که شما مثلاً به فلان دولت مستکبر بگویید خیلی خب، ما دیگر با شما کاری نداریم، شما هم با ما کار نداشته باش. باید جلوییش را بگیریم. باید مانعش بشوید، و الا می‌آید جلو. حرف این است.

۱۳۹۵/۰۱/۲۴

## آیت الله العظمی مکارم شیرازی:

# باید از ظرفیت مساجد در کاهش هجمه‌ها استفاده کرد

امت مسلمان با اسلام و پیامبر(ص) است گفت: احادیث و روایات فراوانی پیرامون فضیلت این ماه مبارک بیان شده است که باید از آن استفاده کرده و در گسترش معنویت خود بکوشیم.



وی گفت: باید از فرصت باقی مانده ماه شعبان استفاده کرده و

به استغفار بپردازیم تا با آمادگی بیشتری وارد ماه مبارک رمضان شویم. این مرجع تقلید گفت: باید تبلیغات معنوی و دینی ما بیشتر شود و بدانیم که دشمن در فضاهای مجازی بیکار ننشسته و اعتقادات جوانان ما را هدف قرار داده است.

آیت الله مکارم شیرازی افزود: امروزه برنامه‌های شوم دشمنان بیش از پیش شده است و با همه ابزارها در تلاش هستند به اسلام ضربه بزنند. وی تاکید کرد: در این عرصه رسانه‌ها وظیفه سنگینی بر عهده دارند و باید با گسترش تبلیغات مناسب در برابر تهاجمات فرهنگی دشمن ایستادگی کنند. این مرجع تقلید بر استفاده هر چه بیشتر از ظرفیت مساجد برای گسترش مفاهیم اسلامی تاکید کرد و گفت: باید جوانان را به مسجد فراخوانده و با استفاده از ظرفیت مساجد جلوگیری از هجمه‌های دشمن ایستادگی کنیم. آیت الله مکارم شیرازی گفت: باید مراقب باشیم که برخی به دنبال هنجارشکنی در این ماه مبارک هستند و عده‌ای هم با تظاهر به روزه خواری تلاش می‌کنند تا با اسلام مقابله کنند که باید جلوی این افراد گرفته شود.

آیت الله مکارم شیرازی بر استفاده هر چه بیشتر از ظرفیت مساجد برای گسترش مفاهیم اسلامی تاکید کرد و گفت: باید جوانان را به مسجد فراخوانده و با استفاده از ظرفیت مساجد در جلوگیری از هجمه‌های دشمن، ایستادگی کنیم.

آیت الله مکارم شیرازی امروز

(۵ خرداد) در آغاز درس خارج خود در مسجد اعظم قم گفت: باید همواره تلاش داشته باشیم تا دستورات الهی مورد توجه و اهتمام قرار گیرد و در گسترش و اطاعت از آن تلاش کنیم. وی افزود: بی توجهی به دستورات خدای متعال نشانه بی‌خردی و جهل است، چرا که کدام انسان عاقلی دست به چنین کاری زده و به دنبال معصیت و مسائل دنیوی می‌رود.

آیت الله مکارم شیرازی با اشاره به فرارسیدن ماه مبارک رمضان گفت: باید همواره از این ماه بهره گرفته و در گسترش دستورات الهی بکوشیم و بدانیم که ماه مبارک رمضان ماه نزدیکی به خداوند است. این مرجع تقلید تاکید کرد: ماه مبارک رمضان ماه پاکیزگی و دوری از همه لغزش‌هاست و انسان باید در این ماه، روح و جان خود را از آلودگی‌ها شسته و تطهیر شود.

وی ادامه داد: ماه مبارک رمضان به عنوان ماه انجام وظایف عنوان شده است و در این ماه باید وظایفی که بر گردن ما هست انجام دهیم تا در این آزمون الهی موفق باشیم. آیت الله مکارم شیرازی با بیان اینکه ماه مبارک رمضان، ماه تجدید بیعت

## دوره آموزش نجوم و استهلال ویژه ائمه جماعات



دوره آموزش نجوم و استهلال ویژه ائمه جماعات نواحی شهید دستغیب، شهید صدوقی، علامه امینی از نواحی مرکز رسیدگی به امور مساجد برگزار شد. به گزارش پایگاه تخصصی مسجد، دوره آموزشی هادیان (آموزش و ارتقاء توان مدیریتی و هدایتی ائمه جماعات استان تهران) با موضوع نجوم و استهلال به همت معاونت آموزش مرکز رسیدگی به امور مساجد، در ناحیه شهید دستغیب برگزار شد. این جلسه با حضور حدود ۸۰ نفر از ائمه جماعات نواحی سه گانه در مسجد بقیه الله اعظم اسلام شهر دایر شد.

در این نشست حجت الاسلام و المسلمین موحدی نژاد از اعضای ستاد استهلال دفتر مقام معظم رهبری مباحثی را درباره نجوم و استهلال مطرح کرد. آشنایی با مختصات جغرافیایی کره زمین و ماه، آشنایی با حرکات اجرام آسمانی، افق شناسی و بررسی اوقات نمازها، استهلال و بررسی مبانی فقها در این موضوع و آشنایی با قوانین کشورهای ایران و عربستان در موضوع استهلال و همچنین مختصر مباحثی در باب قبله از مهمترین محورهای مطرح شده در این دوره ۴ ساعته بود.



## حجت الاسلام و المسلمین قرائتی:

# اُئمه جماعات باید مهارت ببینند و مطالعه کنند



حجت الاسلام و المسلمین محسن قرائتی شب سوم خرداد در جمع مبلغان، مربیان و ائمه جماعات گفت: ما شیوه صحیح تفسیر قرآن کریم را بلد نیستیم تا برای جوانان تفسیر راهبردی بگوییم، فقط با کلمات بازی می‌کنیم.

وی یادآوری کرد: فقیه، فتوای فقهی می‌گوید و هیچ وقت نسخ نمی‌شود، اما من فتوای

فطری می‌گویم؛ اگر می‌خواهید در مسجد موفق باشید باید مهارت‌های نوین زندگی را بر اساس معارف دینی آموزش دهید. قرائتی تصریح کرد: اشتی دادن زن و شوهر، توبه دادن لات‌ها، تفسیر برای کودکان و تفسیر برای جوانان و نوجوانان از این جمله مهارت‌های نوین زندگی می‌باشد که باید مورد توجه قرار گیرد.

وی خطاب به ائمه جماعات مساجد، گفت: باید مهارت ببینید، باید مطالعه کنید، دانشجویها به طور میانگین در روز ۴ ساعت مطالعه می‌کنند، اگر روحانی می‌خواهد موفق و تاثیرگذار باشد باید حداقل در روز ۶ ساعت مطالعه داشته باشد، در مرحله اول از قرآن کریم شروع کنید، از این کتاب آسمانی که منبع رحمت و مایه برکت جامعه بشری است استفاده کنید. مفسر قرآن کریم عنوان کرد: اگر با قرآن مانوس نباشید و نسبت به آن بی‌اعتنا باشید، پول و برکت، هر دو را ندارید، چرا که قرآن سفره اطعام مادی و معنوی الهی است. قرائتی افزود: خیلی از بحث‌هایی که امروز در حوزه و دانشگاه‌های ما مطرح می‌شود، آبکی و بازی با الفاظ و کلمات است، از قالب الفاظ و دنیای بازی با کلمات بیرون بیایید و به سمت کاربردی شدن کلمات و مهارت‌افزایی در زندگی مردم حرکت کنید.

وی یادآوری کرد: آنقدر قوه درک زمان و مکان ما را غبار گرفته که اصلاً نمی‌فهمیم جامعه چه می‌خواهد؟ خدا چه می‌خواهد؟ اگر کسی می‌خواهد درک و فهم خود را تطهیر کند، باید با قرآن مانوس تر باشد. رئیس ستاد اقامه نماز کشور با اشاره به آیه احسان به والدین در سوره اسراء که ۱۹ تفسیر دارد، اظهار کرد: به پدر و مادر چه مومن و چه کافر، چه زنده و چه مرده، به دست خود نه به واسطه دیگران احسان و نیکی کنید، از تکرار این دستور و سفارش می‌توانیم نتیجه بگیریم که این مسئله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، در این آیه شریفه احسان و نیکی به صورت مطلق آمده یعنی انگشت روی یک یا چند احسان معین نگذاشته است. می‌شود استنباط کرد که تا می‌توانیم بدون حساب و کتاب احسان کنیم. استاد برجسته حوزه علمیه با اشاره به این که پدر و مادر عاطفه می‌خواهند نه پول، ابراز کرد: بعضی از جوانان تا به جایی می‌رسند با غرور و منت می‌گویند که ما به والدینمان پول می‌دهیم؛ دیگر چه کار کنیم؟ این غلط است، ما به پدر و مادرهایمان بیش از این‌ها بدهکاریم و هر کاری انجام نشود، از جمله وظایف ماست. قرائتی ادامه داد: قضاوت خدا این است که باید به پدر و مادر نیکی کرد و هیچ وقت نباید با والدین در برابر رفتار بد تقابل کرد. این امر در هیچ دینی منسوخ نشده است، یعنی خدا که مربی توست، تورا به احسان بی‌حساب و کتاب امر می‌کند و یکی از راه‌های خودسازی انسان همین احسان است. وی اضافه کرد: اگر می‌خواهیم به حقیقت قرآن برسیم، باید با قرآن مانوس باشیم و قرآن را با تفسیر و معانی عمیقش دوره کنیم، برای تفسیر قرآن تاهی توانید وقت بگذارید و تحقیق کنید، چون قرآن پر از اسرار و انوار الهی است.

## کلام خورشید

# گزیده بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای انجمن‌های اسلامی دانش آموزان

♦ من به شما جوانها عرض می‌کنم از ماه رجب استفاده کنید، بهره ببرید برای تقویت این بُعد معنویت‌گرا.

♦ یاد خدا، ذکر خدا، دعاهایی که وارد شده، توجه به مضامین این دعاها، تلاوت قرآن، نماز اول وقت، پرهیز از گناه، اخلاق نیک، در این ماه فرصت‌های بزرگی است که در اختیار همه‌ی ما هست اما شما جوانها از این فرصتها بهتر می‌توانید استفاده کنید؛

♦ انسانهای نورانی‌ای که در زمان ما بودند، مثل مرحوم آیت‌الله بهجت -من باب‌مثال- که یک انسان نورانی‌ای بود؛ پیرمرد و بسیار نورانی؛ اینها همان کسانی هستند که از جوانی، یعنی از همین سطح زندگی شما مراقب خودشان بودند.

♦ ما با یک جبهه‌ی دشمن که جبهه‌ی استکبار و دنباله‌ها و حواشی‌اش است، درگیریم؛ این معلوم است. محورش آمریکا و صهیونیسم است.

♦ استکبار و قدرتهای مستکبر طبیعت‌شان دست‌اندازی است؛ اگر یک کشوری بخواهد در مقابل این هدف ایستادگی کند، طبعاً درگیری به وجود می‌آید؛ یکی از میدان‌های درگیری ما با استکبار این است.

♦ یکی از میدان‌های درگیری ما مسئله‌ی پیشرفت است.

♦ یکی از عرصه‌های اختلاف و درگیری بین جمهوری اسلامی و استکبار مسئله‌ی جوانها است؛ مسئله‌ی جوانها.

♦ من چند سال پیش خطاب به جوانهای دانشجویی گفتم: «شماها افسران جنگ نرم هستید»؛ جنگ نرم همین الان برقرار است.

♦ کشور به شما احتیاج دارد؛ کشور به این میلیون‌ها دانش‌آموز و دانشجویی که امروز ما در کشور داریم، احتیاج مبرم دارد.

♦ شما جوانها؛ فردا مال شما است. هم خودتان را به‌معنای واقعی کلمه بسازید، هم ثابت‌قدم بمانید. فردا شما می‌روید دانشگاه، حضور در دانشگاه بایستی آن هویت دینی و انقلابی را در شما تقویت کند، نه اینکه تضعیف کند.

♦ الان انجمنها با هم ارتباطاتی دارند، این ارتباطات نباید گسسته بشود.

♦ اولاً برای دانش‌آموزان، نه فقط برای انجمنهای اسلامی، فرصت فراغتی برای پرداختن به کار انقلابی داده بشود.

♦ دوم [اینکه] به تشکل‌های امین دانش‌آموزی میدان بدهند.

♦ نکته‌ی سوم، در بعضی از مدارس با کارهای انقلابی مخالفت می‌شود.

♦ دشمن نظام جمهوری اسلامی تا حالا که شکست خورده؛ در این هیچ تردیدی نیست؛ این را بدانید.

♦ حزب‌الله مایه‌ی افتخار دنیای اسلام است. جوانهای حزب‌الله و گروه حزب‌الله در لبنان مایه‌ی افتخار دنیای اسلامند. اینها کاری کردند که ارتشهای سه کشور عربی در دو سه جنگ نتوانستند انجام بدهند؛ اینها اسرائیل را شکست دادند.

۱۳۹۵/۰۲/۱



رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد:

## همه‌ما دچار یک غفلت جمعی در حوزه مساجد شده‌ایم

پیشنهادها جنبه دستورات عملی ندارند. حاجی علی‌اکبری بهترین کار در حوزه مساجد را ارتقای بینش و دانش دست‌اندرکاران و مسئولان مساجد دانست و اظهار کرد: بر همین اساس آموزش ائمه جماعات مورد توجه مرکز قرار دارد. به سراغ خادمان مساجد نیز رفته‌ایم و آموزش بهداشت و امداد و نجات به خادمان مساجد در حال انجام است. وی ادامه داد: امسال سال اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل است، بر این اساس در راستای خودکفایی مساجد، برخی مساجد متمکن، معین مساجد نیازمند خواهند شد که البته این اقدام با حفظ جهات شرعی مسئله انجام می‌شود و ما تلاش داریم تعامل و تعاون بین مساجد برقرار شود.

رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد از اجرای نهضت مسجدسازی در تابستان سال جاری در شهرستان‌های استان تهران نیز خبر داد و گفت: زمین‌هایی شناسایی شده و امیدواریم به کمک مردم و نهادهای مسئول این نهضت محقق شود. وی از نبود قانون جامع مساجد در کشور نیز سخن گفت و اظهار کرد: قوانین پراکنده‌ای در این خصوص وجود داشت که توسط مرکز جمع‌آوری و به صورت کتاب مستقلی منتشر شد اما این موضوع هم نیازمند نگاه تازه است و امیدواریم بتوانیم قانون جامعی را در خصوص مساجد داشته باشیم چرا که بسیاری از نهادهای مسئول به دلیل خلاء قانونی از وظایف خود شانه خالی می‌کنند.

حاجی علی‌اکبری به برنامه ششم توسعه نیز اشاره کرد و گفت: جای تأسف دارد که در این برنامه مقدار سهمی که در برنامه‌های قبلی به مسجد داده شده بود، حذف شده است در حالی که ما پیشنهادها متناسبی را در زمان مقرر به مسئولان تدوین کننده این طرح ارائه دادیم که مورد توجه قرار نگرفت. اما از آنجا که برنامه ششم توسعه در حال بازنگری است امیدواریم در این مرحله این اشکال برطرف شود چرا که این عیب بزرگی است که در برنامه پیشرفت کشور جایی برای مساجد در نظر گرفته نشود.

در اولین روز از دهه تکریم و غبارروبی مساجد، حجت‌الاسلام والمسلمین محمد جواد حاجی علی‌اکبری، رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد در نشستی خبری به تشریح اقدامات و برنامه‌های این مرکز پرداخت.

به گزارش پایگاه تخصصی مسجد حجت‌الاسلام والمسلمین حاجی علی‌اکبری با تأکید بر اینکه دهه پایان ماه شعبان فرصت خوبی برای آماده کردن خانه‌های خدا برای میهمانان خداست، گفت: در سال‌های اخیر تلاش شده این دهه صرفاً به مهیا کردن فضای ظاهری مساجد محدود نشود، بلکه فرصتی باشد که به ظرفیت‌ها و کارکردهای مساجد نیز توجه بیشتری صورت گیرد.

رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد با اشاره به اینکه مردم ایران طعم مساجد فعال و در صحنه را طی دوران انقلاب و جنگ چشیده‌اند، گفت: توجه به این کارکردها و بازگشت به ویژگی‌های مطلوب مساجد بیش از گذشته در دستور کار فعالیت ما قرار دارد.

وی دیدن دوباره مساجد و طور دیگر نگاه کردن به مساجد را، کاری دانست که باید اکنون انجام شود و اظهار کرد: همه ما دچار یک غفلت جمعی در حوزه مساجد شده‌ایم و این دهه باید کمک کند تا ذهنیت گذشته در مورد مساجد را اصلاح کنیم. حجت‌الاسلام حاجی علی‌اکبری موضوع محوری اقدامات سال جاری مرکز رسیدگی به امور مساجد را موضوع «مسجد و بانوان» اعلام کرد و گفت: حضور بانوان در مسجد به معنی حضور خانواده و امتداد حضور نسلی در مساجد است و تلاش داریم در این راستا به یک نقشه راه و سند دست یابیم.

وی با تأکید بر اینکه هر مسجد، هویت خاص و مستقل خود را دارد، گفت: برخورد اداری با مساجد یک اشتباه بزرگ است و ما تلاش داریم این اشتباه را مرتکب نشویم. کار ما تسهیل‌گری، تقویت، ارائه جهت‌های درست و ... به مساجد است. بر همین اساس بسته‌های پیشنهادی برای دهه تکریم و غبارروبی مساجد به مسئولان مساجد تقدیم شده‌است و این

### کلام خورشید

#### گزیده بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با کارگران

- ♦ هر کسی که در جامعه به کاری مشغول است، به این معنا کارگر است؛ کارهای تولیدی، کارهای خدماتی، کارهای مدیریتی، کارهای علمی؛ اینها همه کارگرند.
- ♦ جامعه‌ی کارگری ما یک جامعه‌ی وفادار به کشور و وفادار به نظام بودند.
- ♦ با همه‌ی وجود از جامعه‌ی کارگری تشکر می‌کنم؛ خوب عمل کردید، خوب دارید عمل می‌کنید درباره‌ی مسائل انقلاب و مسائل نظام اسلامی.
- ♦ در اقتصاد مقاومتی نقش کارگر در درجه‌ی اول احساس مسئولیت است.
- ♦ یکی از کارهایی که باید انجام بگیرد تا کارگر بتواند کیفیت کار را بالا ببرد مهارت‌افزایی است؛
- ♦ یک مسئله مسئله‌ی امنیت شغلی کارگر است؛
- ♦ یکی از چیزهایی که موجب می‌شود که حرکت کارگری حرکت موافقی باشد، ترویج محصول کار کارگر ایرانی است.
- ♦ بنده بارها، از سالها پیش تکرار کرده‌ام، کارفرما و کارگر مکمل یکدیگرند، نه معارض یکدیگر.
- ♦ یکی از کمک‌هایی که دولت می‌تواند به کارفرما بکند، این است که از کارفرما در مقابله‌ی با مشتری خارجی حمایت بکند.
- ♦ یکی از کارهایی که باید انجام بگیرد، نظارت لازم بر سلامت و کیفیت کالای صادراتی است.
- ♦ یکی از راه‌ها این است که جنسی که مشابه داخلی دارد، مطلقاً از خارج وارد نشود.
- ♦ از کالاهای وارداتی، همین‌طور که عرض کردیم، به‌طور معقول جلوگیری بشود.
- ♦ من نمیدانم این قضیه‌ی واردات خودروهای آمریکایی چیست که حالا سر زبان‌ها افتاده و بعضی‌ها می‌گویند.
- ♦ من نمی‌دانم اینکه می‌گویند واردات لوازم آرایشی در کشور چند میلیارد دلار است، راست است یا نه؟ اگر راست باشد بد است.
- ♦ ما تا حالا در مبارزه‌ی با قاچاق خیلی جدی عمل نکرده‌ایم؛ در مبارزه‌ی با قاچاق جدی عمل کنید.
- ♦ بنده با وارد کردن، بخصوص با وارد کردن فتاوری، هیچ مخالف نیستیم؛
- ♦ صنعت را به دانشگاه وصل کنید، به مجموعه‌ی نخبگان وصل کنید.
- ♦ اینکه [بگوییم] ما فتاوری عقب‌افتاده داریم، بهانه‌ای برای واردات نمی‌شود.
- ♦ بنده صد بار گفته‌ام که به آمریکا نمی‌شود اعتماد کرد؛ حالا دارد کاملاً روشن می‌شود.
- ♦ اوضاع داخلی ایران به‌رغم دشمنان، به کوری چشم دشمنان، اوضاع بسیار خوبی است.
- ♦ مسئولین توجه کنند ما مظلومیم اما قوی هستیم؛ مثل مولایمان امیرالمؤمنین.

۱۳۹۵/۰۲/۸



## گزیده بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با معلمان

♦ من موافق مذاکره زیر شیخ تهدید نیستم. مسئولان سیاست خارجی و مذاکره کنندگان باید خطوط قرمز و اصلی را به دقت رعایت کنند و همزمان با ادامه مذاکرات، باید از عظمت و هیبت ملت ایران نیز دفاع کنند و زیر بار هیچ تحمیل، زور، تحقیر و تهدیدی نروند.

♦ توجه به جایگاه آموزش و پرورش و معلمان در آینده کشور، هرگونه هزینه در این بخش، در واقع سرمایه گذاری است.

♦ البته معلمان انسانهای مؤمن، نجیب و هوشیاری هستند و متوجه توطئه های دشمنان و افراد کینه توز نسبت به نظام اسلامی هستند که می خواهند به بهانه معیشت معلمان شعارهای فتنه گرانه و خطی و سیاسی مطرح و برای نظام دردرست کنند.

♦ امروز خوشبختانه کشور دارای ثبات و امنیت است و مسئولان دولتی با علاقه مندی مشغول کار هستند و در چنین شرایطی، زمینه برای کیفی کردن آموزش و پرورش و رساندن آن به نقطه مطلوب فراهم است.

♦ این هیبت و عظمت، متوهمانه نیست بلکه واقعی است زیرا کشور بزرگ ایران با جمعیتی بیش از هفتاد میلیون، دارای سابقه فرهنگی و تاریخی اصیل و عمیق و شجاعت و عزم مثال زدنی است.

♦ در هشت سال دفاع مقدس، همه قدرتهای جهان تلاش کردند تا این ملت را به زانو درآورند اما نتوانستند، بنابراین باید این عظمت و هیبت را حفظ کرد.

♦ بدانید، اگر یک ملتی نتواند از عظمت و هویت خود در مقابل بیگانگان دفاع کند، قطعاً تو سری خواهد خورد، بنابراین باید قدر هویت و شخصیت ملت را دانست.

♦ آمریکاییها نیازشان به مذاکره اگر بیشتر از ما نباشد، کمتر نیست. ما تمایل داریم که مذاکرات به سرانجام برسد و تحریم ها برداشته شوند اما این بدان معنا نیست که اگر تحریم ها برداشته نشوند، ما نمی توانیم کشور را اداره کنیم.

♦ البته اگر تحریم ها نباشد، شاید حل مشکلات اقتصادی راحت تر باشد اما در صورت ادامه تحریم ها نیز، حل مشکلات امکان پذیر است.

♦ به توفیق الهی و به کوری چشم دشمنان، این راه به نتایج خود خواهد رسید و همه خواهند دید که دشمنان نخواهند توانست اهداف شوم خود را در مورد ملت ایران، عملی کنند.

۱۳۹۵/۰۲/۱۶



انمه جماعات پیشکسوت و با سابقه که با هدف جمع آوری تجارب آنها صورت گرفته است نیز اشاره کرد و گفت: مرکز به سامانه «سجم» مجهز شده است که بهره برداری از این سامانه تا نیمه امسال به صورت کامل محقق شده و طی آن اطلاعات مرتبط با مساجد به صورت فعال در اختیار مسئولان و مردم قرار می گیرد. وی همچنین گفت: تا سال ۹۰ تنها در ۵۷۰ مسجد اقامه نماز صبح صورت می گرفت که این رقم اکنون به هزار و ۲۵۰ مسجد رسیده است. حرکت فراگیر قرآنی نیز در مساجد صورت گرفته که بر اساس آن ۴۰۰ کرسی تلاوت فعال در مسجد داریم و ۵۰۰ کرسی تفسیر تربیتی و ۵۰۰ کرسی تفسیر آیات منتخب نیز در مساجد فعالیت می کنند.

رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد در ادامه از برگزاری ۱۶ برنامه «ستارگان محراب» با محوریت تجلیل از انمه جماعات پیشکسوت استان تهران و ادامه برگزاری این نشست ها در سال جاری خبر داد و گفت: وضعیت مالی دو هزار مسجد نیز به صورت حرفه ای حسابرسی مالی شده است و سعی می کنیم در سال جاری نظام مدیریت مسجد در تعدادی از مساجد نمونه سازی شود تا شاهد نوآوری در نقش فرهنگی مساجد باشیم.

وی اعلام کرد: ستاد ساماندهی مساجد استان تهران با شرکت ۱۳ دستگاه از سال ۹۲ تشکیل شده و اخیراً این ستادها را به شهرستان ها توسعه داده ایم.

حاجی علی اکبری در پایان سخنانش گفت: حدود هزار مسجد جامع در تهران کم داریم و تهران یکی از فقراى مسجد در کشور است.

وی از وجود سه هزار و ۳۵۳ مسجد شناسه مسجدار در استان تهران خبر داد و گفت: از این تعداد سه هزار و ۱۱۵ مسجد، ظرفیت اقدام و عمل را دارند و بقیه مساجد کوچک و حتی یک اتاق هستند. از این تعداد در دو هزار و ۵۵۰ مسجد اقامه نماز جماعت صورت می گیرد و امام جماعت دائم در آنها مستقر است. رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد سهم شهر تهران از تعداد مساجد این شهرستان را هزار و ۹۸۶ مسجد اعلام و اظهار کرد: شناسایی، جذب و استقرار انمه جماعات از اصلی ترین اقدامات مرکز است و دو هزار و ۳۰ امام جماعت از ما حکم امامت جماعت دریافت کرده اند که از این تعداد ۷۶۵ امام جماعت جدید هستند و هم سطح دانش و هم جوانگرایی در جذب آنها مورد توجه قرار گرفته است.

وی به برخی اختلافات و مشکلات موجود در میان مسئولان مساجد نیز اشاره و اظهار کرد: برای حل این اختلاف ها علاوه بر مناطق ۱۷ گانه مرکز، کمیته صیانت از قداست مسجد نیز فعال شده است. بخش نظارت و ارزیابی مرکز نیز از سال ۹۴ به سند سطح بندی و گونه شناسی و سند نظارت و ارزیابی مساجد مجهز شده است که امسال این سند در ارزیابی مساجد اجرا خواهد شد.

حجت الاسلام حاجی علی اکبری از بازرسی ۹۰۰ نمونه طی سه تا چهار سال اخیر از مساجد، فعال سازی سامانه هوشمند و تلفنی ۶۱۹۴۳ برای دریافت نظرات و پیشنهادهای مردم در باره مساجد، حل ۹۰ مورد پرونده حقوقی، انتشار ۳۸ کتاب تألیفی، تولید ۳۵ عنوان کلیپ و انجام ۸۰ مصاحبه با







آفتاب صبح، زیبا و پر امید  
می آید و روز را غرق نور و  
روشنایی می کند تا هنگام ظهر به اوج  
شکوه و پهنآوری برسد. آفتاب صبح انقلاب  
هم از بهمن ۱۳۵۷ تابیدن گرفت و روزگار  
عزت و شوکت ایران اسلامی را لحظه به  
لحظه، افتخار آمیز و با صلابت به پیش برد تا  
دست تقدیر غروب تلخ وی را رقم زد و علم  
بر دوش علمداری دیگر قرار گرفت و شد  
آفتاب صبح امید ما. آفتاب آمد دلیل آفتاب  
تا موج امیدواری همچنان امت های مظلوم  
و ستمدیده را به آینده روشن نوید ببخشد.  
آفتاب صبح دوباره انقلاب، ایران اسلامی را  
نه برای امروز که برای افق نزدیک ۱۴۰۴  
می خواهد و هم برای سال هایی که دیگر جهان  
اثری از رژیم صهیونیستی را در خود ندارد.



در گفت و گو با دکتر ابراهیم رزاقی، اقتصاددان کشور مطرح شد

# خلق حماسه اقتصادی با کمک مساجد

فرشته بهداد



کشورهای اسلامی با رویکرد مبانی دینی باید ضمن توجه به شرایط داخلی و خارجی، فرآیند توسعه اقتصادی را بر اساس دین مبین اسلام طی کنند. در این میان نقش پایگاه های دینی مانند مساجد در معرفی روش های اقتصاد اسلامی و اقتصادی مقاوم بسیار حائز اهمیت است. دکتر ابراهیم رزاقی استاد بازنشسته کشورمان معتقد است که با داشتن روحیه جهادی می توان

از اقتصادی محکم برخوردار بود که این روحیه باید از طریق مساجد معرفی و ترویج شود. این گفت و گو حاوی نکات قابل تاملی است که این استاد برجسته کشور مطرح کرده است.

❖ **با توجه به منویات مقام معظم رهبری و بندهای اقتصاد مقاومتی که از سوی ایشان ابلاغ شده، مساجد چگونه می توانند در اجرا شدن این فرامین تأثیر گذار باشند؟**

از مساجد می توان به عنوان یکی از راه ها و شیوه های رهنمون سازی و هدایت هدفمند جامعه به سمت و سوی رشدی همه جانبه و فراگیر در تمامی عرصه

ها و حوزه های حیات سعادت مند جامعه اسلامی نام برد. یک جامعه اسلامی زمانی سعادت مند می شود که علاوه بر حماسه های دینی و سیاسی از نظر اقتصادی هم حماسه ای خلق کرده باشد. در همین زمینه استقلال اقتصاد یک کشور و نبود وابستگی ها به عوامل خارجی شاید بزرگترین جهاد از نظر اقتصادی باشد. سؤال این است که خلق حماسه های اقتصادی از طریق مساجد چگونه امکان پذیر است؟ حماسه زمانی خلق می شود که یک همبستگی عظیم در میان اقشار مختلف جامعه به وجود آید. این همبستگی با از کنار هم نشستن ها و باهم برخوردن ها و کنار هم ایستادن ها شکل می گیرد. اگر جامعه می خواهد به سمت رشد و تعالی حرکت کند باید روحیه و توان کار گروهی داشته باشد، باید برای کم کردن وابستگی های خود تلاش کند. در نتیجه نیاز به همکاری و همدلی منسجمی در جامعه احساس می شود.

اگر به دوران صدر اسلام نگاهی داشته باشید در آن بسیاری از کارهای شگرف مانند فتح مکه از جلسات درونی مساجد آغاز شد. مساجد می توانند یکی از پایگاه های مهم و اساسی تمامی مشکلات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی کشور باشند. خلق حماسه اقتصادی با کمک مساجد، امری ساده و قابل تحقق است؛ اگر در مساجد ما فرهنگ ترویج کالای داخلی و تشویق به آن انجام شود. به سادگی می توان از طریق نمازگزارانی که به مساجد می آیند خرید کالاهای داخلی را رواج دهیم و در برابر فرهنگ مصرف گرایی غربی مقابله کنیم. در حال حاضر صحبت از حضور شرکت های خارجی در کشور می شود، مردم باید آگاه باشند که این



شرکت ها برای عمران و آبادانی به کشور ما نمی آیند بلکه آنها به دنبال این هستند که بازار داخلی کشورمان را تبدیل به یک بازار غیر مولد و مصرفی کنند. خلق یک بازار مصرفی، هدف جدی و اصلی آنهاست. می توان از طرق مختلفی نسبت به این موضوع اطلاع رسانی کرد. تا زمانی که الگوی مصرف مردم جامعه تغییر نکند و مصرف بهینه و حمایت از تولید داخل در اولویت قرار نگیرد،

هجوم شرکت های خارجی به بازار داخل ادامه دارد. مساجد باید به صورت جدی، الگوی صحیح مصارف را به مردم آموزش دهند.

❖ **نمازگزاران مساجد از گروه های مختلفی تشکیل شده اند. با توجه به حضور پررنگ صاحبان کسب و کار در مساجد و همچنین زنان و خانوارها، چگونه می توان الگوهای اقتصاد مقاومتی را برای این اقشار مختلف تشریح کرد؟**

یکی از روش هایی که می توان به تبیین اقتصاد مقاومتی از طریق مساجد به کار برد، این است که فعالان موفق در حوزه اقتصاد اسلامی همچنین کارشناسان و افراد موفق کارآفرین در مساجد جلسات و گفتگوهایی با مردم داشته باشند تا دانش و تجربه خود را در اختیار عموم جامعه قرار دهند. از سوی دیگر می توان مسئله کار آفرینی و خلق ارزش آفرینی را در جامعه پیش کشید.

❖ **چگونه؟ آیا می توان در مساجد راه ها و روش های کار آفرینی آموزش داد؟**

می توان در مساجد دوره های مختلف کار آفرینی برپا کرد. مسجد می تواند یک نهاد آموزشی هم باشد. اما در روش دیگری هم می توان مشاغل خانگی را که یکی از تأکیدات اقتصاد مقاومتی است، در مساجد بپا کرد. زنان ظرفیت های بسیاری در راه اندازی مشاغل خانگی دارند. اگر به روش صحیح، کارآفرینی به آنها آموزش داده و شرایط برای فعالیت آنها فراهم شود، نتایج بسیار مثبتی به وجود می آید. برای مثال صنایع دستی در شهرهای مختلف کشور می تواند مهمترین تولیدات جامعه زنان و یکی از مهمترین دستاوردهای مشاغل

خانگی باشد که از نظر اقتصادی هم به صرفه و سود آور است. حال اینکه اگر این قشر مورد حمایت قرار گیرند، اقتصاد کشور به یک اقتصاد مولد تبدیل می شود. می توان در مساجد از طریق ایجاد صندوق های قرض الحسنه حمایت های مالی از مشاغل خانگی به وجود آورد و یا در روش دیگر با آموزش حرفه ای و همچنین کمک به بازاریابی و فروش محصولات، تولیدکننده را ترغیب به تولید بیشتر و مصرف کننده را تشویق به خرید کالای داخلی کرد. اقتصاد درون زا از بهره گیری از همین ظرفیت ها به وجود می آید.

❖ **تعالیم دینی در حوزه اقتصادی از موضوعات بسیار مهم در مباحث طرح شده در مساجدند. از سوی دیگر به این مباحث در موضوع اقتصاد مقاومتی به صورت**

**جدی تأکید شده است. مساجد چگونه می توانند این فرهنگ ها را در جامعه ترویج دهند؟**

فرهنگ سازی یکی از مزیت ها و ویژگی های مساجد در سرتاسر جهان است. فرهنگ وقف، مقابله با ربا خواری و کم فروشی، رعایت انصاف و ...

همه از ویژگی های اقتصاد اسلامی است که باید

در مساجد ترویج و آموزش داده شود. با

گسترش فرهنگ اقتصاد اسلامی در

یک جامعه می توان به بهبود شرایط

اقتصادی و کمتر شدن

فضا برای رانت جویان و سوء استفاده گران

اقتصادی امیدوار بود. مزایا و ویژگی

های اقتصاد



اسلامی می تواند ثمرات متعددی بر روی جامعه داشته باشد و در برخی مواقع می تواند مانند یک منبع مالی در نظر گرفته شود. روشهای اقتصاد اسلامی است که از توزیع ناعادلانه ثروت در نقاط مختلف جلوگیری می کند و روحیه انفاق و ایثار را در مردم جامعه بالا می برد. همه این موضوعات در سیاستهای اقتصاد مقاومتی مستتر است.

**❖ مساجد چگونه می توانند مردم را تشویق کنند تا نحوه ی توزیع کالا به گونه ای باشد که بطور جدی هم مفاهیم دینی رعایت و هم اقتصاد مقاومتی اجرا شود؟**

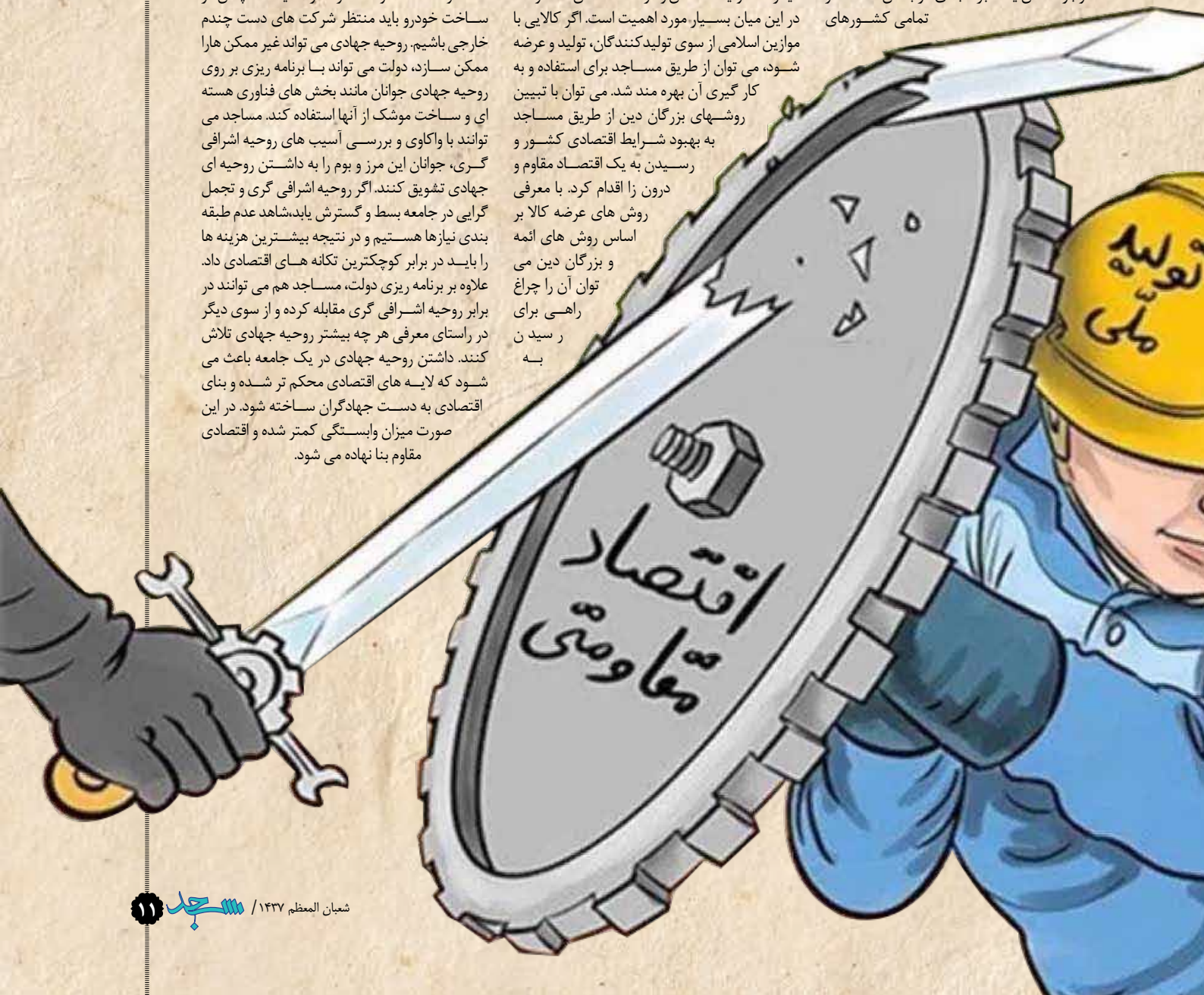
بی شک آنچه که از حال و هوای امروز اقتصاد جهان بر می آید، این است که دریای مشکلات و چالش های جنگ اقتصادی روز به روز پرتلاطم تر شده و بحران های اقتصادی تمامی ندارند. این موضوع به این دلیل است که هر نوآوری و ساخت و سازی، به تخریب و نابودی ساختارهای گذشته نیاز دارد و این باعث تلاطم و بحران است. این موضوع به خودی خود باعث به وجود آمدن یک نبرد جدی در بخش اقتصاد در تمامی کشورهای

جهان شده است که عده ای آن را نبرد حق و باطل می نامند. با کوچکترین تکانه ها در بازارهای مالی یک کشور، بازارهای مالی جهان نسبت به آن واکنش نشان داده و دست خوش تغییرات جدی و اساسی می شوند که می تواند در بسیاری از مواقع تبعات جدی به وجود آورد. برای مثال تغییرات بازار سهام نیویورک بر روی بازارهای مالی سایر کشورهای جهان تاثیر می گذارد و سرمایه مردم در این تغییرات از بین می رود. حال اگر یک کشور از پایه های مقاومتی برخوردار نباشد بدون شک در برابر این تکانه ها نه تنها واکنش مثبتی نشان نمی دهد بلکه از شرایط به وجود آمده بیشتر آسیب می بیند. یکی از روشهای ساده و قابل حل بحران، مقاوم سازی اقتصاد است. اگر اقتصاد کشور تمایلی برای حرکت به سمت مقاوم سازی دارد، باید فرهنگ مقاوم سازی اقتصاد در لایه های جامعه بومی شود. تا زمانی که خرید کالای خارجی به کالای داخلی ترجیح داده می شود نمی توان موضوع اقتصاد مقاومتی را پیش کشید. از سوی دیگر نقشتولیدکنندگان و عرضه کنندگان محصولات در این میان بسیار مورد اهمیت است. اگر کالایی با موازین اسلامی از سوی تولیدکنندگان، تولید و عرضه شود، می توان از طریق مساجد برای استفاده و به کار گیری آن بهره مند شد. می توان با تبیین روشهای بزرگان دین از طریق مساجد به بهبود شرایط اقتصادی کشور و رسیدن به یک اقتصاد مقاوم و درون زا اقدام کرد. با معرفی روش های عرضه کالا بر اساس روش های ائمه و بزرگان دین می توان آن را چراغ راهی برای رسیدن به

یک اقتصاد مقاومتی در نظر گرفت.

**❖ مساجد چگونه می توانند در تقویت فرهنگ جهادی و ایجاد تلاش در جامعه تاثیر گذار باشند؟**

امسال از سوی مقام معظم رهبری سال اقتصادی مقاومتی؛ اقدام و عمل نام گذاری شده است. اگر توجه کنید اقدام همراه با عمل می آید. عمل به این معنی است که باید هرچه سریعتر وارد میدان شد و اقدامات را به نتیجه رساند اما در بحث عمل باید شرایط مختلفی مانند فرهنگی، سیاسی، اجرایی و ... را در نظر گرفت. شرایط اجرایی به این معناست که روحیه و فرهنگ جهادی، روز به روز در جامعه تقویت شود و یک همدلی و همزبانی برای ساخت بنای اقتصاد کشور شکل بگیرد. این روحیه باید به گونه ای باشد که از نیروی مردم برای استحکام بنای اقتصادی کشور بهره گرفته شود. البته باید این روحیه در مردم وجود داشته باشد که با تمام توان به این سمت حرکت کنند. این روحیه جهادی بود که جوانان را ترغیب به گسترش و ساخت فناوری هسته و ساخت موشک کرد، در حالیکه همچنان در ساخت خودرو باید منتظر شرکت های دست چنم خارجی باشیم. روحیه جهادی می تواند غیر ممکن هارا ممکن سازد، دولت می تواند با برنامه ریزی بر روی روحیه جهادی جوانان مانند بخش های فناوری هسته ای و ساخت موشک از آنها استفاده کند. مساجد می توانند با واکاوی و بررسی آسیب های روحیه اشرافی گری، جوانان این مرز و بوم را به داشتن روحیه ای جهادی تشویق کنند. اگر روحیه اشرافی گری و تجمل گرایی در جامعه بسط و گسترش یابد، شاهد عدم طبقه بندی نیازها هستیم و در نتیجه بیشترین هزینه ها را باید در برابر کوچکترین تکانه های اقتصادی داد. علاوه بر برنامه ریزی دولت، مساجد هم می توانند در برابر روحیه اشرافی گری مقابله کرده و از سوی دیگر در راستای معرفی هر چه بیشتر روحیه جهادی تلاش کنند. داشتن روحیه جهادی در یک جامعه باعث می شود که لایه های اقتصادی محکم تر شده و بنای اقتصادی به دست جهادگران ساخته شود. در این صورت میزان وابستگی کمتر شده و اقتصادی مقاوم بنا نهاده می شود.





# ده مولفه فرهنگی در رونق اقتصاد مقاومتی

محمد خانباشی



اقتصاد مقاومتی از اندیشه و فرهنگ بومی ریشه می‌گیرد. مبنای تئوریک اقتصاد مقاومتی بر پایه‌ی فرهنگ اسلام و اقتصاد اسلامی است که با الگوگیری از عدالت مورد نظر مکتب اقتصادی اسلام طراحی شده است. مباحث اخلاقی اقتصاد اسلامی مانند حق طلبی، رعایت انصاف، تقوا و کار برای خدا، تولید، کسب ثروت و استفاده‌ی صحیح از آن نیز بسیار مهم هستند و به همین علت در این مکتب نیروی کار از ارزش در خور توجهی برخوردار است. اما پیاده‌سازی رویکردهای جدید نیازمند فرهنگ‌سازی و ایجاد بستر مناسب است. بسیاری از محققان علوم اقتصاد ریشه‌ی مسائل اقتصادی را در فرهنگ می‌دانند. میان اجرای اقتصاد مقاومتی در کشور و نحوه و سبک زندگی و فرهنگ اقتصادی و الگوی ذهنی و رفتاری جامعه رابطه‌ی مستقیمی وجود دارد و ریشه‌ی اصلاح مسائل اقتصادی در اصلاح فرهنگ اقتصادی، سبک زندگی مردم، الگوی مصرف و توسعه‌ی فرهنگ کار و تلاش و تولید ملی است. از این رو، «بازمهندسی رفتار مصرف‌کننده بر اساس اقتضائات ملی» باید محور شکل‌دهی به الگوی مصرف مطلوب در اقتصاد مقاومتی باشد. مؤلفه‌های اقتصادی و حتی فناوری، ارتباط تنگاتنگی با ساخت‌های فرهنگی جامعه دارند. می‌توان گفت که تولید، توزیع و مصرف یک کالا در ارتباط مستقیم با نگرش‌ها و رفتار افراد جامعه است. از این رو، تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند تحقق پیش‌شرط‌های فرهنگی و اجتماعی آن است.



## مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی مؤثر یا مرتبط با اقتصاد مقاومتی



همان‌گونه که اشاره شد، هدف از

اجرای اقتصاد مقاومتی در کشور،

ایجاد امنیت، ثبات اقتصادی و

عدم تزلزل در برابر شوک‌های داخلی و خارجی

است. اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی به طور قطع

جامعه و اقتصاد کشور را در برابر مشکلات و

تهدیدهای خارجی مصون نگاه می‌دارد. همچنین

تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع

مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به

منظور توسعه‌ی کارآفرینی و به حداکثر رساندن

مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با

تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید

بر ارتقای درآمد، از راهبردهای تحقق اقتصاد

مقاومتی است. هم‌اکنون اصول و سیاست‌های

کلی نظام در زمینه‌ی اقتصاد مقاومتی ابلاغ

گردیده و در مواردی از آن به موضوعات و مفاهیم

مرتبط با حوزه‌ی رفاه و تأمین اجتماعی پرداخته

شده است. بر همین اساس برخی از مهم‌ترین

محورهای فرهنگی و اجتماعی مرتبط با اقتصاد

مقاومتی مورد تأکید و کنکاش قرار گرفته‌اند که

به شرح ذیل می‌آید:

پیش از هر چیز باید توجه داشت که اقتصاد مقاومتی در پی آن است تا کل سیستم را در مقابل دشمن پایداری بخشد، رشد دهد و در عین حال عدالت را نیز تأمین کند، فضای بین‌المللی و اختصاصی کشور را آرام و قابل پیش‌بینی (قابل مدیریت) نماید و قدرت سازگاری را تقویت کند. در عین حال می‌خواهد با انگیزه‌های جهادی و معنوی، توانایی مقاومت و انعطاف در برابر سیاست‌های مختلف را افزایش دهد. زیرا فرض بر آن است که کارهای بزرگ با حرکات عادی و احیاناً خواب‌آلود به سرانجام نخواهند رسید و نیازمند فعالیت جدی و مجاهدانه است. به علاوه، چنین حرکتی باید از دو ویژگی دلسوزانه بودن و استمرار برخوردار باشد. استمرار بخشیدن به کارهای فرهنگی و اجتماعی در این حوزه از آنجایی بیشتر ضرورت خود را نشان می‌دهد که بدانیم یکی از نقاط ضعف جامعه‌ی ایرانی نگاه کوتاه‌مدت آن نسبت به مسائل است.

مجموعه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، در واقع الگویی بومی و علمی، برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی و متناسب با وضعیت امروز و فردای کشور است. از این جهت نقش مسائل فرهنگی و اجتماعی به‌عنوان پیش‌زمینه، تسهیل‌کننده و بسترساز، بسیار مهم است و نباید به این مقوله به‌عنوان موضوعی صوری و نمایشی نگاه کرد. متأسفانه، چنین دیدگاهی در سالیان اخیر کمابیش به‌عنوان یک آفت در این حوزه وجود داشته است.

آگاهی، اعتقاد و خواست مردم مهم‌ترین عامل توفیق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در بلندمدت است. با تأکید بر سه عنصر ایمان، پرکاری و ساده‌زیستی به‌عنوان اصل و مبنای شکل‌گیری این حماسه باید گفت که مقوله‌ی فرهنگ مکمل و زمینه‌ساز اقتصاد مقاومتی است. از این رو، دستگاه‌های سیاست‌گذار و اجرایی می‌بایست متوجه وظایف قانونی خود در این عرصه باشند.

گسترش و نهادینه ساختن فرهنگ فسادستیزی و تأکید بر قبح آن از دوران کودکی و با محوریت مسجد، مدرسه، دانشگاه، خانواده و سایر مراکز تولید محصولات فرهنگی. بدون تردید، رسانه‌های گروهی و مسئولان مراکز فرهنگی در این زمینه نقش شایان توجهی دارند. ضمناً باید تا حد ممکن از برخوردهای شعاری و سیاسی با این مقوله پرهیز شود؛ چرا که نتایج عملی و ملموس برخورد با فساد و پیشگیری از رشد آن بسیار اثرگذارتر و عمیق‌تر و ماندگارتر از شعارها و اقدامات مقطعی و بدون نتیجه است.

استفاده از ظرفیت‌های دینی، ملی و ارزشی برای جا انداختن فرهنگ اقتصاد مقاومتی، به‌ویژه در جامعه‌ای همچون ایران، قابل انکار نیست. برای مثال، ظرفیت مبلغان مذهبی یا تأکید عملی بر رفتار و سبک زندگی رزمندگان اسلام در طول دفاع مقدس که یکی از مصادیق بارز اقتصاد مقاومتی و ایثارگونه است.





تقویت فرهنگ جهادی و جهت‌گیری عزم ملی در راستای ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، افزایش بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان یا تندیس اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این حوزه‌ها از جمله راهکارهای فرهنگی و اجتماعی تغییر نگاه جامعه است. بدیهی است که پشتیبانی نظام اسلامی از افراد کارآفرین و نوآور که به واسطه‌ی ابتکار، سرمایه‌گذاری صحیح و دقیق و کارآفرینی به انباشت و گردش مفید ثروت در جامعه کمک می‌کنند، بسیار حائز اهمیت است و به موازات قطع دست مفسدان اقتصادی حتماً باید به حمایت از سرمایه‌گذاران خدوم توجه خاصی صورت گیرد تا روح کارآفرینی سالم و کسب ثروت صحیح در جامعه زنده بماند.

اقتصاد مقاومتی مبتنی بر مکتب اقتصاد اسلامی و آرمان‌های آن است. معنویت، امنیت، پیشرفت، عدالت و ایجاد نظم نوین بین‌المللی جزء این اهداف است. معنویت باعث می‌شود که انگیزه‌ی جهاد و مقاومت افزایش پیدا کند. امنیت باعث می‌شود تا نظم لازم برای حرکت نظام اقتصادی فراهم شود. پیشرفت هم باعث می‌شود که امکان عقب‌ماندگی (در شرایط تحریم) کاهش پیدا کند. همچنین امکان تضعیف در برابر دشمن هم به‌شدت کاهش پیدا می‌کند. عدالت باعث می‌شود که تعهد مردم به نظام و همچنین مقاومت مردم در یک نظام عادلانه افزایش یابد. پنج‌مین هدف اقتصاد مقاومتی، که با اقتصاد اسلامی هماهنگ است، امن کردن محیط نظام اقتصادی است؛ یعنی محیط اطراف اقتصاد کشور را باید با روش‌های مختلفی که در سیاست‌های ابلاغی هم مطرح شده است، امن کرد. به این ترتیب، ارائه‌ی تصویری روشن، صحیح و واقع‌بینانه از اقتصاد مقاومتی به روش‌های مناسب یکی از پیش‌نیازهای هر برنامه و اقدام عملی است.

در حوزه‌ی مسائل مربوط به اقتصاد مقاومتی، نقش زنان و مادران در فرهنگ‌سازی از طریق آموزش‌های عمومی در سطوح پایینی جامعه و خانواده حائز اهمیت است. اگرچه ممکن است اثرات آن در بلندمدت خود را نشان دهد، اما قطعاً تحولات پدیدآمده از پایداری و اثربخشی قابل قبولی برخوردار خواهند بود. از آنجا که تعداد زیادی از مربیان و معلمان مدارس، زن هستند؛ می‌توانند از طریق آموزش صحیح به کودکان و نوجوانان، نقش زیادی در تحقق اقتصاد مقاومتی داشته باشند.

طبق آخرین اعلام سازمان ملل متحد، مشکل اشتغال به یکی از بحران‌های بزرگ اجتماعی در سراسر دنیا تبدیل شده است که ایران نیز به‌عنوان یک کشور جوان از این قاعده مستثنا نیست. با افزایش جرمی همچون سرقت‌های خرد، نابسامانی‌های اجتماعی و از همه مهم‌تر پیری جمعیت، مسئولان امر بیش از پیش به اهمیت مقابله با معضل چندوجهی بیکاری جوانان پی برده‌اند.

فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی برای رفع موانع حضور فعالان مردمی در عرصه‌ی اقتصادی، محیط فضای کسب‌وکار باید برای تولید مهیا شود. هم‌اکنون قوانینی برای بهبود این فضا تصویب شده‌اند، اما شاهد آن هستیم که آن‌گونه که باید و شاید اجرا نشده‌اند. نباید جوانان کارآفرین یا خوداشتغال برای آغاز کار به انواع و اقسام مجوزهای گوناگون نیاز داشته باشند. بخشی از مشکلات مربوط به این حوزه مدیریتی و اجرایی است؛ اما باید در خصوص رفع این موانع کار فرهنگی و اطلاع‌رسانی صحیح و دقیق در جهت الزام نهادهای ذی‌ربط به پاسخ‌گویی بیشتر به‌عنوان یک گام تکمیلی صورت پذیرد.



دکتر عبدالملکی  
اقتصاددان معتقد است

# مساجد رسانه‌های بر قدرت گفتمان اقتصاد مقاومتی

فاطمه کریمی

تحقق بایسته اقتصاد مقاومتی در کشور، مستلزم تغییراتی است که ابتدا در حوزه بینش و نگرش، فرهنگ رفتاری و مشی اقتصادی مردم صورت می‌گیرد. مساجد به عنوان یکی از مهم‌ترین پایگاه‌های جهان اسلام از دیرباز تاکنون نقش اساسی در باورها و اندیشه‌های جامعه ایفا کرده‌اند و در زمینه اقتصاد مقاومتی هم می‌توانند مانند همیشه خالق یک حماسه اقتصادی-اسلامی باشند. به همین مناسبت با حجت‌الله عبدالملکی عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع) به گفتگو نشستیم.

♦ با توجه به منویات مقام معظم رهبری و بندهای اقتصاد مقاومتی که از سوی ایشان ابلاغ شده، آیا مساجد در راستای اصلاح الگوی مصرف می‌توانند تاثیر گذار باشند؟

مساجد از گذشته، مانند رسانه‌های پر قدرت توانسته‌اند در حوزه‌های مختلفی مانند فرد، جامعه، سیاست و اقتصاد تاثیر گذار باشند چون

این موضوعات، مباحثی جدا نشدنی از حوزه دین هستند. اصلاح الگوی مصرف که یکی از تاکیدات دین و علمای اسلام است همیشه مورد بحث ائمه جماعات در مساجد بوده است. از این رو می‌توان گفت یافتن الگوی مناسب مصرف و ترویج و تشویق آن از سوی علما در مساجد امری بدیهی است. برای دستیابی به الگوی جامع و مناسب مصرف و اقتصاد مقاومتی که هم به صرفه‌جویی منجر شود و هم به افزایش سطح رفاه عمومی و رضایت‌مندی مردم و در نتیجه به تحقق سطح مطلوب توسعه و پیشرفت، باید بین دو نگاه اسراف و جیره بندی تفکیک قائل شد.

در روش اول الگوی مصرف به هدر رفت منابع می‌انجامد و در الگوی دوم ریاضت و سهمیه بندی پیش می‌آید. باید با در نظر گرفتن الگوی اعتدال در مصرف منابع با هدف جلوگیری از هدر رفتن آن اقتصاد مقاومتی را به معنای واقعی

ایرانی  
می‌تواند

پیاده سازی کرد. می‌توان در مساجد با تبیین اصل الگوی مصرف و ضرورت اصلاح الگوی مصرف و روی آوری به اقتصاد مقاومتی اقدام کرد. تبیین ضرورت‌های اصلاح الگوی مصرف و رویکرد جامعه به اقتصاد مقاومتی، مبانی و آموزه‌های دینی آن که از آیات و روایات مختلف

استخراج می‌شوند، راه گشای اجرای اقتصاد مقاومتی است. همین منظور این مفاهیم را باید با مبانی عقلی و ضرورت‌های طرح آن در خصوص مقوله‌ی پیشرفت و آبادانی کشور و ضرورت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن ممزوج نمایند تا با یک ادبیات عامه پسند به جامعه تزریق شود. این مهم یکی از وظایف اصلی مساجد است که ائمه جماعت با توجه به



مسئولیت‌های خود این موضوع را باید پیگیری کنند.

♦ افرادی که در مساجد حضور دارند گروه‌های مختلفی را تشکیل می‌دهند. با توجه به حضور پر رنگ صاحبان کسب و کار و به اصطلاح کسبه در مساجد و همچنین زنان و خانوارها، چگونه می‌توان الگوهای اقتصاد مقاومتی را برای این اقشار متنوع تشریح کرد؟

صاحبان کسب و کار و تولیدکنندگان با فعالیت خود به نوعی عبادت انجام می‌دهند که با این کار عبادی به نوعی آخرت را برای خود به ارمغان می‌آورند. این موضوع در واقع جزء باورهای دینی ماست. تولیدکنندگان در برابر محصولی که تولید می‌کنند، در آمد کسب می‌کنند که در جامعه اسلامی این کسب در آمد با نوعی برکت و رضای خدا همراه است. اما آنچه که در مجامع جهانی مرسوم است با جامعه اسلامی کاملاً متفاوت است. در سایر جوامع این کیفیت نیست که در اولویت قرار می‌گیرد، بلکه تبلیغات و مانورهای تبلیغاتی - که منجر به مصرف گرایی می‌شود - در اولویت تولیدکنندگان قرار دارد. چرا که تولیدکننده تنها به سود مادی خویش می‌اندیشد و به این نتیجه می‌رسد که باید مصرف‌کننده را فریب بدهد. حال اینکه در عقلائیات اسلامی تولیدکننده به رفاه جامعه هم می‌اندیشد و رفاه عمومی را هم یکی از اولویت‌های خود قرار می‌دهد. مساجد می‌توانند به عنوان رسانه‌های پر نفوذ که اقشار مختلفی از جامعه را تحت

مدیریت  
مستوا

۴  
عمل جهادی  
مردم

۳  
بازسازی نهادهای  
اقتصادی مبتنی بر  
اقتصاد اسلامی

۲  
خواست و اراده  
مستولین

۱  
خواست و اراده  
مردم



پوشش قرار می دهند، این نگرش را ایجاد کنند که در وهله اول کسبه و تولید کنندگان، صادر کنندگان و تمامی فعالان حوزه اقتصادی کشور رفاه عمومی و رضای الهی را در اولویت قرار دهند و از سوی دیگر مصرف کنندگان نیز کالاهایی را خریداری کنند که تولید کنندگان آن رفاه عمومی و کیفیت را بر تبلیغ و ترویج فرهنگ مصرف گرایی ترجیح داده اند. در این صورت است که اقتصاد کشور درون زامی شود و محصول با کیفیت مورد استقبال قرار می گیرد. اقتصاد مقاومتی بهره برداری احسن از منابع و مصرف بهینه آن است، اگر فرهنگ رفاه عمومی به مصرف گرایی ترجیح داده شود، اقتصاد مقاومتی به معنای واقعی محقق شده است.

❖ **در اعتقادات اسلامی فرهنگ وقف، انصاف در معاملات، مقابله با کم فروشی، مقابله با ربا خواری و... جزء لاینفک کسب و کار است.** از سوی دیگر به این مباحث در موضوع اقتصاد مقاومتی به صورت جدی تاکید شده است. مساجد چگونه می توانند این فرهنگ ها را در جامعه ترویج دهند؟ مزایای این کار چیست؟

یکی از مؤلفه های اساسی اقتصاد مقاومتی درون زامی بودن آن است چرا که تکیه بر ظرفیت های داخلی می تواند ابزاری برای مقاوم سازی اقتصاد باشد. فرهنگ وقف، مقابله با ربا



و کم فروشی و رعایت انصاف در معاملات هم در معنای واقعی به ظرفیت های درونی و درون زایی اقتصاد یک کشور تاکید دارد. برای مثال با یک وقف می توان ظرفیت های اقتصادی یک منطقه را تغییر داد و در آن ظرفیت های ایجاد اشتغال، تولید و بهره وری را بالا برد که باعث باز توزیع درآمدهای حاصل از یک ثروت بوده است. در این صورت است که به صورت عینی درون زایی اقتصاد در یک منطقه قوت می گیرد. حال اگر به تمامی موارد دقت داشته باشیم باعث بالا رفتن میزان استقبال از کالای داخلی و مقابله با مانور کالاهای خارجی که با فرهنگ مصرف گرایی در جامعه توزیع می شوند، می شود. ربا، رعایت نکردن انصاف در معامله، گران فروشی، کم فروشی همگی باعث از

دست رفتن ظرفیت های اقتصادی در جامعه شده و از سوی دیگر فضا را برای مانور عده ای سودجو فراهم می کند. در مساجد می توان با ترویج فرهنگ های صحیح که بر گرفته از آموزه های دینی و باورهای قلبی مردم هستند، در تسریع روند مقاوم سازی اقتصاد نقش بسزایی ایفا کرد.

❖ **فرهنگ عرضه کالا به دور از ضرر به غیر در مباحث اسلامی یک اصل است.** حال چگونه می توانیم از این موضوع با استفاده از ظرفیتهای مساجد در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی استفاده کنیم؟

بخشی از کسانی که در مساجد حضور دارند، کسانی هستند که مدیریت خانواده را بر عهده دارند. اگر به صورت جدی تفکر فرهنگ مصرف و خرید کالای با کیفیت داخلی در مساجد ترویج شود و خریداران تشویق به خرید آن شوند، بدون شک اقتصاد مقاومتی هم در جامعه ترویج می شود. زمانی که اولویت اول کشور، اقتصاد مقاومتی باشد، تمرکز و توجه بر روی عرضه کالاهایی که بر اساس مباحث اسلامی تهیه و تولید میشود، بیشتر است. در نتیجه فرهنگ مصرف

مردم هم به این سمت حرکت می کند. مساجد به عنوان مهمترین مراکز ترویج مباحث دینی می توانند مانند یک رسانه پر قدرت اقشار مختلف جامعه اعم از تولید کننده، فروشنده، خانواده و... را با روش های اقتصاد مقاومتی آشنا کنند که در نتیجه تمامی این مباحث منجر به رفاه عمومی و بالا رفتن سطح کشور و جامعه می شود.

❖ **مساجد چگونه می توانند در تقویت فرهنگ جهادی و ایجاد تلاش در جامعه تاثیر گذار باشند؟**

اثرات فرهنگ جهادی در درون جنگ تحمیلی و پس از آن در جهاد سازندگی کاملاً مشهود بود. فرهنگ جهادی است که پایه های تولید در کشور را تقویت می کند و جامعه را به سمت رفاه عمومی سوق می دهد. زمانی که یک کشور قوای تولیدی خود را افزایش دهد، به استقلال اقتصادی می رسد. استقلال اقتصادی یعنی داشتن اقتصادی که درون زامی و برون نگر باشد و این یعنی اقتصاد مقاومتی. کشوری که دارای اقتصادی مقاوم باشد، از استقلال اقتصادی نیز برخوردار است. اگر کشور از نظر اقتصادی استقلال داشته باشد، دولت و ملت تمامی تلاش و همت خود را به کار می گیرند تا روی پای خود ایستاده و نسبت وابستگی های خود را به عوامل خارجی کمتر کنند. البته داشتن استقلال و کم کردن وابستگی ها به این معنی نیست که با تمام دنیا باید قطع رابطه کرد و در انزوای کامل ماند. بلکه در یک اقتصاد مقاوم و مستقل ارتباط با دنیا وجود دارد و داد و ستد هم انجام می شود زیرا خرید و فروش و معامله گری، دلیل بر نبود استقلال اقتصادی

نیست بلکه این داد و ستد و خرید و فروش ها برای رفع نیاز است. باید توجه داشت که ارتباط با بیرون، وابستگی جدی به وجود نیاورد که امنیت غذایی کشور را هم با کوچکترین مسائل تهدید کند. در فرهنگ جهادی حرکت ها به صورت جهشی و جهاد گونه است. مساجد می توانند در ترویج مفاهیم جهادی و تقویت روحیه جهادی در مردم بسیار تاثیر گذار باشند. در گذشته نیز مساجد به عنوان مهمترین پایگاه های نیروهای جهادی تاثیر جدی در شکل گیری جریان های مختلفی داشتند. زمانی که مردم به صورت خودجوش تصمیم می گرفتند که به مناطق محروم سفر کنند و در آن مناطق عملیات عمرانی متعددی را اجرا کنند از مساجد به عنوان پایگاه اصلی خود بهره مند می شوند. روحیه جهادی و تقویت فرهنگ جهادی یک ضرورت است که امروزه به دلیل تجربه موفق آن در سالهای نه چندان دور می تواند باعث به وجود آمدن موفقیت های بسیار در مقاوم سازی اقتصاد شود. در اقتصاد مقاومتی توصیه و بر مدیریت جهادی اقتصاد تاکید جدی می شود.

❖ **با توجه به بندهای مختلف اقتصاد مقاومتی باید در بخش های مختلف آن گفتمان سازی صورت پذیرد، مساجد چگونه می توانند این نقش را ایفا کنند؟**

اساساً گفتمان باید در یک محفل یا از طریق یک رسانه قدرتمند کلید بخورد. مساجد جایگاه ویژه ای در گفتمان سازی دارند. در این مکان ها اقشار مختلفی از یک جامعه اعم از بزرگ و کوچک، پیر و جوان، مرد و زن، تولید کننده و فروشنده، و... در کنار یکدیگر قرار می گیرند. در نتیجه می تواند با راهکارها و روش های صحیح یک گفتمان را ترویج کرد. در مساجد می توان با آسیب شناسی و بازنگری الگوی فعلی مصرف و وضعیت کنونی اقتصاد موجود در جامعه، اقدامات مهم و تاثیر گذاری را انجام داد. از سوی دیگر می توان با بررسی موانع موجود و اصلاح الگوی مصرف و رویکرد به اقتصاد مقاومتی، راهکارهای عملی اصلاح الگوی مصرف و اجرای آن را تبیین کرد. باید به مساجد به چشم یک نهاد آموزشی و رسانه ای پر قدرت نگاه کرد در این صورت است که می توان با ترویج پایدار اصلاح الگوی مصرف و اقتصاد مقاومتی در آموزش ها و مباحث، جایگاهی به این موضوع اختصاص داد و به شیوه علمی و مستدل در تبیین آن کوشش کرد. مساجد در گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی و تبیین و ترویج آن در جامعه نقش بسزایی دارند که شاید بتوان مهمترین دلیل آن را گروه مخاطبان و افرادی که به مساجد رفت و آمد می کنند، ذکر کرد. اکثر کسانی که در مساجد حضور دارند با یک روحیه جهادی اعتقاد قلبی به اقتصاد مقاومتی و استقلال اقتصادی دارند و از سوی دیگر فعالان اقتصادی که در این مکان حضور پیدا می کنند عمیقاً الگوهای اقتصاد اسلامی را باور دارند و بیشتر فعالیت خود را بر اساس روشها و پندهای قرآنی و بر اساس آیات و روایات متمرکز کرده اند در نتیجه می توانند از این محفل بیش از انتظارات و به بهترین روشهای ممکن نتیجه گیری کرد و موضوع اقتصاد مقاومتی را به صورت جدی و اساسی مطرح کرد.



به مناسبت سالگرد شهادت سردار رشید اسلام دکتر چمران

# مصطفی در چهار روایت

تاریخ

محمدعلی فاطمی



دکتر مصطفی چمران یکی از شهیدان به نام در تاریخ انقلاب اسلامی است. سابقه مبارزاتی او در سال‌های پیش از پیروزی انقلاب وسیع‌تر از آن است که بتوان به اجمال از آن یاد کرد. بنابراین ظریفی مانند کتاب می‌تواند به جد به این موضوع بپردازد و این دوره را از زوایای گوناگون کالبدشکافی کند. بازه زمانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی تا شهادت دکتر مصطفی چمران در آخرین روز خرداد ماه ۱۳۶۰ اگر چه در مدت، محدودتر از سابقه پیش از انقلاب این شهید است، اما فرازهای فراوانی دارد که خاستگاه آنها دوران اوج زندگی شهید است، آن هم در دوره‌ای که انقلاب اسلامی برای تثبیت، به همه گونه تلاش و کوشش فرزندانش نیاز دارد. در سی و پنجمین سالگرد شهادت دکتر چمران، چند عنوان کتاب درباره این شهید را مرور می‌کنیم و اگر از حجم به نسبت محدود کتاب‌هایی که درباره این شهید تاکنون منتشر شده‌اند بگذریم، این ویژگی و امتیاز نظرم را جلب کرد که چهار عنوان کتاب با استقبال مواجه شده‌اند و نشانه این نکته، چاپ‌های مجدد و پی‌درپی آنهاست.



## عاشقانه‌های غاده

نخستین کتاب با این ویژگی، نخستین کتاب مجموعه‌ای با عنوان «تیمه پنهان ماه» است که «چمران به روایت همسر شهید» نام دارد. این کتاب توسط انتشارات روایت فتح ۲۲ نوبت چاپ را پشت سر گذاشته است.

«چمران به روایت همسر شهید» یکی از آثار حبیبیه جعفریان است. قلم او در این سال‌ها، با تکنگرایی‌هایی که از زندگی شخصیت‌ها و چهره‌های مشهور داشته و دارد و همچنین یادداشت‌های مطبوعاتی‌اش به توانایی تحسین برانگیزی رسیده است. روایت او از شهید چمران براساس گفته‌های همسر شهید، با همین توانایی، بسیاری از نظرها را به خود جلب کرده و استقبال از این اثر نشانه آن است.

این کتاب با شناسنامه کوتاهی از دکتر مصطفی چمران آغاز شده است: «تولد ۱۸ اسفند ۱۳۱۱، ورود به لبنان ۱۹۷۱/م ۱۳۵۰، ازدواج با غاده جابر ۱۹۷۷/م ۱۳۵۶، بازگشت به ایران ۱۳۵۷، شهادت ۳۱ خرداد ۱۳۶۰». بیشتر متن کتاب روایت غاده از چمران است و در بخش‌هایی که رنگ و عرض آنها با بقیه متن کتاب متفاوت است، نویسنده در در میانی کرده و با اطلاعاتی از زندگی راوی فضا سازی کرده است.

عاشقانه‌های غاده که در لاگوس در آفریقا به دنیا آمده و با سکونت در لبنان، لبنانی شده است، یکی از جذابیت‌های این اثر است؛ جذابیتی که ریشه در در احوال معنوی مصطفی چمران دارد از یک سو و از سوی دیگر ناشی از تاثیر خاص

شهید چمران است بر راوی. خاستگاه این عشق را می‌توان در این خاطره غاده دید: «می‌گفتند چمران لبنانی نیست، خیلی‌ها می‌رفتند پیش امام موسی صدر از مصطفی بدگویی می‌کردند. هر چند آقای صدر به شدت با آنها حرف می‌زد. می‌گفت: «من اجازه نمی‌دهم کسی راجع به مصطفی بدگویی کند». ارتباط روحی خاصی بود بین او و مصطفی، طوری که کمتر کسی می‌توانست درک کند. آقای صدر به من می‌گفت: «می‌دانی مصطفی برای من چی هست؟ او از برادر به من نزدیک‌تر است، او نفس من، خود من است.» الفاظ عجیبی می‌گفت درباره مصطفی. وقتی داشت صحبت می‌کرد و مصطفی وارد می‌شد همه توجهش به او بود. دیگر کسی را نمی‌دید. گاهی اشک می‌ریخت و چقدر با زیبایی همدیگر را بغل می‌کردند. اختلاف نظر هم داشتند، به شدت با هم مباحثه می‌کردند، اما آن احترام همیشه حتی در اختلافات‌شان بود.

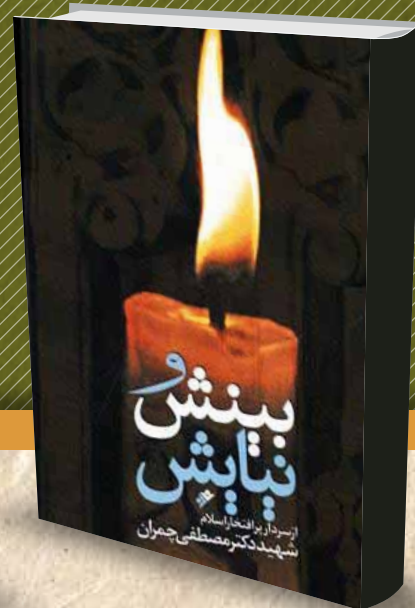
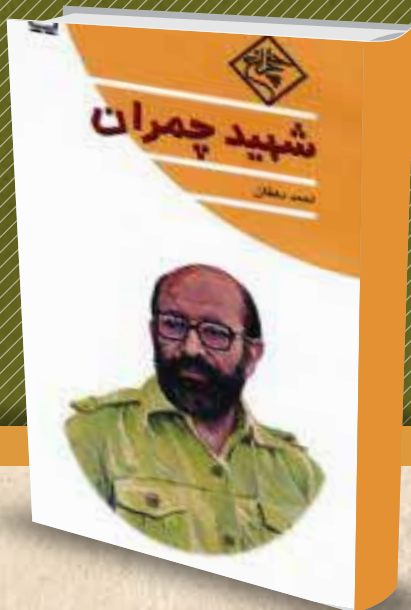
اولین باری که امام موسی مرا بعد از ازدواج با مصطفی در لبنان دید، خواست تنها با من صحبت کند. گفت: «غاده! شما می‌دانید با چه کسی ازدواج کرده‌اید؟ شما با مردی خیلی بزرگ ازدواج کرده‌اید. خدا به شما بزرگ‌ترین چیز در عالم را داده، باید قدرش را بدانید.» من از حرف آقای صدر تعجب کردم. گفتم: «من قدرش را می‌دانم.» و شروع کردم از اخلاق مصطفی گفتن. آقای صدر حرف مرا قطع کرد و یک جمله به من گفت: «این خلق و خوی مصطفی که شما

می‌بینی، تراوش باطن اوست و نشستن حقیقت سیر و سلوک در کانون دلش. این همه معاشرت و رفت‌وآمد مصطفی با ما و دیگران تنازل از مقام معنوی اوست به عالم صورت و اعتبار.» و خیلی افسوس می‌خورد که کسانی که اطراف ما هستند درک نمی‌کنند، تواضع مصطفی را از ناتوانی‌اش می‌دانند و از فقیر و بی‌کس بودنش. امام موسی صدر می‌گفت: «من انتظار دارم شما این مسائل را درک کنید.»

ارزش کیمیایی درد کتاب دیگری که ۲۲ چاپ را پشت سر گذاشته «مجموعه بینش و نیایش: یک مقاله و متن یک سخنرانی و گزیده‌ای از راز و نیازهای مصطفی چمران» نام گرفته و دفتر نشر فرهنگ اسلامی چاپ آن را بر عهده داشته است. کتاب با پیام امام خمینی (ره) به مناسبت شهادت دکتر چمران آغاز می‌شود. ایشان نوشته‌اند: «چمران عزیز با عقیده پاک خالص غیر وابسته به دستجات و گروه‌های سیاسی و عقیده به هدف بزرگ الهی، جهاد را در راه آن از آغاز زندگی شروع و به آن ختم کرد...»

ادامه کتاب یک مقاله و یک سخنرانی از دکتر چمران با عنوان‌های: «تاثیر پیروزی انقلاب اسلامی ایران بر منطقه و کشورهای اسلامی و جهان» و «انقلاب اسلامی ایران در راه تحقق ظهور حضرت مهدی (عج)» را در بر دارد. در قطعه‌ای از سخنرانی شهید چمران آمده است: «امام زمان (عج) نمی‌خواهد هنگامی ظهور





مقاله‌ای که در مورد آن روز نوشته شد، کار من بود. این مقاله بعدها در نشریه‌ای به نام ۱۶ آذر در آمریکا منتشر شد. یا در فراز دیگری توضیح می‌دهد: «من در آمریکا زندگی خوشی داشتم و از همه نوع امکانات برخوردار بودم؛ ولی از همه آنها گذشتم و به جنوب لبنان رفتم تا در میان محرومان زندگی کنم. می‌خواستم اگر نمی‌توانم به این مظلومان کمکی بکنم، لاقلاً در میان‌شان باشم؛ مثل آنان زندگی کنم و درد و غم آنان را در قلب خود بپذیرم.»

نویسنده کتاب در شرح این فراز یادآور می‌شود که دکتر مصطفی چمران در سال ۱۳۴۹ به همراه همسر آمریکایی و چهار فرزند خود به لبنان می‌رود و به عنوان رییس مدرسه صنعتی جبل عامل مشغول به کار می‌شود. اما جنوب لبنان در زیر بمباران صهیونیست‌ها بود و همسر و فرزندانش دیگر نمی‌توانستند آنجا بمانند. تصویرگری ابراهیم حاتمی‌کیا از لحظات این جدایی در فیلم «چ» به روایتی از یکی از اعضای خانواده امام موسی صدر که در این کتاب آمده، بسیار نزدیک است.

در سال‌های پایانی دهه ۱۳۳۰ که عرصه فعالیت‌های سیاسی در ایران بسیار تنگ شده بود و به نوعی امکان فعالیت‌های سیاسی در اعتراض به حکومت شاه در خارج از ایران مهیا بود، تعداد قابل توجهی از فعالان و از جمله آنان شهید چمران، به خارج از کشور رفتند. دوره اقامت دکتر چمران در آمریکا بیش از ۱۰ سال از زندگی او را در بر می‌گیرد. احمد دهقان در کتابش درباره شهید چمران می‌نویسد که: «مصطفی در آمریکا ازدواج می‌کند. همسر آمریکایی‌اش در سخنرانی‌های مصطفی شرکت می‌کرد و در همان جا با هم آشنا شدند. مصطفی نام او را پروانه می‌گذارد و...» این کتاب با توضیح درباره اسامی و مفاهیم نامبرده شده در متن کتاب و چندین عکس از شهید چمران به پایان می‌رسد.

چمران را به صورت کاملی بررسی کرده و مقطع‌های حساس و سرنوشت‌ساز زندگی او را انتخاب کرده است. همچنین گروه سنی مخاطب کتاب را که نوجوانان اند هم در نظر گرفته و اثر به این شیوه وفادار است.

روایت «پاوه سرخ» در این اثر که نام کتاب هم از آن گرفته شده، برای کسانی که فیلم سینمایی «چ» ساخته ابراهیم حاتمی‌کیا را دیده‌اند، بسیار آشنا به نظر خواهد رسید، زیرا داستان این فیلم به این روایت بسیار نزدیک است و این روایت برگرفته از شرح معروف و مشهوری است که دکتر مصطفی چمران از حماسه پاوه در سال ۱۳۵۸ دارد.

«شهید چمران» هم عنوان کتابی از احمد دهقان است که در قالب یکی از آثار مجموعه‌ای با عنوان «چلچراغ» برای گروه‌های سنی «د» و «ه» از سوی موسسه فرهنگی مدرسه برهان تاکنون ۱۲ نوبت چاپ را تجربه کرده است. احمد دهقان خاطره و داستان‌نویسی توانا در حوزه کتاب‌های دفاع مقدس است و رمان‌های او در این حوزه و همچنین برای گروه سنی نوجوان معمولاً درخشان بوده و تأثیرگذار در مسیر ادبیات دفاع مقدس در ایران.

کتاب با سالشمار زندگی دکتر مصطفی چمران آغاز می‌شود و در ادامه زندگینامه این شهید در قالب روایتی داستانی، اما متکی بر مستندات و گفته‌های موجود درباره شهید چمران و نوشته‌ها و گفته‌های این شهید گنجانده شده است. اینها در کنار نثر مناسبی که احمد دهقان برای گروه‌های سنی مورد نظر اثر انتخاب کرده، کتابی با اطلاعات کافی از زندگی شهید چمران به وجود آورده‌اند و فرازهای مهمی را برجسته کرده‌اند؛ مانند این که شهید چمران می‌گوید: «در واقعه ۱۶ آذر [۱۳۳۲] شرکت فعال داشتم. هر سه شهید آن روز از دوستانم بودند. به همین دلیل مفصل‌ترین

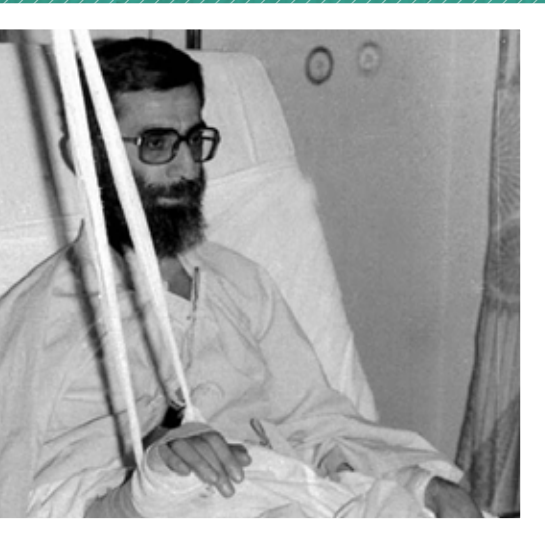
کند که مجبور شود همه انسان‌ها را از دم تیغ بگذرانند. او هنگامی ظهور می‌کند که مردم دنیا به آن درجه آگاهی، رشد و تکامل رسیده باشند که فساد اجتماعات و سیستم‌ها و حکومت‌ها و طاغوت‌ها را فهمیده باشند، درک کرده باشند و آماده شوند که نظام ملکوتی او را بپذیرند، تسلیم او شوند، با عدل و داد، خود را هماهنگ کنند.» پایان بخش کتاب گزیده‌ای از راز و نیازها و آلبومی از عکس‌های شهید چمران است. به گواهی پی‌نوشتی در صفحه‌های پایانی کتاب، قطعه‌ای از این راز و نیازها متعلق به آخرین روزهای قبل از شهادت دکتر چمران است و در آن آمده است: «خدایا! تو را شکر می‌کنم که مرا با درد آشنا کردی تا درد دردمندان را لمس کنم و به ارزش‌های کیمیایی درد پی ببرم و ناخالصی‌های وجودم را در آتش درد بسوزم و خواسته‌های نفسانی خود را زیر کوه غم و درد بکوبم و هنگام راه رفتن بر روی زمین و نفس کشیدن هوا، وجدانم آسوده و خاطرم آرام باشد تا به وجود خود پی ببرم و موجودیت وجود خود را حس کنم...»

#### داستانی، اما مستند

«پاوه سرخ: بر اساس زندگی شهید دکتر مصطفی چمران» کتاب ششم از مجموعه «قصه فرماندهان» و اثری از مرحوم داوود بختیاری دانشور است که در واحد کودک و نوجوان دفتر ادبیات و هنر مقاومت تولید شده و توسط انتشارات سوره مهر و نشر شاهد ۱۴ نوبت چاپ را پشت سر گذاشته است.

این کتاب با زندگینامه کوتاهی از دکتر مصطفی چمران آغاز می‌شود و پس از آن در هشت روایت داستانی، مقطع‌هایی از کودکی و نوجوانی و مبارزات و نبردهای او نوشته شده‌اند. این روایت‌ها نشان می‌دهند که مرحوم بختیاری پیش از نگارش این کتاب، سرگذشت شهید





# بازخوانی خاطرات تابستان ۱۳۶۰ ظهر واقعه

کارنامه



حوادث و اتفاقات تابستان سال ۱۳۶۰ از ۶ تیر ماه با ترور حضرت آیت‌الله خامنه‌ای - که آن زمان نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی، امام جمعه موقت تهران و عضو حزب جمهوری اسلامی ایران بودند - در مسجد ابوذر آغاز شد و با حادثه تلخ ۷ تیر و شهادت مظلومانه شهید بهشتی و ۷۲ تن از همراهانش در دفتر حزب جمهوری اسلامی ایران و شهادت رجایی و باهنر رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر در ۸ شهریور به اوج خود رسید. آن روزها، مردم هر لحظه نگران حادثه‌ای تروریستی از سوی منافقان و بدخواهان انقلاب بودند و منافقان از هر وسیله‌ای برای آسیب زدن به انقلاب استفاده می‌کردند که تنها ۳ سال از عمرش می‌گذشت. آن حوادث تلخ با همه سختی‌هایش نویدبخش محکم‌تر شدن اراده ملت در مقابل توطئه‌های دشمنان انقلاب بود. ۳۵ سال از واقعه ترور حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌گذرد و این اتفاق باعث شده هر سال در چنین روزهایی مسجد ابوذر تهران کانون توجه دوستداران انقلاب باشد. این گزارش بازخوانی خاطرات آن روزهاست. روزهایی سرشار از عبرت‌آموزی و حکمت برای نسل امروز که وارثان انقلاب هستند.

## ناگهان انفجار

مسجد جامع ابوذر از دیرباز یکی از مساجد فعال و معروف و کانون فعالیت‌های انقلابی بود و هم اکنون نیز این مسجد به‌عنوان یکی از مساجد فعال و منظم در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در میان مردم و مسئولان شناخته شده است. حجت‌الاسلام «رضا مطلبی» امام جماعت مسجد ابوذر درباره اینکه چطور شد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای برای ایراد سخنرانی، مسجد ابوذر را انتخاب کردند می‌گوید: «در سال‌های نخستین انقلاب شاهد بودیم که دشمن چنان گسترده از حربه شایعه استفاده می‌کرد که بعضی از مردم

نسبت به کسی که به تعبیر امام، به تنهایی یک امت بود یعنی شهید بهشتی بدبین می‌شوند. همچنان که اشاره کردم در آن زمان حضرت آیت‌الله خامنه‌ای - که نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی و امام جمعه موقت تهران بودند - این خطر را کاملاً احساس کرده بودند و با برگزاری جلسات سخنرانی پرسش و پاسخ سعی داشتند مردم را از این خطر جدی که از سوی دشمنان ایران و اسلام برنامه‌ریزی شده بود آگاه و از بسیاری از بدعت‌ها و کج‌فهمی‌ها جلوگیری کنند.» امام جماعت مسجد ابوذر به جلساتی که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مدرسه حاج ابوالفتح

(خیابان ری) داشتند، اشاره می‌کند و می‌گوید: «بعد از این جلسات بود که بعضی از دوستان در حزب جمهوری اسلامی پیشنهاد دادند تا چنین جلساتی در مسجد ابوذر هم برگزار شود و ما نیز با کمال میل پذیرفتیم.»

## انتشار خبر در روزنامه جمهوری اسلامی

تعداد زیادی از اهالی منطقه به دلیل درج خبر در روزنامه جمهوری اسلامی روز شنبه ۳۰ خرداد به مسجد ابوذر آمدند. ازدحام زیادی شده بود و قرار بود حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بعد از نماز ظهر سخنرانی کنند. امام جماعت مسجد ابوذر درباره اتفاقات روز ۳۰ خرداد سال ۶۰ می‌گوید: «آن روز ساعت‌ها به انتظار ایشان ماندیم اما نیامدند. نمازگزاران مسجد را ترک کردند اما هیچ‌کس از این موضوع ناراحت نشد چراکه همه می‌دانستند دستور جلسه مجلس استیضاح بنی‌صدر است.» هفته بعد دوباره خبر مربوط به سخنرانی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در روز ۶ تیر ۱۳۶۰ در روزنامه جمهوری اسلامی چاپ شد و اهالی دوباره در مسجد ابوذر جمع شدند. حجت‌الاسلام مطلبی می‌گوید: «تیم ساعت به اذان ظهر مانده بود که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از در اصلی مسجد وارد شدند و حدود ۳۰ دقیقه با نمازگزاران گپ‌وگفت صمیمانه‌ای داشتند. ایشان نماز ظهر را اقامه کردند

## ۷ تیر و حادثه تلخی دیگر

فردای آن روز اگرچه هنوز خاطره تلخ روز گذشته آزارم می‌داد اما به محل کار رفتم چون همان روز یعنی ۷ تیر باید برنامه جلسه‌ای را ضبط می‌کردم که با حضور دکتر بهشتی و اعضای حزب جمهوری در سالن اجتماعات ساختمان حزب برگزار می‌شد. می‌خواستم برای ضبط جلسه آماده شوم که آقای شمسایی مرا صدا زد و گفت: «از کمیته مرکزی انقلاب اسلامی تماس گرفته‌اند تا برای شناسایی چهره عامل احتمالی بمب‌گذاری مسجد ابوذر به آنها کمک کنی. ظاهراً تو مقابل جمعیت بودی و احتمالاً چهره او را به یاد داشته باشی.» نزدیک شروع مراسم همه وسایل را آماده کردم و ناچار ضبط برنامه را به دوست عزیزم «محمود بالاگر» سپردم و راهی کمیته شدم که فاصله چندانی تا دفتر حزب نداشت.



## روایت شاهد عینی از وقایع ششم و هفتم تیر

### از مسجد ابوذر تا حزب جمهوری

«محمدرضا دلخوانی» آن روزها مسئولیت ضبط سخنرانی‌های اعضای حزب جمهوری را برعهده داشته است. «محمدرضا دلخوانی» فعالیت با حزب را از دوران دبیرستان آغاز می‌کند. او در این باره می‌گوید: «حدوداً ۱۸ ساله بودم و یک جوان دبیرستانی. علاقه مردم به جمع‌آوری سخنرانی‌های شخصیت‌های سیاسی کشور باعث شده بود در حزب واحدی به این نام شکل بگیرد و ما وظیفه داشتیم در هر جلسه‌ای که با سخنرانی شخصیت‌های حزب برگزار می‌شد حاضر شده و سخنرانی‌ها را ضبط کنیم. بعد هم نوار کاست سخنرانی را تکثیر کنیم و در اختیار مردم قرار دهیم. بارها و بارها همراه شهید بهشتی به جلسات مباحثه سیاسی می‌رفتیم.»

### سخنرانی ناتمام

«دلخوانی» در ادامه صحبت‌هایش به حضورش در مسجد ابوذر اشاره می‌کند و می‌گوید: «صبح روز ۶ تیر سال ۱۳۶۰ وقتی به محل کارم رسیدم به من اطلاع دادند «آیت‌الله خامنه‌ای» در مسجد ابوذر سخنرانی دارند و باید برای ضبط برنامه به مسجد ابوذر بروم. قبل از نماز ظهر به مسجد رسیدم. مسجد پر از جمعیت بود. ضبط‌صوت پیشرفته‌ای را با خودم بردم و قبل از نماز وسایل را آماده کردم تا موقع سخنرانی همه چیز برای ضبط سخنرانی آقا آماده‌باشد. نماز به امامت ایشان برگزار شد و بین ۲ نماز ظهر و عصر حضرت آقا سخنرانی‌شان را شروع کردند. بعد از برنامه سخنرانی، برنامه پاسخ به سؤالات بود. من هم ضبط‌صوت را کنار خودم نگه داشته بودم و از طریق میکروفونی که روی تریبون بود، سخنرانی را ضبط می‌کردم. محل استقرارم شمال شبستان بود و رو به جمعیت. جوانی جلو آمد و ضبط‌صوت کوچک مشککی را با خونسردی روی تریبون گذاشت. کسی هم تعجب نکرد چون آن وقت‌ها بیشتر مردم عادت داشتند با خود ضبط‌صوت ببرند و سخنرانی‌ها را ضبط کنند. ضبط را سمت چپ آقا گذاشت و به داخل جمعیت برگشت. برنامه همچنان ادامه داشت و بعد از چند دقیقه ناگهان صدای انفجار از سمت محراب مسجد و تریبون به گوش رسید. هراسان از جا بلند شدم. نشانی از تخریب نبود اما آقا بی حرکت روی زمین افتاده بودند و مردم وحشت‌زده به این سو و آن سو می‌دویدند تا از مسجد خارج شوند.»

### خبر به حزب جمهوری رسید

من و چند نفر از پاسداران به سمت آقا دویدیم. بمب داخل ضبط‌صوت جاسازی شده بود و تنها چاشنی بمب منفجر شده بود و بمب اصلی عمل نکرده بود اما ترکش‌های چاشنی انفجاری به گردن و کتف راست آقا آسیب شدیدی وارد کرده بود. ایشان را روی دست بلند کردیم و بدون تعلل به خودرویی در بیرون از مسجد رساندیم. سریع به داخل مسجد برگشتم. یکی از ترکش‌ها به میکروفن برخورد کرده بود. وسایلم را جمع کردم. باید خبر را به حزب می‌رساندم. حجت‌الاسلام مطلبی امام جماعت مسجد از داخل یکی از قفسه‌ها تلفنی را در اختیارم قرار داد. با آقای شمسایی مسئول واحد صوت حزب جمهوری تماس گرفتم و در حالی که به شدت گریه می‌کردم او را از این ماجرا مطلع کردم. می‌خواستم از در مسجد خارج شوم که متوجه شدم پاسداران در را بسته‌اند و به هیچ کس اجازه خروج نمی‌دهند تا عامل انفجار را شناسایی کنند اما من باید هرچه زودتر برمی‌گشتم. بالاخره با همکاری امام جماعت و محافظان آقا از مسجد خارج شدم. وقتی به حزب رسیدم همه دورم حلقه زدند و مدام از من از اتفاق آن روز و شرایط آیت‌الله خامنه‌ای سؤال می‌کردند.



و معمولاً برنامه‌شان این بود که بین ۲ نماز سخنرانی کنند. ایشان پشت‌تریبون ایستادند و محافظ ایشان هم درست کنارشان ایستاد. موضوع سخنرانی ایشان شایعه‌سازی بود و خطری که از این ناحیه انقلاب را تهدید می‌کرد. بعد از پایان سخنرانی نوبت به پرسش و پاسخ می‌رسد. در این هنگام مردی بلندقد با کت و شلوار سورمه‌ای رنگ، در حالی که ضبط صوتی هم در دست داشت به طرف تریبون می‌رود. حجت‌الاسلام مطلبی در این باره می‌گوید: «این مرد بسیار خونسرد و آرام به طرف تریبون رفت و ضبط صوت را درست سمت چپ آقای خامنه‌ای روی تریبون گذاشت. کمی بعد میکروفن سوت کشید و ایشان برای بهتر شدن کیفیت صدا کمی به سمت چپ جابه‌جا شدند که صدای انفجار فضای مسجد را پر کرد.»

### انفجار بمب

لوله‌ای در میان جمعیت می‌افتد. هیچ کس به درستی نمی‌داند چه اتفاقی افتاده است. امام جماعت مسجد ابوذر در این باره می‌گوید: «من به اندازه‌ای جا خورده بودم که اصلاً به فکرم نرسید، ممکن است بمبی کار گذاشته شده باشد. مرتب به اطراف نگاه و فکر می‌کردم شاید از خانه‌های اطراف یا از قسمت بانوان گلوله‌ای شلیک شده باشد. اما چند لحظه بعد متوجه ضبط صوت شدم.» بعد از مجروح شدن حضرت آقا، ایشان را ابتدا به درمانگاه خاندان حکیم و سپس به بیمارستان بهارلو انتقال دادند و در نهایت نیز با یک فروند بالگرد ایشان را به بیمارستان شهیدان رضایی (شهید رجایی کنونی) منتقل کردند و با لطف خدا و تلاش پزشکان متخصص شرایط ایشان رو به بهبود رفت.

### نوشته‌ای که پیدا شد

نوشته‌ای که بعدها در داخل ضبط‌صوت مشاهده شد حکایت از آن داشت که این سوءقصد به دست گروهک منحرف «فرقان» صورت گرفته است. گروهک فرقان بعدها ترورهای دیگری را نیز انجام داد و انقلاب اسلامی را از وجود یاران و همراهان بسیاری محروم کرد.





**مسجد: مسجد انقلاب اسلامی** که هسته مرکزی این مجموعه است با ۳۵۰ متر مربع زیربنا در ضلع شمال غربی یادمان قرار دارد و نمای داخلی و خارجی آن با استفاده از معماری اسلامی و ایرانی ساخته شده و گنجایش حضور بیش از ۲۰۰ نمازگزار را دارد.

**موزه تخصصی شهدای ترور:** در دو طبقه ساخته شده است. طبقه اول به آثار و وسایل شهدای انقلاب اسلامی اختصاص دارد و طبقه دوم شامل دو بخش «عکس شهدا و برنامه های حزب» و «نمایشگاه جانبی» به مناسبت های مختلف است.

**ایوان قتلگاه:** در ضلع جنوب یادمان و دقیقا در مقتل شهدای هفتم تیر ساخته شده است که در بالای محراب آن آیه شریفه «ولا تحسبن الذين قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون» با استفاده از هنر حکاکی نوشته شده است.

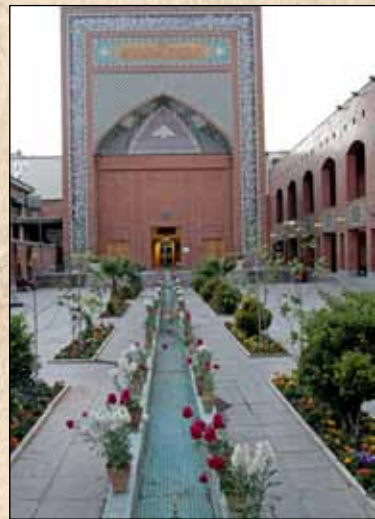
واقعۀ هفتم تیر سند مظلومیت ایران اسلامی بود که با خون مطهر شهید بهشتی و هفتاد و دو تن از یاران باوفایش امضاء شد و خون سرخ آن شهیدان والا مقام بود که موجب شد تا نهال نوپای انقلاب اسلامی بارور گشته و به ثمر بنشیند. هفتم تیر روزی است که هیچگاه از حافظه ملت فهیم ایران پاک نخواهد شد و تا همیشه تاریخ داغ گرانش بر دل شقایق های عاشق سنگینی می کند. در سالروز آن حادثه تلخ در ساختمان جدیدی که در محل حزب جمهوری سابق و مقتل شهدای هفتم تیر بنا شده گفت و گویی داریم با حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمدرضا زائری؛ مدیر مجموعه فرهنگ شهدای انقلاب تا با این بنای یادمان و مجموعه تحت مدیریتش بیشتر آشنا شویم.



حجت الاسلام دکتر زائری:

## مسجد، نقطه آغاز است

به مناسبت سالگرد فاجعه هفتم تیر در مقتل آنها که امروز پایگاهی فرهنگی روئیده است



❖ در ابتدای گفت و گو بر ایمان از فلسفه احداث این بنا در محلی که جمع زیادی از دولتمردان ما به شهادت رسیدند بگویید.

انفجار هفتم تیر در سال ۰۶ یکی از مهمترین رویدادها و نقطه عطف تاریخ انقلاب بود. هم به دلیل موقعیت زمانی و شرایط اجتماعی آن موقع و هم به جهت تعداد شهدا و هم به طور خاص به دلیل هدف قرار دادن شهید مظلوم آیت الله دکتر بهشتی، مجموعا آن اتفاق از سایر اتفاقات و رویدادهای تاریخ انقلاب اسلامی متمایز شد؛ زمانی رئیس جمهور یکی از کشورهای آفریقایی به حضرت آیت الله خامنه ای گفته بود اگر اتفاق هفتم تیر در هر کشور دیگر دنیا اتفاق می افتاد، قطعاً آن حکومت سرنگون می شد و حاکمیت متلاشی می گشت. رهبر انقلاب که پس از شهادت شهید بهشتی، دبیر کل حزب جمهوری اسلامی بودند، در سال ۲۶ طی بازدیدی که از مرکز انفجار داشتند، تاکید فرمودند که این مکان بازسازی شود و نکاتی هم راجع به کارکردهای مجموعه بعد از بازسازی بیان فرمودند. محل انفجار هفتم تیر بعد از حادثه تا چند سال با همان شرایط قبلی حفظ شده بود و اغلب مراسم دعای کمیل و سایر مراسم مذهبی و نیز سالگرد مراسم شهدای هفتم تیر در این محل برگزار می شد. تا سال های اخیر که به همت مرحوم آقای قدیربان مجموعه ای از بازماندگان حزب جمهوری اسلامی دور هم جمع شدند و بازسازی این فضا به شکل امروزی صورت گرفت.

❖ ظاهراً بازسازی این بنا توسط شهرداری تهران صورت پذیرفت در حالیکه امروز این

مرکز زیر نظر سازمان تبلیغات اسلامی فعالیتش را ادامه می دهد!

زمانی که فاز اول مجموعه به پایان رسید چون بیشتر کار اجرایی و احداث توسط شهرداری انجام شده بود این سوال پیش آمد که بعد از بازسازی، نحوه اداره اینجا به چه شکل باشد ضمن اینکه پس از احداث فاز اول آقای قدیربان هم از دنیا رفتند. در همین راستا آقای قالیباف شهردار محترم تهران نامه ای خدمت رهبر انقلاب نوشتند و پیشنهاد کردند که شهرداری اداره محتوایی و نظارت بر فعالیت های مجموعه را از این پس به سازمان تبلیغات اسلامی واگذار کند که رهبر انقلاب هم موافقت فرمودند و با تشکیل یک هیئت امانا در واقع دوره فعالیت این مجموعه آغاز شد. اکنون سه سال است که هیئت امنایی مرکب از شهردار تهران، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی، مدیر بنیاد هفتم تیر، مدیر این مجموعه و یک شخصیت حقیقی که الان آقای صادقی رشاد هستند، به عنوان هیئت امانا مدیریت این مجموعه را بر عهده گرفته اند.

❖ سازندگان این مجموعه زیبا چه بخش هایی را برای سازه ای که یادآور یکی از تلخ ترین حوادث پس از پیروزی انقلاب اسلامی است، در نظر گرفته بودند؟

در زمانی که مجموعه ساخته شد بخش های مختلفی مثل مسجد، نگارخانه، سالن همایش، کتابخانه و موزه پیش بینی شده بود. خود محل انفجار و مکانی که جلسه حزب جمهوری در آن برگزار شده بود و مقتل شهدا نیز به شکل مستقلی با یک سر در و بنای خاصی بازسازی شده بود و توقع می رفت که

مجموعه به شکل یک موسسه چند منظوره فعالیت کند. البته ما بعد از اینکه از سه سال پیش اینجا مستقر شدیم و فعالیت مجموعه را آغاز کردیم، بعضی کاربری ها را هم تغییر دادیم برای اینکه بتوانیم اجزای جدیدی به مجموعه اضافه کنیم.

❖ این اجزای جدید شامل چه بخش هایی بود؟

بحثی که در زمان تحویل مجموعه مطرح شد، این بود که اگر ما بخواهیم مجموعه با مخاطب ارتباط موثر و عمیقی برقرار کند و نقش تعیین کننده ای در فضای فرهنگی و اجتماعی زندگی مخاطب داشته باشد باید ابتدا بتواند نیازهای مخاطب را در زمینه های دینی و فرهنگی پاسخ دهد. طبیعتاً مجموعه به دلیل طراحی اولیه و پیشینه اش و با هدفی که بازسازی شده بود، کارکرد جدی مذهبی داشت. تلقی ما این بود که یک مجموعه چند منظوره دینی داریم که به تناسب نیاز مخاطب در بافت زندگی شهری و در چارچوب حضور مخاطب و تعامل با مخاطب باید آن را تعریف کنیم. قلب این مجموعه از دیدگاه ما مسجد بود و اعتقادمان بر این بود که نقطه آغاز به طور جدی مسجد هست و همه اتفاقات دیگر باید حول محور مسجد تعریف شود. به همین دلیل اولین بخش از مجموعه که فعالیتش را آغاز کرد مسجد بود. منتهای باور ما این است که در سبک زندگی جدید و با شرایط و اقتضات زندگی امروزی که رفت و آمدها را در شهرهای بزرگ سخت کرده و زمان نیز ارزشی بالاتر از حد تصور دارد مسجد نباید فقط کارکرد اقامه نماز جماعت داشته باشد و همان طور که از آغاز اسلام هم مسجد کارکردهای



**پژوهشکده و مرکز مطالعات:** برای فعالیت این مرکز در مرحله نخست گروه های تاریخ و اسناد، فرهنگ، ادبیات و هنر، اجتماعی و سیاسی، خانواده و مطالعات، ترویج فرهنگ ایثار و مقاومت، مطالعات تطبیقی و دشمن شناسی و دفتر همکاری های علمی و بین المللی در نظر گرفته شده است ضمن اینکه بخشی هم برای پذیرایی علمی از پژوهشگران آزاد تدارک دیده شده است.

**کتابخانه و مرکز اسناد:** کتاب هایی که در این مجموعه در اختیار علاقه مندان قرار خواهند گرفت در حوزه انقلاب اسلامی، انقلاب های کشورهای مختلف، فرهنگ ایثار و شهادت و حوزه های مرتبط با آن خواهد بود. در بخش اسنادی هم چند هزار برگ سند و عکس و دهها نوار صوتی و تصویری به صورت مکتوب و مجازی در اختیار متقاضیان قرار خواهد گرفت.



متنوع داشته و در دوران انقلاب اسلامی هم مساجد همین نقش و وضعیت را داشتند بر این باور بودیم که اگر مسجد بخواهد تاثیر گذار و تعیین کننده باشد صرفا نباید به نماز جماعت منحصر باشد.

لذا زمانی که مسجد فعالیتش را در این مجموعه با سه وعده نماز شروع کرد، به موازات آن برنامه های زیارت عاشورا به شکل روزانه نیز آغاز شد. برنامه های هفتگی مذهبی شامل جلسات هفتگی قرآن، جلسه نهج البلاغه، جلسه صحیفه سجادیه، درس اصول کافی و امثال اینها در کنار قرائت دعای کمیل و دعای توسل و برنامه های مناسبتی به تناسب ایام مثل شب های احیا یا ایام محرم و احیای نیمه شعبان و... در طی این مدت ادامه داشته است. از سوی دیگر در کنار مسجد ما به تدریج شروع کردیم به اضافه کردن بخش هایی دیگر. برای نگهداری کودکان در هنگام اجرای برنامه های مذهبی مهد کودک را تاسیس کردیم که بعداً برنامه مهد کودک توسعه پیدا کرد و پیش دبستانی به آن اضافه شد و در طول روز و در طی سال هم فعالیتش استمرار پیدا کرد و با موفقیت هم روبرو شد مخصوصا در بعضی کارها مثل آموزش زبان عربی برای کودکان یا ارتباط و انس بیشتر کودکان با روحانیت و امام جماعت مسجد که جزو برنامه های مهد کودک قرار گرفت. بعد از مهد کودک فروشگاه ما راه اندازی شد که این فروشگاه در سه طبقه کالاها و محصولات متنوعی را در سبک زندگی دینی عرضه می کند و با اسم «زندگی بهشتی» در واقع تلاش می کند تا مخاطب را به سمت زندگی سالم، تغذیه سالم، پوشاک مناسب و محصولات فرهنگی سزاوار سوق دهد. در کنار

فروشگاه سالن همایش و سالن سینما راه اندازی شد که قبلا فقط سالن همایش پیش بینی شده بود اما با افزودن امکانات و تجهیز آن قابلیت نمایش فیلم های سینمایی، اجرای تئاتر و نمایش های مذهبی هم به آن اضافه شد که خوشبختانه این نیز خود موجب بالا رفتن تعداد مخاطبین این مجموعه شد.

**آیا در بازدیدهایی که از مراکز مذهبی مختلف در کشورهای مختلف داشته اید ایده های مناسبی که قابلیت اجرایی شدن در ایران خودمان را داشته باشد، گرفته اید؟ چه مواردی را در مراکز مذهبی مختلف دیده اید که ما تا امروز به آنها نپرداخته ایم؟**

در ایران هنوز بافت سنتی جامعه ما حفظ شده و همین موجب شده تا ما کارکرد مساجد را فقط در حد همان برگزاری نماز جماعت منحصر بدانیم. الان بسیاری از مساجد ما فقط در هنگام نماز درهایشان گشوده می شود و بلافاصله پس از پایان نماز مسجد عملا تعطیل می شود. بسیاری اوقات اگر مسافری یا رهگذری کمی زودتر یا دیرتر بخواهد به مسجد مراجعه کند واقعا به مشکل برمی خورد اما در محیط های خارج از ایران وقتی افراد مراجعه می کنند، بسیاری از مراکز مذهبی به دلیل اینکه بافت و روابط سنتی وجود ندارد و از ابتدا برای آن مرکز مذهبی یا مسجد کارکردهای متنوعی پیش بینی شده همیشه پاسخگو هستند و این چیزی است که شاید بیشتر از هر مورد دیگری برای من جلب توجه می کرد. حتی ساز و کارهای اقتصادی برای تامین درآمد مسجد هم یا مرکز مذهبی پیش بینی شده که بتواند به گونه

ای افراد را گرد هم جمع کند. در فرانکفورت وقتی می خواستند مسجد حضرت زهرا(س) را بسازند از ابتدا، طراحی مسجد با پیش بینی سالن اجتماعات و مهد کودک و فروشگاه و ... بود به دلیل اینکه امروز همه می دانند که عناصر و عوامل مختلف در کنار هم می توانند مخاطب را جلب کنند.

**فکر می کنید ایجاد جاذبه در مساجد برای جلب کودکان و نوجوانان تا چه اندازه در آشنایی آن ها با دین اسلام و تحکیم پایه های مذهبی در آنها اثر گذار است؟**

ببینید ما به طور طبیعی شاهد حضور افراد سالخورده در مساجدیم که البته حضورشان مغتنم و ارزشمند است و شاید به تعبیری ارکان اصلی مساجد را تشکیل می دهند اما به هر حال آنها آینده مسجد نیستند. حضورشان گرچه ارزشمند است اما هیچ آینده ای را برای مسجد رقم نمی زنند. آن کسی که حضورش آینده مسجد و فعالیت های دینی را تضمین می کند همین کودکان و نوجوانان هستند. قطعا توجه به گروه های سنی کودک و نوجوان اقتضائاتی دارد که می تواند به کار مساجد جهت بدهد به همین دلیل مساجدی که به طور مثال کمدهای جایزه جلوی در ورودی دارند و در برنامه هایشان توجه بیشتری به کودکان دارند معمولا از رونق و شادابی و تحرک بیشتری در داخل مسجد برخوردارند چون در واقع این بچه ها هستند که می توانند با فطرت پاک کودکان خود پدر و مادرشان را به اینگونه مساجد ببرند و با حضورشان در مسجد نوید بخش آینده ای روشن برای جامعه مذهبی ما باشند.

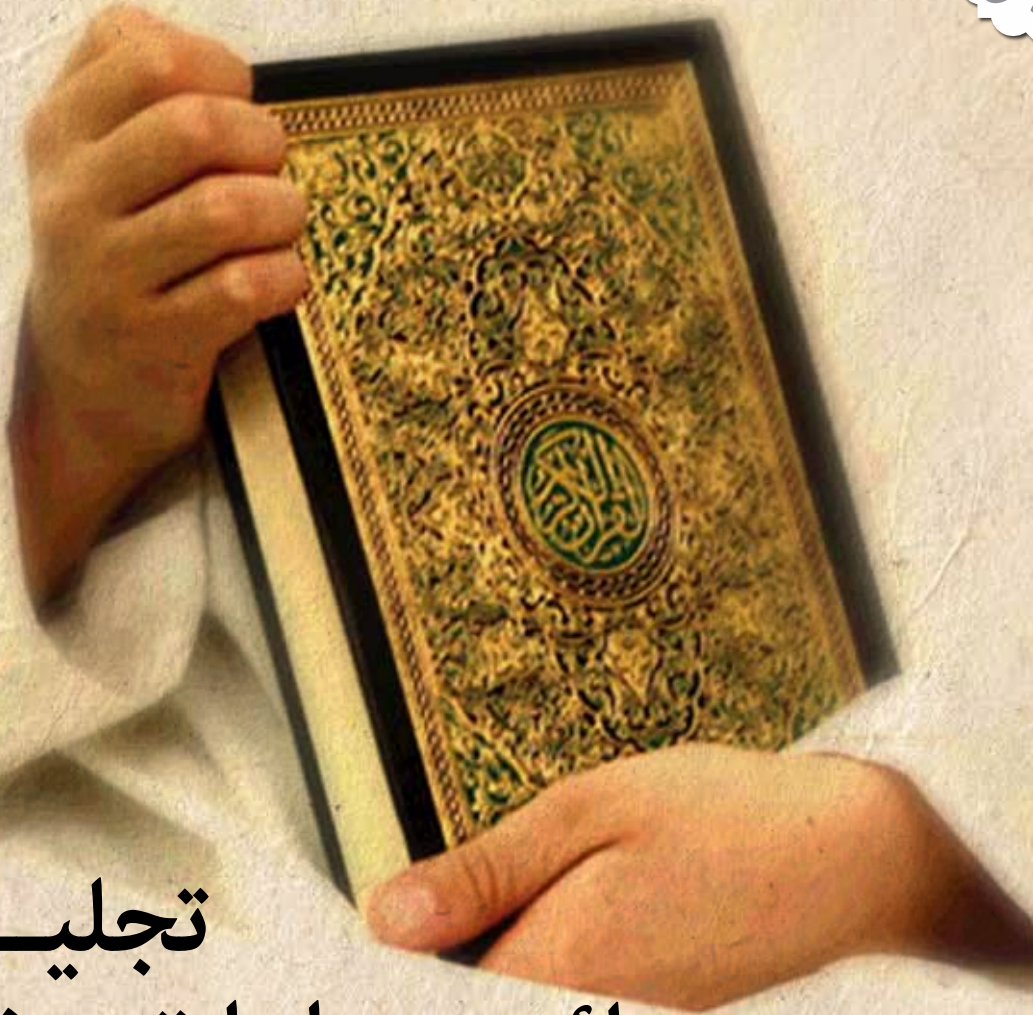






پنجره باز، حکایت  
تلاش هایی است که بی ادعا و  
دغدغه مندانه در مجموعه ای متبرک به  
نام خانه خدا صورت می گیرد تا کمی به  
آرمان های مدینه فاضله و طراز واقعی  
مسجد النبی نزدیک شویم. مجموعه ای که  
جست و جو می کند تا بهترین تجربیات  
مدیریتی مساجد را بیابد و در مشاوره با  
کارشناسان و باتجربگان و اهالی فکر و  
اندیشه، آنها را فربه کند و نتیجه ای در  
خور و شایسته را در قالب طرح ها و برنامه  
ها و راهکارها به منظر مبارک ائمه جماعات  
تقدیم کند. این پنجره باز است برای تمام  
همدلی ها و هم اندیشی ها و هم راهی ها.





# تجلیل از ائمه جماعات و خادمان طرح نهضت قرآنی مساجد

این مراسم با قرائت قرآن توسط محمدرضا پورزرگری، قاری ممتاز و بین المللی جمهوری اسلامی ایران، آغاز شد که با استقبال و تشویق های فراوان حضار مواجه شد.

حجت الاسلام و المسلمین سعید کرمی، معاون فرهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد به بیان شمه ای از آنچه در این طرح مورد نظر بوده، پرداخت و گفت: طرح قرائت یک صفحه از قرآن کریم در ۲۱۰۰ مسجد، برپایی کرسی تلاوت در حدود ۴۰۰ مسجد و کرسی های تفسیر آیات منتخب در حدود ۱۵۰۰ مسجد و کرسی تفسیر ترتیبی در ۵۰۰ مسجد برگزار شده که با استقبال قابل توجه مردم و نمازگزاران مواجه شده است. یکی از بخش های جذاب این همایش، برپایی میزگردی بود که با دعوت از سه امام جماعت و یک فعال قرآنی صورت گرفت. حجت الاسلام و المسلمین شیخ حسن حشمتی، امام جماعت مسجد جامع رسول اکرم تهرانسر به بیان تجربیات خود در برپایی جلسات انس با قرآن شنبه شب ها با حضور قرای بین المللی در این مسجد پرداخت. حجت الاسلام و المسلمین عظیمی نیز با بیان

نخستین گردهمایی فعالان قرآنی مساجد و

آئین تجلیل از ائمه جماعات و خادمان طرح

«نهضت قرآنی مساجد» ۹ اردیبهشت ماه

با حضور حجت الاسلام والمسلمین

حاج علی اکبری، رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد، حجج اسلام

موسوی کاشانی، محمدرضا حشمتی، معاون قرآن و عترت وزارت

فرهنگ و ارشاد اسلامی، محمدیان، معاون وزیر آموزش و پرورش

و برخی مسئولان و ائمه جماعات برگزار شد. در این همایش که

با حضور جمع زیادی از امامان جماعت قرآنی مساجد تهران در

مرکز همایش های بین المللی صدا و سیما برگزار شد، از ۷ قاری

و حافظ قرآن کریم، یک خادم القرآن و ۱۴ ائمه جماعات مساجد

استان تهران تجلیل شد.







## در این گردهمایی از ۱۰ اثر پژوهشی مرکز رسیدگی به امور مساجد رونمایی شد.

- ← مسجد و جوان اثر حجه الاسلام دکتر علی پناهی (روان شناسی رشد و راه های ارتباط با نسل جوان در مسجد)
- ← مسجد و جوان اثر دکتر ابراهیم نعیمی (اصول و روش های تعامل سازنده با نسل جوان در مسجد)
- ← مسجد و جوان اثر محمد علی موظف رستمی (آسیب شناسی رابطه دو سویه نسل جوان با مسجد)
- ← مسجد و جوان اثر دکتر محمد جواد ولی زاده (بررسی عوامل افزایش و کاهش ارتباط جوان با مسجد)
- ← مسجد و کودک و نوجوان اثر دکتر محمد جواد ولی زاده
- ← پژوهش فقهی در باب ورود صبی به مسجد اثر حجت الاسلام بهشتی زیر نظر حضرات آیات سید احمد خاتمی و عندلیب همدانی
- ← پژوهش حدیثی در باب ورود صبی به مسجد اثر حجت الاسلام بهشتی زیر نظر حضرات آیات سید احمد خاتمی و عندلیب همدانی
- ← مجموعه مقالات فروغ مسجد جلد دهم
- ← مسجد در آینه حدیث اثر حجت الاسلام دکتر مسعودی
- ← مسجد در تراز قرآن اثر حجت الاسلام دکتر راد

دوره های تفسیری و حفظ قرآن باشیم. وی تأکید کرد: این طرح، تازه آغاز حرکت است و امید داریم که همه مساجد در استان تهران و سپس در کل کشور دارای برنامه های قرآنی شوند و امیدواریم همه ما آن روز را به فضل الهی ببینیم.

محمدرضا پورزرگری، وحید خزایی، حجت الاسلام سید محمد جواد درجه ای و محمد بنیادی، از قاریان و مدرسان قرائت قرآن و حجج اسلام محمدحسن مقدسی، حافظ کل قرآن کریم و امام جماعت مسجد شهید بهشتی، حامد فاضلی، حافظ کل قرآن و امام جماعت مسجد شاعری، بهنام باقری، حافظ کل قرآن و امام جماعت مسجد حضرت ابوالفضل (ع)، کریم جعفر نژاد، حافظ کل قرآن و امام جماعت مسجد الزهرا (س) و خادم القرآن طرح نهضت قرآنی مساجد حجت الاسلام کمال خداداده، امام جماعت مسجد حاج حسن تجلیل به عمل آمد.

که این حق در مساجد ادا نشود نباید توقع ادای آن را در سایر مکان ها داشته باشیم. وی تأکید کرد: استمرار جدی همه فعالیت های قرآنی در زمینه برپایی تفسیر و تبیین معارف و کرسی تلاوت و حلقه های قرآنی در مساجد باید انجام گیرد به گونه ای که این امر با نظم و بدون خللی برگزار شود. رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد عنوان کرد: کیفیت بخشی به این طرح با ابتکار و طرح ها و فکرهای جدید و هم افزایی در اجرای بهتر طرح نهضت قرآنی مساجد از نکات مهم و قابل تأمل است و باید به این سمت برویم که فعالیت در مساجد گسترش پیدا کند و دائماً تعداد بیشتری از مساجد از فعالیت های قرآنی بهره مند باشند. رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد با اشاره به اینکه تا امروز ۹۰ درصد مساجد استان تهران برنامه تلاوت نور را اجرا می کنند، اظهار کرد: امیدواریم به جایی برسیم که شاهد رشد ۹۰ درصدی مساجد در برپایی

نحوه فعال کردن کلاس های حفظ و مفاهیم در مسجد کوچک موسی بن جعفر (ع) در محله نظام آباد، از حضور فعال و با نشاط بانوان در این طرح قدردانی و آنرا شایسته الگوبرداری دانست. تربیت بیش از ۲۰ بانوی حافظ ۲۶ جزء قرآن محصول همان جلسات است.

حجت الاسلام و المسلمین مرادی هم نحوه فعال کردن جلسات تفسیر آیات را در مسجد الرضا (ع) بهار شمالی برشمرد و توفیق خود را در این زمینه به رغم تمام مشکلات، مداومت، پشتکار و پافشاری در این راه دانست.

دکتر بنیادی آخرین سخنران این میزگردی بود که تجربیات خود را از سال ها آموزش قرآن در مساجد بیان کرد و پشتیبانی امام جماعت را مهم ترین عامل ماندگاری و پیشرفت این جلسات دانست.

اجرای گروه تواشیح بخش دیگری از این مراسم بود که با استقبال حاضران مواجه شد.

رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد که در نخستین گردهمایی فعالان قرآنی مساجد با اشاره به اجرای طرح «نهضت قرآنی مساجد» در سال گذشته، گفت: مهجوریت زدایی از قرآن در مساجد و ادای حق کلام خدا در خانه خدا، افق پیش روی مان در این طرح است.

وی با اشاره به اینکه طرح نهضت قرآنی با جدیت طی سال گذشته دنبال شد تا به این نقطه رسیدیم، ادامه داد: طبعاً برنامه هایی از این دست نقدهایی را در پی دارد و به دلیل کمی وقت نتوانستیم طی این جلسه از تجربیات پیشکسوتان استفاده کنیم. حاج علی اکبری ادامه داد: افقی که طی اجرای این طرح پیش روی مان است، مهجوریت زدایی از قرآن در مساجد و ادای حق قرآن و کلام خدا در خانه خدا است و هنگامی





◀ حجت الاسلام  
رضا مطلبی، امام  
جماعت مسجد  
جامع ابوذر به  
دلیل برگزاری  
جلسات مستمر  
هفتگی کرسی  
تلاوت با حضور  
قاریان ممتاز  
و بین المللی و  
برپایی جلسات  
مستمر هفتگی  
تفسیر در  
روزهای زوج

◀ حجت الاسلام سید محمد رضا یاسینی، امام  
مسجد حضرت ابوالفضل (ع) به دلیل برگزاری  
جلسات مستمر تفسیر، برپایی یک دوره کلاس تفسیر  
اسماء الله در قرآن و تألیف کتب تفسیر

◀ حجت الاسلام کامیاب مختاری، امام جماعت مسجد  
صاحب الزمان (عج) به دلیل برپایی جلسات مستمر و  
هفتگی کرسی تلاوت قرآن و حضور پر شور جوانان و  
نوجوانان در برنامه های مسجد

◀ حجت الاسلام مسعود مرادی، امام جماعت مسجد  
الرضا (ع) به دلیل برپایی جلسات مستمر و هفتگی  
تفسیر و بیان بیش از سه دوره تفسیر قرآن به  
صورت ترتیبی

◀ حجت الاسلام سید علی اکبر حسینی، امام جماعت  
مسجد فائق به دلیل برپایی برنامه های مختلف قرآنی  
و راه اندازی مهد قرآنی ویژه در مسجد

◀ حجت الاسلام حسن حشمتی، امام جماعت مسجد  
جامع رسول اکرم (ص) به دلیل برپایی جلسات  
مستمر هفتگی کرسی تلاوت با حضور قراء بنام

◀ حجت الاسلام اسماعیل عظیمی، امام جماعت  
مسجد موسی بن جعفر (ع) به دلیل برپایی جلسات  
هفتگی کرسی تلاوت و تفسیر قرآن، برپایی کلاس  
حفظ ۲۵ جزء قرآن ویژه بانوان نمازگزار، ایجاد گروه  
حفظ موضوعی قرآن و برپایی کلاس های حفظ جزء  
سی ام ویژه نوجوان مسجدی

◀ حجت الاسلام حمید رضا رضایی، امام جماعت مسجد امیر المؤمنین (ع)  
به دلیل برگزاری جلسات مستمر و هفتگی کرسی تلاوت و تفسیر  
موضوعی قرآن، برپایی دوره پنج ساله حفظ قرآن ویژه بانوان و آقایان،  
برپایی کلاس های روحانی و روان خوانی و تجوید ویژه تمام مقاطع سنی  
۱۴ - حجت الاسلام کیوان باقری، امام جماعت مسجد جامع امامه به  
دلیل برپایی جلسات مستمر و هفتگی کرسی تلاوت و تفسیر موضوعی  
از کتاب المیزان، دوره تخصصی قرآن پژوهشی و کلاس های روحانی و  
روان خوانی ویژه نوجوانان و جوانان

◀ آیت الله سید فتح هاشمی تبریزی، امام جماعت مسجد جامع  
شهرک قدس به دلیل برگزاری جلسات مستمر هفتگی تفسیر ترتیبی  
بعد از نماز و صبح های جمعه بعد از دعای ندبه و چاپ و توزیع کتب  
تفسیر و جزوات قرآنی درس های قرآن





✦ آیت الله سید محمد محمودی  
گلپایگانی، امام جماعت مسجد  
الزهرا (س) به دلیل برپایی جلسات  
مستمر هفتگی تفسیر، برگزاری  
جلسات ویژه تفسیر در شب‌های ماه  
مبارک رمضان هر سال تفسیر یک  
سوره و چاپ و توزیع جزوات قرآنی  
از مباحث مطرح شده و برگزاری  
مسابقه و اهدای جوایز

✦ حجت الاسلام سید محسن  
موسوی کاشانی، امام جماعت مسجد  
النبی (ص) به دلیل برگزاری  
جلسات مستمر هفتگی کرسی  
تلاوت با حضور قاری بین‌المللی  
سعید طوسی، طرح مباحث تفسیری  
توسط او و فعالیت مستمر بسیج  
مسجد با حمایت وی و فعالیت‌های  
قرآنی و مهد قرآن

✦ آیت الله سید محمد ضیاء آبادی، امام جماعت مسجد علی بن الحسین (ع) به منظور  
برگزاری جلسات هفتگی تفسیر به مدت ۲۷ سال در مسجد علی بن موسی الرضا (ع)، برپایی  
جلسات هفتگی تفسیر صبح‌های جمعه پس از دعای ندبه به مدت ۱۵ سال، برپایی جلسات  
هفتگی تفسیر به مدت ۱۵ سال در این مسجد، چاپ و توزیع کتب و جزوات تفسیری و  
حضور گسترده اقشار مختلف مردم در جلسات



✦ حجت الاسلام محمد رضا حشمتی، امام  
جماعت مسجد حضرت ابوالفضل (ع) به  
دلیل برپایی جلسات مستمر هفتگی تفسیر  
و بیان دو دوره کامل تفسیر ترتیبی





محسن علی شیري



# معاون فرهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد از نحوه برگزاری «دهه تکریم مساجد» می گوید

## بهانه‌ای برای غبار روبی از ظرفیت‌های مغفول مسجد



هرساله در آستانه ماه میهمانی خدا شور و شوق عجیبی مساجد سراسر کشور را فرا می گیرد. گویی نو بهار مساجد با بهار میهمانی خدا عجین شده و مراسم غبار روبی و عطر افشانی مساجد با حضور جوانان و علاقه مندان به این سنگر همیشگی اسلامی برپا می شود. در چند سال گذشته، این مراسم سنتی رفته رفته رنگ و بوی رسمی تر یافته و دهه ای با عنوان «دهه تکریم و غبار روبی مساجد» از ۲۰ تا ۲۹ شعبان هر سال نام گذاری و به منظور انسجام فعالیت های ستادی با همین عنوان در مرکز رسیدگی به امور مساجد ایجاد شده است. حجت الاسلام و المسلمین سعید کرمی، معاون فرهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد، مسئولیت این ستاد را بر عهده دارد و بهتر از هر کس دیگری می تواند ما را از چند و چون این حرکت زیبا مطلع سازد.

زمینه ها الگو سازی هم داشته باشیم. به طور مثال جشنواره ای را در دهه تکریم و غبار روبی امسال در نظر گرفتیم با هدف تقدیر و تکریم از خدمت گزاران مسجد در چهار محور؛ امسال دو محور را پیگیری می کنیم که یکی سخت افزار و عمران و آبادانی مساجد است و دیگری هنر و رسانه. مثلاً تقدیر از مدیری که توانسته در دوران مدیریتش به مسجد خدمتی بکند. یا معمار یا نقشه کش خاصی که توانسته در مسجد یک یادگاری خوب به جا بگذارد. یعنی از برترین های حوزه سخت افزار مسجد، تقدیر خواهیم کرد.

در حوزه هنر و رسانه هم دبیر خانه ما فعالیت های یکی دو ساله اخیر رسانه ها را رصد کرده و در حوزه تولید خبر، پخش خبر، تولیدات هنری و رسانه ای توانسته بهترین ها را شناسایی کند. یعنی اصحاب هنر و رسانه که توانسته اند به مسجد خدمت ویژه ای بکنند یا مثلاً نویسنده یک خبر که پرداخت ویژه ای به مسجد داشته یا نویسنده مقاله ای که مطلب ویژه ای در مورد مسجد نوشته. این افراد شناسایی شده و مورد تقدیر قرار خواهند گرفت. این دو محور در سال جاری انجام خواهد شد و انشاءالله در سال های آیند، محور های دیگر هم مورد توجه قرار خواهد گرفت.

**❖ برای خوانندگان ما در مورد عناوینی که برای این روز ها در نظر گرفته شده، توضیح می دهید؟ اینکه آیا این نام ها هر ساله تغییر می کند یا اینکه مبنای انتخاب این اسامی چیست؟**

ما هر ساله برای هر یک از روزهای این دهه عنوانی خاص در نظر می گیریم. برخی از این عناوین برمی گردد به ظرفیت های مساجد و کارکردهای آن که ممکن است ثابت بماند ولی اکثر قریب به اتفاق این عناوین هر ساله بنا به شرایط روز جامعه تغییر می کند. به عنوان مثال امسال روزی را با عنوان «مسجد بستر ترویج اقتصاد مقاومتی» نامگذاری شده. یا به مناسبت ۱۴ خرداد سالروز رحلت حضرت امام(ره)، روزی را با عنوان «مسجد، امامت و ولایت فقیه» نام گذاری شده است. این نامگذاری ها به تناسب این عناوین تغییر می کند اما تلاشمان این است که به بهانه این ده روز در هر مورد نامگذاری اقدامات ویژه ای را رقم

که نمود بیشتری داشته است.

**❖ چه ضرورتی داشت که این حرکت مردمی در قالب یک طرح سازمانی قرار بگیرد؟**

بالاخره وقتی می خواهیم موضوعی با این اهمیت را در جامعه جا بیندازیم، چاره ای جز جریان سازی نداریم و جریان سازی هم ابزار های خودش را نیاز دارد. یعنی باید از همه ظرفیت ها استفاده کرد که یک موضوع، تبدیل به یک گفتمان شود. به همین منظور ضروری بود که این اقدامات به صورت ستادی و متمرکز، تمامی ظرفیت ها را به کار گیرد تا شاهد جریان سازی برای دهه تکریم و غبار روبی در جامعه باشیم.

**❖ فکر می کنید تاکنون این ستاد به اهدافی که در بدو تأسیس داشته رسیده است؟**

ستاد یک سیر صعودی را طی کرده، یعنی توانی که ستاد الان دارد با ۵ سال پیش قابل مقایسه نیست. من فکر می کنم توانسته تا حدود زیادی به هدف خود برسد. هدف ما این بود که جامعه در طی این چند روز در گیر با مسجد و ظرفیت مسجد باشد. این موضوع تاکنون رقم خورده اما اینکه آیا این نقطه، نقطه مطلوب و ایده آل ماست یا خیر، موضوع دیگری است. طبیعتاً ما راه های نرفته زیادی داریم. امیدواریم روزی برسد که در این ایام و کل سال، مسجد در متن برنامه سازی ها و تدارکاتمان قرار بگیرد. تلاش می کنیم امسال برنامه های خود را به سمتی ببریم که بتوانیم در برخی

**❖ لطفاً درباره تاریخچه دهه تکریم و غبار روبی و علت این نام گذاری توضیح دهید!**

همانطور که مستحضرد، مسجد تنها جایی است که خیلی زمان بردار و مناسبت محور نیست که بشود برای آن زمان خاصی را در نظر بگیریم. موضوعی است که در سبک زندگی اسلامی همیشه جاری و ساری بوده و هست. اما سالهاست که ابتکاری اندیشیده شد تا به بهانه نزدیک شدن ماه ضیافت الهی و مراجعه بیشتر مردم به مساجد، خوب است چند روزی برای آماده سازی مساجد اختصاص پیدا کند. البته این حرکت صرفاً غبار روبی ظاهری نیست و یک پیام روانی به همراه دارد یعنی خودمان را برای یک میهمانی بزرگ آماده می کنیم. کاری که در طی چند سال گذشته رقم خورد، این است که تلاش شده از این بستر استفاده کنیم تا از ظرفیت های مغفول مساجد استفاده شود. آیا مساجد ما همان مساجدی است که در سیره نورانی پیامبر اکرم (ص) وجود داشته؟ مسجد در سیره پیامبر اسلام (ص) در متن فعالیت های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و همه جا نقش آفرین بوده. بیشتر تلاش داریم فعالیت های مسجد را به این سمت سوق بدهیم.

**❖ از چه زمانی غبار روبی مساجد در این دهه به صورت رسمی انجام می شود؟**

این سنت که در آستانه ماه مبارک رمضان غبار روبی مساجد انجام گیرد، سالهاست، به بخشی از فرهنگ مساجد تبدیل شده اما سه چهار سالی هست





### اهداف برگزاری ویژه برنامه‌های دهه‌ی تکریم و غبارروبی

ایجاد نشاط معنوی و زمینه‌سازی استقبال شایسته از ماه مبارک رمضان، ماه میهمانی خدا  
تبیین و معرفی کارکردها، ویژگی‌ها و جایگاه والای مساجد در جامعه اسلامی  
فرهنگ‌سازی، اصلاح نگرش و تقویت مطالبات حقیقی عموم برای حرکت به سوی تحقق آرمان مسجد طراز  
تلاش برای معرفی و الگوسازی مساجد نمونه در جهت ارتقای سطح کیفی فعالیت مساجد  
قدرشناسی از تلاش‌های خالصانه‌ی ارکان و فعالان خدمتگزار در فضای محیطی و محاطی مسجد  
توجه به اهمیت تقویت بنیان خانواده با محوریت مسجد و تقویت پیوند این دوه‌عنوان دونهاده‌مؤثر در تربیت  
توجه به جایگاه بانوان در مسجد در بعد سخت افزاری و نرم افزاری و برنامه‌ریزی برای ارتقاء وضع موجود  
به رسمیت شناختن اقتضانات حضور بانوان در مسجد، روش‌های جذب و تربیت این قشر تاثیرگذار و  
چگونگی ایجاد زمینه نقش آفرینی بانوان در مسجد

برنیم که به این جریان سازی کمک کند. تقریباً تمامی مساجد ما در این بحث درگیرند. شیوه نامه ای برای آنها ارسال می شود که در آن پیشنهاد های اجرایی و عملی برایشان ارسال کردیم؛ البته برای انجام آن دستشان باز است. ضمن اینکه ذیل عناوین هر روز، پیشنهاد های اجرایی پیشنهاد کرده ایم. مثلاً در حوزه اقتصاد مقاومتی پیشنهاد کرده ایم از کار آفرینی که در محله است، تقدیر شود یا یک سخنران ویژه با هدف تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی دعوت بشود. یا احادیثی که در ارتباط اقتصاد مقاومتی وجود دارد، بیان شود. **آیا برای این برنامه، مساجد خاصی را در نظر گرفته اید یا برنامه کاملاً عمومی تعریف شده؟**

تلاش داریم برای ۲۰۰ مسجد منتخب، برنامه خاصی داشته باشیم. البته تمامی مساجد برنامه برای این دهه دارند اما از این ۲۰۰ مسجد پشتیبانی ویژه ای داریم تا برنامه های ویژه ای در این زمینه داشته باشند. همچنین تلاش داریم در هر ناحیه یک برنامه غبارروبی متمرکز برای مسئولین آن داشته باشیم تا مسئولین و چهره های ورزشی و هنری در آن شرکت کنند و به صورت نمادین در غبار رویی حضور یابند تا بتوانیم بازتاب رسانه ای برای تاثیر گذاری بر افکار عمومی داشته باشیم. تولید برنامه های رادیو تلویزیونی در صدر اولویت های ما قرار دارد. سال گذشته ما ۸۰۰ دقیقه برنامه برای شبکه های مختلف سیما تولید کردیم و این بجز برنامه های رادیویی، زیر نویس

داریم. تفاهم نامه ای بین ما و سپاه منعقد شده که در مسجد یک تفکیک وظیفه صورت گیرد. یعنی امنای مسجد کارشان ورود به حوزه سخت افزاری مانند بنا، مسائل مالی و از این دست موارد باشد اما در بحث نرم افزاری همه این برنامه های فرهنگی و اجتماعی با شورای فرهنگی است که در مسجد تشکیل می شود به ریاست امام جماعت و دبیری فرمانده پایگاه و دیگر اعضا از جمله دو نفر از هیئت امناء، مدیر کانون فرهنگی، مسئول واحد خواران بسیج. این افراد طراحی، برنامه ریزی و اجرا می کنند. مخاطب ما امامان جماعت مساجد هستند که این طرح از سوی آنها در شورای فرهنگی مورد بررسی و تصویب قرار می گیرد و اجرا می شود.

ها و تیزرهای تبلیغاتی دیگر بوده که قابل محاسبه نیست. امسال هم دنبال آن هستیم که سطح آن را ارتقاء بدهیم. برای امسال تاکنون چیزی حدود ۲۱۵ مصاحبه مکتوب در حوزه های مختلف با چهره های اثر گذار داشتیم.

### مساجد های مالی و سخت افزاری هم در این طرح وجود دارد؟

برای مساجدی که برنامه ویژه ای دارند و طرح شان را ارسال کرده اند و تصویب شده باشد، مبالغی برای حمایت در نظر می گیریم.

**نماینده شما برای اجرای طرح دهه تکریم و غبار رویی در مساجد چه کسانی هستند؟**  
ما در مساجد ساختاری با عنوان شورای فرهنگی







بزرگداشت مفاخر دین و بزرگان علم و معرفت از آموزه ها و دستورات دینی و اخلاقی ما ایرانیان از دیرزمان بوده است. یکی از برنامه هایی که توسط مرکز رسیدگی به امور مساجد برنامه ریزی و به اجرا در آمده، سلسله

همایش هایی است با هدف بزرگداشت مفاخر ائمه جماعات مساجد تهران با عنوان ستارگان محراب که از

سال ۱۳۹۱ آغاز شده و تاکنون با گذشت سه سال، ۱۶ نشست را برای تکریم ارباب علم و خرد و معرفت به اجرا گذاشته است. شناسایی و شناساندن چهره های برجسته و مفاخر امامان محترم جماعات استان و مساجد آنها، معرفی و شناساندن ظرفیت های پنهان و معنوی مفاخر ائمه جماعات، ایجاد انگیزه و ترغیب و الگوسازی برای نسل جوان و استحکام و پیوند آنان با روحانیت تشیع، الهام بخشی و الگو نمایی از مفاخر، برای نسل جوان از ائمه جماعات، قدردانی و تجلیل از زحمات و تلاش های ماندگار مفاخر ائمه جماعات، الگو سازی برای تجلیل از مفاخر ائمه جماعات در سطح کشور و جریان سازی فرهنگی و مذهبی با معرفی الگوهای عینی اخلاقی و تربیتی از جمله اهداف این طرح مبارک است. مروری بر این ۱۶ نشست در این مجال خالی از لطف نیست.

مروری بر شانزده دوره نشست های  
تکریم مفاخر ائمه جماعات

# ستارگان محراب

محمد قنبری

آیین تجلیل  
آیت الله شیخ  
محمدحسین زاهد،  
امام جماعت مسجد  
امین الدوله بازار  
شامگاه شنبه ۱۹  
مهرماه ۱۳۹۳ در  
قالب نشست های  
بزرگداشت مفاخر  
ائمه جماعات  
تهران تحت عنوان  
«ستارگان محراب»  
برگزار شد. این  
برنامه با سخنرانی  
آیت الله رضا  
استادی به انجام  
رسید.



سومین سلسله  
نشست ستارگان  
محراب در آبان  
۱۳۹۳ با هدف  
بزرگداشت و  
گرامیداشت مقام  
آیت الله شاه  
آبادی در مسجد  
سراج الملک  
تهران برگزار شد.



چهارمین نشست  
گرامی داشت ائمه  
جماعات مفاخر  
استان تهران  
در آذر ۱۳۹۳ با  
سخنرانی آیت الله  
موحدی کرمانی به  
بزرگداشت مرحوم  
آیت الله مهدوی  
کنی (عمار انقلاب)  
در مسجد جلیلی  
اختصاص داشت.



اولین همایش  
بزرگداشت  
مفاخر ائمه  
جماعات مساجد  
استان تهران  
به نام عالم  
ربانی آیت الله  
شیخ علی اکبر  
برهان، در تاریخ  
بهمن ۱۳۹۱ در  
مسجد لرزاده و با  
سخنرانی مرحوم  
آیت الله مهدوی  
کنی برگزار شد.





پنجمین نشست  
از سلسله نشست  
های ستارگان  
محراب با نام و یاد  
عالم ربانی و فقیه  
العظمی سیداحمد  
خوانساری، امام  
جماعت مسجد  
سیدعزیز الله  
بازار، در دی  
۱۳۹۳ در همان  
مسجد برگزار شد.



در ششمین  
نشست ستارگان  
محراب، مقام شامخ  
روحانی مهذب  
و معلم اخلاق و  
معرفت  
آیت الله خوشوقت  
با سخنرانی حجت  
الاسلام والمسلمین  
کاظم صدیقی، امام  
جمعه موقت تهران  
در مسجد امام  
حسن مجتبی (ع)  
در اسفند  
۱۳۹۳ گرامی  
داشته شد.



هفتمین نشست  
ستارگان محراب، با  
هدف بزرگداشت  
و گرامیداشت  
مقام آیت الله شیخ  
مرتضی زاهد،  
امام جماعت فقیه  
مسجد جامع بازار،  
خرداد ۱۳۹۴ در  
حسینیه آن مرحوم  
و با سخنرانی آیت  
الله محمد علی  
جاودان برگزار  
شد.







یازدهمین نشست  
«ستارگان محراب» با  
محوریت بزرگداشت  
مقام مرحوم آیت الله  
حاج شیخ محمد باقر  
محلّی الدین انواری،  
اولین رئیس مرکز  
رسیدگی به امور  
مساجد در شهر یور  
۱۳۹۴ و در مسجد  
جامع نارمک برگزار  
شد. حجت الاسلام  
والمسلمین رئیسی در  
این مجلس به ایراد  
سخن پرداخت.



بزرگداشت مقام  
شامخ آیت الله  
منیرالدین حدیدی،  
در قالب هشتمین  
برنامه از سلسله  
نشست های ستارگان  
محراب در مسجد  
محمد مصطفی (ص) در  
تیرماه ۱۳۹۴ برگزار  
شد. سخنران ویژه  
این نشست حجت  
الاسلام والمسلمین  
علی خاتمی، نماینده  
ولی فقیه در امام  
جمعه زنجان بود.



دوازدهمین نشست  
ستارگان محراب با  
هدف بزرگداشت  
آیت الله ملاعلی کنی،  
در مهر ماه ۱۳۹۴ با  
حضور ائمه جماعات،  
علماء و روحانیون و  
دوستان ایشان در  
مسجد مروی برگزار  
شد. آیت الله اوسطی  
سخنران ویژه این  
نشست بود.



نهمین نشست  
ستارگان محراب، با  
هدف بزرگداشت و  
گرامیداشت مقام  
آیت الله مرحوم  
سید رضا فیروز  
آبادی، مؤسس مسجد  
جامع فیروز آباد و  
با سخنرانی حجت  
الاسلام والمسلمین  
قائم مقامی در مراد  
۱۳۹۴، در مسجد  
فیروزآبادی  
برگزار شد.



سیزدهمین همایش  
ستارگان محراب با  
هدف بزرگداشت  
آیت الله میرزا  
محمدتقی آملی دی  
ماه ۱۳۹۴ در مسجد  
مجدالدوله تهران و  
با سخنرانی آیت الله  
محمد تقی شریعتمدار  
برگزار شد.



دهمین نشست  
«ستارگان محراب»  
شهریور ۱۳۹۴ با  
هدف بزرگداشت  
آیت الله مرحوم عبد  
المجید ایروانی و با  
سخنرانی آیت الله  
مجتهد شبستری  
در مسجد حضرت  
ابوالفضل (ع) میدان  
رازی برگزار شد.





بزرگداشت مقام  
و منزلت معنوی  
مرحوم آیت الله  
سید محمدرضا  
علوی در نشست  
چهاردهم، بهمن ماه  
۱۳۹۴ با سخنرانی  
حجت الاسلام  
والمسلمین استاد  
شیخ حسین  
انصاریان، در  
مسجد حضرت  
امیر(ع) پاس  
داشته شد.



پانزدهمین نشست  
ستارگان محراب  
به نام آیت الله  
شیخ محمود  
تحریری در بهمن ماه  
۱۳۹۴ با سخنرانی  
حجت الاسلام و  
المسلمین کاظم  
صدیقی، در مسجد  
حضرت ابوالفضل(ع)  
برگزار شد.



مقام شامخ علمی  
و اخلاقی آیت الله  
میرزا علی فلسفی  
در شانزدهمین  
همایش ستارگان  
محراب بهمن ۱۳۹۴  
در مسجد لرزاده  
و با سخنرانی آیت  
الله حبیبی گرامی  
داشته شد.







## بررسی جایگاه واقعی مسجد در نظام اسلامی

**حجت الاسلام والمسلمین ابوالقاسم علیراده**  
**امام جماعت مسجد حضرت ولی عصر (عج)**  
**و معاونت سیاسی شورای سیاست گذاری ائمه**  
**جماعات کشور**



اجتماعی شد. این در حالی است که در گذر زمان برای مسائل فرهنگی و حتی مذهبی کم، هزینه نکردیم...! با نگاهی به شرایط موجود می توان گفت که هنوز هم دیر نیست؛ همگان از جمله مدیران خرد و کلان کشور عزم خود را برای کشوری - که هر چه دارد از مسجد

دارد - جزم کنند و پیوند دوباره خود و جامعه را با مسجد عمیق سازند تا در سایه ظرفیت های بالای این مرکز و پایگاه دینی - فرهنگی و اجتماعی و سیاسی و اقتصادی مشکلات موجود در زندگی مردم سامان یابد.

### مدیریت میدانی و ۲ اقدام عملی

به نظر می رسد نظام اسلامی زمانی می تواند در عرصه مدیریت میدانی موفق باشد که ۲ اقدام اساسی را انجام دهد؛ یک - برنامه های خود را محله محور و با محوریت مسجد انجام دهد. در این صورت اگر هر سازمانی محله محوری را در بطن خود قرار دهد به موفقیت دست می یابد. دو - بخش های مختلف حاکمیت اعم از ادارات و نهادهای، اولویت اول جذب نیروی انسانی خود را با محوریت مسجد قرار دهند. در این هنگام مساجد از رونق خوبی برخوردار خواهند شد. حکومتی که مدیون مسجد است، لازم است برای ادامه راه خود ارتباطش را با این پایگاه مهم و ارزشی بیشتر و محکم سازد.

انجام واجبات و نماز به طور منظم، با محوریت امام جماعت است که به صورت محلی برگزار می شود. جذابیت مسجد و نقطه اتصال آن جایی است که همه از فقیر و غنی گرفته، به قید اعتقاد واحد گرد هم می آیند تا با مسائل و مشکلات یکدیگر آشنا شوند

و سپس برای برطرف کردن آنها تلاش کنند. به نظر من مسجد هم اول است و هم آخر.

**شناخت و جریان محوریت مسجد در همه امور**  
 جایگاه و شان مسجد وقتی خودش را نشان می دهد که در یک جامعه انقلابی و دینی و تحت ولایت یک حاکمیت دینی مانند جمهوری اسلامی ایران قرار داشته باشد. با این تصویر ذهنی، در یک چنین جامعه ولایی، اسلامی و انقلابی، همه چیز باید با محوریت مسجد جریان داشته باشد.

### جمهوری اسلامی و جایگاه واقعی مسجد

در ۳۶ سال بعد از پیروزی انقلاب با وجود اینکه انقلاب اسلامی با پشتوانه و حاکمیت مبتنی بر دین در قالب جمهوری اسلامی اتفاق افتاد و ابتدای این راه، با جرقه هایی از مساجد شکل گرفت، اما به مرور زمان نقش مسجد در مدیریت سیاسی کشور کمرنگ شد. این موضوع باعث خسارت ها و مشکلاتی برای جامعه در حوزه های فرهنگی، فرهنگ عمومی، سیاسی و

مسجد نه تنها یک مکان و چهار دیواری برای عبادت و اقامه نماز است، بلکه تمام هویت و زندگی فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حتی اقتصادی یک مسلمان محسوب می شود. مسجد، جوهره واقعی زندگی یک انسان و یک جامعه معتقد به خدا و دارای ارزش ها و آرمان های ناب برای زندگی است. به عبارتی مسجد هم محلی برای آموزش و فرا گرفتن سبک صحیح زیستن و هم کانونی برای نشر همه زیبایی ها و خوبی های مورد نظر اسلام است. مسجد همچنین جایی برای پناه توده های مردم و اقشار مختلفی است که در یک منطقه، شهر و محله در اطراف مسجد زندگی می کنند. مسجد جایی برای



## توجه به ابعاد مختلف مسجد

**حجت الاسلام والمسلمین محمد سلطان**  
**ابراهیمی امام جماعت مسجد فر دانش**  
**جوادیه، ۱۰ متری اول بازارچه**



از کوچکترین حقوق شهروندی تا بیشترین آنها مورد بررسی قرار می گیرد و این یعنی تمرین ساخته شدن...

مسجد فقط محل عبادت انفرادی نیست که در آن صورت نماز جماعت لازم نبود. هر کسی در یک ساعتی می آمد، نماز می خواند. مسجد می خواهد انسان ها را تربیت کند که نه تنها در داخل بلکه در بیرون مسجد هم در کنار هم قرار گیرند. مسجد به آنها می آموزد که چگونه مدیریت کنند. این موضوع درباره هیات امنای مسجد صدق می کند. آنها با مدیریت خود در مسجد این توان را دارند که جمع ها و گروه های زیادی را مدیریت کنند.

که مسجد مکانی است که مومنان در آن جمع می شوند که عبادت خدا را انجام دهند. این خود ترویج دین و اثر اجتماعی مسجد است. نوعا افرادی که در مسجد هستند افرادی سالمند و سلامت روح دارند. چرا که مسجد و فضای آن در آداب

اجتماعی آنها تاثیر گذار است. مناسبانه این سلامت و تاثیرات در برخی مساجد کمرنگ است و این آداب در نمازگزاران کمتر است. در روایات بسیاری نحوه صحبت کردن و عمل کردن فرد مومن آمده است. کسی که نماز می خواند یا وارد مسجد می شود، یاد می گیرد که دروغ نگوید. غیبت نکنند. به مومنان احترام بگذارند. یعنی

یکی از مهم ترین مبانی که در رابطه با اسلام مطرح می شود، مسجد است. محلی برای عبادت و انجام امور دینی مسلمانان. در این صورت خانه اولیا هم مسجد است. اما از نگاه دیگر می توان گفت



## مراقبت در برخورد با جوانان در مسجد

**حجت الاسلام والمسلمین محمدرضا خطیب**  
**امام جماعت مسجد امیر المومنین (ع)**  
**اتوبان شهید باقری**



جذب مسجد می شوند که مسجد و افراد آن جوان پسند باشند. امام جماعت باید فضیلت هایی داشته باشد. این خصلت ها از نظر ظاهر، رفت و آمد و اخلاق است. او باید در برخورد با آنها جاذبه داشته باشد. یکی از افراد مهم بعد از امام جماعت و بزرگترهای مسجد، خادم است. خادم باید با اخلاق باشد. حتی اگر جوان خطایی مرتکب شد نباید با فریاد و عصبانیت با آنها برخورد کند. باید امر او، امر ارشادی باشد.

مسجد جایگاه و مکانی است که همه انسان ها در هر سنی به آن راه می یابند. در این بین مسجدی آباد است که جوانان بیشتری به آن ورود کنند. جوانان امیدشان مسجد باشد. در اینجا مهم ترین وظیفه بر دوش امام جماعت و بزرگترهای مسجد است. رفتار و نحوه تربیتی و برخورد آنها به گونه ای باشد که جوان احساس احترام و شخصیت کند. به آنها احترام بگذارند. این موضوع دارای زوایای مختلفی است. جوانان هنگامی





## بر خورد با جوانان بر پایه تسامح و تساهل

حجت الاسلام والمسلمین محمود پور هنگ  
امام جماعت مسجد الیهادی  
شهر ری خیابان فدائیان اسلام

کلام بنده در رابطه با ۲ گروه است. نوجوانان و جوانان، دختران و پسران. بر خورد با این ۲ گروه باید بر پایه تسامح و تساهل باشد. برای جذب آنها در مساجد با آنها مهربان باشیم و آسان بگیریم. در رابطه با نوع پوشش و حجاب آنها سخت گیر نباشیم. اینکه

خانمی با مانتو بیاید و کسی دیگر با چادر، پسری مویش را آرایش خاصی داده و ... همه این ها را در برخورد با آنها در نظر بگیریم تا خود به خود جذب شوند. حتی روایتی داریم که در جهان آخرت، سال های اول تکلیف را با تسامح مورد حسابرسی

قرار می دهند. شرایطی که اکنون در آن قرار داریم، شرایط حساسی است. در محیط های مختلف باید با نوجوانان و جوانان دختر و پسر به مهربانی رفتار کرد. تجربه هم نشان داده که شیوه صحیح همین مدارا و نرمش است. در مسجدی که نه بر اساس ظاهر که بر اساس باطن با جوانان برخورد شده است، آن مسجد مملو از جوانان علاقمند شده است. توجه به انرژی جوان و تخلیه آن در مسجد



نوجوان پر از انرژی و خواسته است. باید توجه داشته باشیم که ما به ازاء بیرونی خواسته و انرژی جوان را در مسجد بر آورده کنیم. با فراهم کردن کلاس ها و اردوهای ورزشی و فعالیت بدنی و ... در ذهن آنها طوفانی از درگیری ها وجود دارد. در این حالت افرادی را در مسجد داشته باشیم که پرسش آنها را پاسخ بگوید و جهت گیری ها را از طریق مشاوره مشخص کند. عاطفه ها و انرژی هایی که می تواند جاهای دیگر به طور منفی فعال شود در مسجد به شکل مثبت فعال شود. باید ها و نبایدها را بر آورده کنیم. به نظر می رسد تا مهربانی و لطف و عطوفت و گذشت نباشد، نمی توانیم با بچه ها کنار بیاییم...



## توجه به آراستگی ظاهری بر پایه مبانی دینی

حجت الاسلام والمسلمین علی سعادت  
امام جماعت مسجد ارشاد شهر ری

یکی از مسائل مورد تاکید دین علاوه بر آراستگی باطن، توجه به آراستگی ظاهری است. در مفاتیح و کتب دینی و روایات هم این امر آورده شده است. ظاهر انسان مومن باید آرام بخش باشد و این حکایت از متانت، نظم و نظافت، زیباشناسی و توجه به عرف

جامعه است. قرآن در سوره احزاب آیه ۲ می فرماید: «لقد کان فی رسول الله اسوه الحسنه» - خداوند پیامبر را الگو معرفی کرده است.

یقیناً او در ابعاد مختلف الگو است. یکی از زمینه هایی که می توان از پیامبر الگو گرفت، آراستگی ظاهری

آن حضرت است. آن گونه که از روایات بر می آید، وی همیشه لباس تمیز، مرتب و خوش رنگ می پوشید. البته در تاریخ آمده است که وی لباس زبر و وصله دار بر تن می کرد که اقتضای آن روز بود. اما آنها را مرتب و تمیز می کرد. در سنن النبی آمده است که هر روز که از خانه خارج می شد، لباس ها، بدن و موهایش را مرتب می کرد. مقصود ما از آراستگی ظاهری، استفاده از تجمل و آرایش نیست بلکه بر عکس مقصود همان



سادگی است به شرط رعایت نظافت و ژولیده نبودن. افراد لازم است مطابق با عرف جامعه لباس بپوشند. این موضوع در باره گروه های مرجع حساسیت بیشتری دارد. مانند ائمه جماعات، معلمان و ... که ظاهر آنها به گونه ای باید باشد که ایجاد معنویت کند و الگوی افراد جامعه باشند. در یک کلمه ظاهرشان نشان از یک مومن واقعی باشد. نکته دیگر اینکه در پوشش باید رضای خدا را ملاک و مدنظر قرار دهیم. امام هادی (ع) می فرماید: «بدان که شما در منظر خدا هستید.» باید ظاهرمان مطلوب خدا باشد تا با این وسیله بتوانیم مبلغ باشیم. پس آراستگی ظاهری توأم با معنویت می تواند ابزار اولیه تبلیغ باشد.



## احساس تکلیف نسبت به فقرا و نیازمندان

حجت الاسلام والمسلمین هوشیار خرد کیش  
امام جماعت مسجد صاحب الزمان (عج) شهرک رسالت

در این مجال کوتاه به مهم ترین ویژگی مولای مسلمانان حضرت علی (ع) اشاره می کنم و آن دستگیری از نیازمندان است. به قول شاعر پر آوازه، شهریار که چه خوب سرود: پادشاهی که به شب برقع پوش / می کشد بار

گدایان بر دوش باید نسبت به نیازمندان و فقرای جامعه احساس تکلیف کنیم. مسئولان جامعه باید خود را موظف بدانند و قشر ضعیف جامعه را حمایت کنند. حضرت علی (ع) در ۲ حالت پشتش می لرزید. یک حالت وقتی

نیازمندی را می دید و دیگری برای عبادت خدا. باید تلاش کنیم در زندگی مان رفتار و منش و مرام حضرت علی (ع) را پیاده کنیم. ساده زیستی و کمک به هم نوع را در پیش بگیریم. مسئولان ما باید در این زمینه الگو باشند. از چشم و هم چشمی و تجملات دوری کنیم و مواظب باشیم این رفتارهای ناپسند در جامعه گسترش نیابند. دست به کار شویم و از جامعه گره گشایی کنیم. ارزش ما



بر گره گشایی از هم نوع است. بنی آدم اعضای یک پیکرند که در آفرینش ز یک گوهرند چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار اگر کسی بی قرار است و ماقرار داشته باشیم، مشخص می شود که در ایمان مان ضعیف هستیم. در یک تصادف وقتی پای مرگ و زندگی فرد یا افرادی در میان است، همه به جلو می روند و می خواهند کمک کنند. برای کمک به نیازمندان هم باید تا این اندازه بی قرار باشیم. مهربانی ها را زیاد کنیم. در این مورد لازم است درباره مهربانی به پدر و مادر تاکید کنیم. فرزندان بیشتر و بیشتر هوای دل پدر و مادران شان را داشته باشند...







کوچه فرهنگ همان  
«هدیناه السبیل» قرآنی

است که یا شاكران آن را می پیمایند  
یا كافران از پیمایش آن سرباز می زنند.  
كوچه فرهنگ، پیچ و خم زیاد دارد و فراز  
و فرودش هم روزآمد و نوبه نو است. نمی  
توان چندان امید داشت كه راه رفته را  
دوباره و سه باره بی زحمت بتوان پیمود.  
اقتضای مسیر و راه عمومی، نشیب و فراز  
است و استحکام و استهلاک. این گونه است  
كه كسانی كه گفتند پروردگار ما الله است  
سپس استقامت می ورزند، نه ترسی بر آنان  
است و نه غمگین می شوند اما باید به هر  
شكل و توانی گذر كرد از كوچه ای كه همه  
باید از آن بگذرند و چه بهتر كه در این  
راه همراه بیابی برای راهنمایی و هدایت.  
همگام بیابی برای گریز از تنهایی ها چرا كه  
فرهنگ را نمی توان يك تنه پدید آورد. طی  
این مرحله بی مهری خضر مكن!





مرحوم حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید مهدی امامی (۱۳۱۱-۱۳۸۷)

از ۱۷ سالگی پای در حوزه علمیه قم گذاشت و پس از حدود

۲۰ سال به تهران هجرت کرد. در آن ایام از محضر بزرگانی همچون

آیت الله صدوقی، مشکینی، علامه طباطبایی و چندی از بزرگان دیگر بهره برد. پس

از حضور در تهران و استخدام در آموزش و پرورش سال ها به تعلیم دانش آموزان

این سرزمین پرداخت. در تمام این سال ها به افزایش بار علمی اش نیز اهتمام کرد

و از محضر بزرگانی همچون آیت الله العظمی خوانساری، شیخ محمد تقی آملی، سید

ابوالحسن شعرانی و برخی اعظم حاضر در تهران استفاده کرد. مرحوم امامی با حضور

در دانشکده الهیات دانشگاه تهران رشته فلسفه اسلامی را تا مقطع دکترا خواند و در سال

۱۳۵۶ توانست پایان نامه دکترای خود را با عنوان «بیخت و اتفاق از نظر فلاسفه» و با مشاوره

استاد شهید مرتضی مطهری با نمره ممتاز پشت سر بگذارد. حضور همواره ایشان در صحنه انقلاب و

حفاظت از دستاوردهای آن، از جمله نقاط درخشان کارنامه ایشان است. تدریس در دانشگاه های مختلف پس از

بازنشستگی از وزارت آموزش و پرورش و نیز خدمت بی مزد به مدت ۱۷ سال در سازمان تبلیغات اسلامی با دعوت

شهید حجت الاسلام شیرازی از جمله دیگر خدمات فکری و فرهنگی حجت الاسلام دکتر امامی است. بی تردید

امامت جماعت مسجد سادات هندی به مدت ۲۷ سال از درخشان ترین خدمات عام ایشان به شمار می رود.

متن حاضر محصول همان ایام حضور در مسجد و سخنرانی های ایشان است که با نگاهی عمیق تر به خطبه

شعبانیه حضرت رسول اکرم (ص) در استقبال از ماه مبارک رمضان پرداخته و در قالب کتابی حدود ۲۰۰

صفحه گرد آمده که در مراحل چاپ به سر می برد. این گفتار مختصری از آن مفصل است.

نگاهی به بخش هایی از  
خطبه شعبانیه حضرت  
رسول (ص) در استقبال از  
ماه مبارک رمضان

# پله پله تأملات خدا





از امیرالمؤمنین علی (ع) روایت است که پیامبر خدا (ص) روزی برای ما خطبه‌ای خواند و سخنانی ایراد کرد، فرمود: ای مردم «فَدَقَبَلِ إِلَيْكُمْ شَهْرُ اللَّهِ بِالْبِرِّ كَرَمٍ وَ الرَّحْمَةِ وَ الْمَغْفَرَةِ»، رو کرد به شما ماه خدا.

تعبیرات عرب مانند مردم غیر عرب در موارد گوناگون متفاوت است، مثلاً اگر بخواهد آمدن یک فرد معمولی را خبر دهد، می‌گوید فلانی آمد و چنانچه بخواهد از آمدن فردی که از حد معمولی بالاتر و برتر است، خبر دهد، تعبیرش سنگین‌تر است. مثلاً می‌گوید: آمدند، و اگر بخواهد محترم‌تر و سنگین‌تر بگوید، تعبیرش این‌گونه است؛ تشریف آوردند، در این خطبه پیامبر خدا (ص) از آمدن ماه مبارک رمضان به «أَقْبَلِ» تعبیر کرده است با اینکه می‌توانست بفرماید: «جاءکم»، استعمال این لغت و آوردن این تعبیر همراه با استفاده از لغت برکت و رحمت و مغفرت، شاید اشاره به این نکته باشد که ماه رمضان آمدنش یک آمدن معمولی و عادی نیست بلکه به همراهی سوغات‌های گران بهای معنوی همچون برکت و رحمت و آموزش و... آمده است و مقصود این است که مؤمنین را تشویق و ترغیب کند که از آمدن این مسافر پر خیر و برکت خوشنود باشند و از آمدنش استقبال کنند.

جالب اینکه از این ماه به ماه خدا تعبیر آورده است با اینکه همه ماه‌ها ماه خداست، خالق زمین و آسمان و سایر کرات آسمانی و کهکشان‌ها و حرکت آنها و گردش آنها و تغییرات آنها همه از خداست. پس چگونه است که در بین این دوازده ماه تنها از ماه رمضان به ماه خدا تعبیر می‌کند؟ این هم به دلیل خصوصیتی است که این ماه نزد خدا دارد، چنانکه آدمی خانه‌ای می‌خرد یا می‌سازد و همه آن خانه متعلق به او و مال او است لیکن یکی از اتاق‌های خانه را به خود اختصاص می‌دهد و وسایل شخصی خود را در آن می‌گذارد و درب آن را می‌بندد و می‌گوید: این اتاق من است، همچنین ماه رمضان را از بین ماه‌های دیگر امتیاز و تشریف ویژه‌ای بخشیده و آن را شهرالله نامیده است و آن را برتر و ممتازتر از ماه‌های دیگر، و روزها و شب‌های آن را بهتر از روزها و شب‌های دیگر دانسته است، و ساعات و دقائق و لحظات آن را گران‌بهاتر از اوقات دیگر شمرده و سپس در این بهترین ماه‌ها و بارزترین روزها و شب‌ها و وقت و ساعت‌ها بندگان را به ضیافت خویش خوانده و بر سر سفره پر نعمت و برکت رمضان نشانده و بدین ترتیب گرمای و عزیزشان داشته و آنها را مشمول الطاف خاص خویش قرار داده است و در این ضیافت حدّ اعلای پذیرایی را از مهمانان خود کرده و بالاترین عزت را به ایشان بخشیده، نفس‌های روزهداران را تسبیح و خوابشان را عبادت و اعمالشان را مقبول و دعای ایشان را مستجاب دانسته است، اینها هم از تشریفات خاص این ماه و رابطه ویژه‌ای است که خداوند در این ماه با بندگان دارد.

این خطبه حدود ۳۰ نکته و دستور تربیتی و اخلاقی دربردارد که اهمیت دادن به آن و تلاش در



به کار بستن آن ضامن سعادت دنیا و عقبی است. برخی از این دستورات تربیتی و اخلاقی به این شرحند؛

#### سؤال و درخواست از خداوند

«فَسَأَلُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ بِنِيَّاتٍ صَادِقَةٍ وَ قُلُوبٍ طَاهِرَةٍ أَنْ يُؤَفِّقَكُمْ لِمِصَامِهِ وَ تَلَاوَهُ كِتَابِهِ»

سؤال و درخواست از خداوندی که خالق و پروردگار همه موجودات است با نیت درست و دل پاک که ما را به روزه داشتن و خواندن کتاب خدا (قرآن) و تأمل در آیه‌های آن توفیق عنایت فرماید، پس نخستین دستور این است که با صدق نیت و قلب طاهر او را بخوانیم و از او سؤال کنیم، «فَسَأَلُوا اللَّهَ [رَبَّكُمْ] بِنِيَّاتٍ صَادِقَةٍ وَ قُلُوبٍ طَاهِرَةٍ أَنْ يُؤَفِّقَكُمْ لِمِصَامِهِ وَ تَلَاوَهُ كِتَابِهِ»؛ سؤال بیانگر عمق نیاز سائل به مسئول و نهایت خضوع و خشوع و توجه او به لطف و رحمت مسئول به خاطر برآورده شدن حاجت و نیازش می‌باشد، آن هم عرض نیاز نزد کسی که، «خَيْرُ الْمُسْتَوْلَانِ» بهترین سؤال‌شوندگان و، «أَوْسَعُ الْمُعْطِينَ» گشاده‌دست‌ترین عطاکنندگان است، خداوندی است که، «لَا يُلْقِي بَابَهُ وَ لَا يَرُدُّ سَأْلَهُ»؛ نه باب رحمت او به روی نیازمندی بسته است و نه هیچ سائلی از درگاهش رانده و محروم، «لَا يَخْجِبُ سَأْلَهُ».

سؤال باید از روی خضوع و خشوع و ذلت باشد، «وَأَسْأَلُكَ سُؤَالَ خَاضِعٍ خَاشِعٍ مُتَذَلِّلٍ»، «سؤال من اشتدّت فاقته»؛ و مانند سؤال و درخواست کسی که در نهایت درجه فقر و حاجت بسرمی‌برد نه مانند کسی که از سر سیری و تحکم و توقع بی‌جا و زبان ناخوش و لحن بد از کسی چیزی بخواهد، خواهنده باید برای تحقق خواسته‌اش با امیدواری خود را به مسئول نزدیک کند و با او انیس بگیرد و از قهر و روگردانی او نترسد، «وَأَسْأَلُكَ مُسْتَأْنَسًا لَا خَائِفًا وَ لَا وَجِلًا»؛ بلکه اصرار و الحاح کند و از تملق و چاپلوسی و کوبیدن در خانه او دست برندارد، «فَقُوْ

عَزَّتْكَ لَوْ أَنْتَهَزْتَنِي مَا بَرَحْتُ مِنْ بَابِكَ وَ لَا كَفَفْتُ عَنْ تَمَلُّقِكَ»؛ و مطمئن باشد که فضل عظیم و احسان قدیم او هیچ‌کس را بی‌نصیب و بی‌بهره‌می‌گذارد و او خود فرموده است: (وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا)؛ یا (إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا)؛ و ما را به فضل و کرم خود امیدوار ساخته و به رفتن در خانه‌اش ترغیب و تشویق نموده است، وحاشا و کلا که ما را به چیزی امر و ترغیب نماید و دست ردّ به سینه ما بزند، «وَلَيْسَ مِنْ صِفَاتِكَ إِيَّا سَيِّدِي أَنْ تَأْمُرَ بِالسُّؤَالِ وَ تَمْنَعُ الْعَطِيَّةَ»؛ چه‌خوان کرم او برای کسانی که او را نخوانده یا شناخته و یا به‌طور کلی او را انکار می‌کنند پهن و گسترده است، تا چه رسد به کسانی که او را شناخته باشند و گاه و بی‌گاه او را بخوانند و به ربوبیت او اعتراف داشته باشد، از این‌رو خداوند خود می‌فرماید: (وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ)؛ چون بندگان من تو را از من بپرسند بگو: من به آنها نزدیکم و دعوت خواننده را پاسخ گویم... در آیه شریفه، سائل مردمند و مسئول پیامبر خدا و مسئول عنه خود خدا، همین‌قدر که خواننده‌ای هر که باشد خدا را بخواند اما از صدق دل بخواند خداوند او را پاسخ خواهد داد و از فیض خود دریغ نخواهد کرد حتی اگر منکر ربوبیت حق تعالی باشد، «إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي تَفِيضُ سَيِّئِكَ عَلَيَّ مَا لَا يَسْأَلُكَ وَ عَلَيَّ الْجَاهِدِينَ بِرُبُوبِيَّتِكَ فَكَيْفَ سَيِّدِي بِمَنْ سَأَلَكَ وَ أَيْقَنَنَّ أَنَّ الْخَلْقَ لَكَ وَ الْأَمْرُ إِلَيْكَ»؛ به علاوه خود مردم را بتصریح از راندن و محروم ساختن سائل نهی فرموده؛ آنگاه چگونه ممکن است خودش سؤال‌کنندگان را از درگاه رحمت خویش براند.

#### یادآوری روز قیامت

«وَ اذْكُرُوا بِجُوعِكُمْ وَ عَطَشِكُمْ فِيهِ جُوعَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ عَطَشَهُ»

اما دستور دوم این است که هرگاه مردم در این ماه گرسنه یا تشنه شدند گرسنگی و تشنگی روز قیامت را یاد آرند تا گرسنگی و تشنگی ایشان در روزه ماه رمضان آسان و قابل تحمل گردد، «وَ اذْكُرُوا بِجُوعِكُمْ وَ عَطَشِكُمْ [فِيهِ] جُوعَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ عَطَشَهُ»؛ روز قیامت روزی است که قرآن و روایات با تعبیرات گوناگون و به کار بردن کلماتی مانند: (نَبَأًا عَظِيمًا)؛ خبر مهم، (يَوْمَ عَظِيمٍ)؛ روز بزرگ، (الضَّاحَةِ)؛ صدای مهیب، (الطَّامَةِ الْكُبْرَى)؛ حادثه سخت و (الْفَرْغِ الْأَكْبَرِ)؛ بیم و هراس طاقت فرسا، به رویدادهای سخت و دشوار آن اشاره کرده و مردم را از آن به علت سوءرفتار و مخالفت دستورهای الهی بر حذر داشته‌اند و چنین به نظر می‌رسد که بسیاری از ویژگی‌های دنیا از درد و رنج و گرسنگی و تشنگی و افسوس و حسرت و ندامت و آه و ناله و همچنین لذت و خوشی و بهره‌برداری از خوردنیهای لذیذ و نوشیدنیهای گوارا و... در آخرت وجود دارد، از جمله همین گرسنگی و تشنگی است، (گرسنگی حالتی است که پس از هضم و جذب غذا به وسیله دستگاه گوارش و دفع فضولات و خالی شدن معده در انسان و حیوان پدید می‌آید و تشنگی نیز پس



این ظواهر به دست می‌آید، باید بپذیریم که شرایط و اوضاع این جهان به‌طور اجمال در آن عالم نیز وجود دارد.

### کمک به فقرا و مساکین

«تَصَدَّقُوا عَلٰی فُقَرَائِكُمْ وَ مَسَاكِينِكُمْ»  
سومین دستوری که در خطبه پیامبر خدا(ص) وجود دارد، دستور صدقه دادن و کمک کردن به فقرا و مساکین است.

فقییر کسی است که نیازهای ضروری در زندگی و معیشت خود دارد و توان برآوردن آن نیاز را ندارد هرچند ممکن است بی‌چیز بی‌چیز هم نباشد لیکن با وجود این محتاج است، اما مسکین کسی است که هیچ چیز ندارد و وضع او به مراتب از فقیر بدتر است و این واژه برای ارائه فقر و بینوایی بینوا و تهیدست راس‌تر است. تصدق و صدقه دادن بدین معنی است که انسان از امکانات و برخورداری‌های خود سهمی هم به بینوایان و نیازمندان برای رضای خدا و بدون هیچ‌گونه قصد و نیت دیگر، (تظاهر و ریا و خودنمایی و چشم و هم‌چشمی) کمک کند، شاید هم به همین مناسبت صدقه نامیده شده زیرا باید از صدق دل و نیت پاک سرچشمه گرفته باشد، کمک به بندگان خدا برای رضای خدا از این رو هیچ بنده‌خداایی نباید از قبول چنین کمکی ننگ و عار داشته باشد و بگوید من صدقه قبول نمی‌کنم زیرا پذیرفتن کمک بی‌منت خود عبادت است و با عزت نفس و مناعت طبع منافات ندارد مگر کسانی که خداوند این نوع کمک را برای آنها نخواست و بودجه دیگری جهت رفع نیازهای آنان مقرر فرموده است مانند خاندان پیامبر و سادات و ذراری رسول که خمس جهت آنها مقرر شده است.

اصولاً دین مقدس اسلام دین محبت و رافت و رحمت و کمک و احسان به همه انسان‌ها به‌ویژه مستمندان و بینوایان و محتاجان است و این برای ثروتمندان به‌صورت یک وظیفه شرعی و دینی و انسانی مقرر گردیده است، (وَالَّذِينَ فِيْ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُوْمٌ)؛ چه به‌عنوان خمس و زکات و حقوق واجب که به عهده او می‌آید و چه به‌عنوان صدقه و احسان و انفاق که واجب نیست، لیکن در شرع انور تأکید بسیاری بر آنها شده است و آن را یکی از نشانه‌های تقوا و نیکوکاری دانسته است، آنگاه چنین آیینی چگونه ممکن است مردم را در درد و رنج فقر و ناداری و محرومیت ببیند و جهت رفع آن از جامعه چاره‌ای نیندیشد.

به علاوه این دین که شعارش برابری و برادری و مساوات و عدالت است و آن را هدف رسالت رسولان و سرلوحه کتاب و قوانین و دستورات آنان معرفی می‌کند و می‌گوید: (لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ)؛ این چه

از مدتی کار و فعالیت دستگاه گوارش جهت هضم و جذب مواد غذایی و سوخت و ساز بدن و ازدیاد حرارت در اثر کار مستمر و مداوم نیاز به آب و رفع تشنگی پیدا می‌کند، که به‌گونه مقاومت‌ناپذیری در انسان پدید می‌آید و او را رنج می‌دهد آنگاه برای اینکه این رنج برای انسان قابل تحمل

باشد رسول خدا(ص) می‌فرماید: «اگر در هنگامی که روزه هستید چنین حالتی در شما

پدید آمد در گرسنگی و تشنگی روز قیامت یاد کنید تا برای شما قابل تحمل

باشد؛ زیرا این مطلب مسلم است که هرگاه انسان به مصیبتی

گرفتار آمد چنانچه از درد و رنج و مصیبت

بزرگ‌تر یاد کند و با مصیبت فعلی خود مقایسه نماید و میزان سبکی و سنگینی

مصیبت فعلی را کمتر و سبک‌تر مشاهده کند به یقین برای او قابل تحمل‌تر و سبک‌تر

می‌شود و بر عکس هرچه آن را بزرگ‌تر و سنگین‌تر ببیند آه و ناله و جزع و فزعش

بیشتر می‌شود و این دستوری است که از نظر جنبه‌های روانی غیرقابل انکار می‌باشد.

اکنون ممکن است این پرسش در ذهن مطرح شود که مگر در قیامت هم همین

اوضاع و شرایط حاکم است و همین اموری که ما در دنیا با آن مأنوسیم از قبیل درد و رنج،

سرما و گرما، گرسنگی و تشنگی، شیرینی و تلخی، گوارایی و ناگواری و...؟

پاسخ این است که به تفصیل نمی‌دانیم آنجا چه خبر است و آیا همه آن چیزهایی که

ما در این دنیا می‌بینیم یا احساس می‌کنیم در آنجا هم هست یا وضع متفاوت است؟ لیکن

اجمالاً به دلیل آیات و روایات می‌توانیم به گوشه‌هایی از آنچه در آن عالم هست و ما از

تفصیل آن بی‌خبریم آگاه شویم مثلاً در قرآن ملاحظه می‌کنیم در توصیف بهشت فرموده:

(جَنَّاتٌ تَجْرٰی مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ)، از اینجا می‌فهمیم که در بهشت نه‌های آب جاری

وجود دارد، یا (وَلَا حُمْرٌ طَيْرٌ مَّا يَشْتَبُوْنَ)؛ که از جمله غذاهای بهشتی گوشت پرند است،

یا (عَيْنًا فِيْهَا تُسَمٰى سُلٰسِيْلًا)؛ یا (يُسْقَوْنَ مِنْ رَّحِيْقٍ مَّخْتُوْمٍ)، نیکوکاران در بهشت از شراب

ناب سر به‌مهر بنوشند، یا در توصیف جهنم و جهنمیان تعبیراتی آورده شده که پرده از

روی حقایق برمی‌دارد که ظاهراً آن همان چیزهایی است که ما نمونه آن را در دنیا

می‌بینیم... البته کسانی در صدد توجیه این آیات و برگرداندن آنها از ظاهرشان برآمده‌اند

لیکن اگر ما باشیم و همین ظواهر و آنچه از





## احترام به بزرگسالان

«وَقَرُّوا كِبَارَكُمْ»

چهارمین صفتی که پیامبر خدا(ص) در این خطبه مردم را بدان می خواند احترام و بزرگداشت بزرگان و سالمندان است، بزرگان را احترام کنید، بیقین منظور پیامبر(ص) تنها پیران و افراد مسن و سالمند، از زن و مرد، نیستند بلکه همگان منظوراند، اعم از کسانی که از نظر سن بزرگترند و به قول معروف یک پیراهن از ما زیاده تر پاره کرده اند و گذشت این چرخ دوار موی ایشان را سفید و بدن آنان را ضعیف و استخوانشان را سست کرده است، یا بزرگی ایشان از جهت دیگر است، یا از جهت علم و دانش است، یا از حیث اصالت خانواده است، یا از لحاظ اندوخته های فنی و تجربی و مانند آن بیان رسول خدا(ص) همه آنها را شامل می شود ولی البته ظاهر کلام همان افراد مسن و سالمند را شامل می شود که موی سفید را به نقد جوانی خریدند و ممکن است احیاناً مورد بی مهری و بی اعتنائی خانواده و اطرافیان قرار گیرند پیامبر خدا(ص) می فرماید: باید به آنان احترام کنید، در روایات دیگر از آن حضرت و خاندان گرامیش نیز در این باره روایات زیادی وارد شده است، از جمله در جلد ۷۵ بحار الانوار مجلسی(ره) فصلی را به این موضوع اختصاص داده: «بَابُ رَحْمِ الصَّغِيرِ وَ تَوْقِيرِ الْكَبِيرِ وَ إِجْلَالِ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ»، رحمت و رأفت به کودکان و اکرام و احترام به بزرگان و سالمندان و بزرگداشت پیران مسلمان،

روایت اول از وصایای امیرالمؤمنین(ع) در هنگام وفات، «وَأَحْمِ مَنْ أَهْلِكَ الصَّغِيرَ وَ وَقَرِ مِنْهُمْ الْكَبِيرَ»؛ از میان افراد خانواده ت کودکان را مورد رحمت و رأفت قرار داده و بزرگترها و سالمندان را احترام کن.

روایت دوم از رسول خدا(ص)، «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) بَجَلُوا الْمَشَائِخَ فَإِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ تَجِيلَ الْمَشَائِخِ»؛ سالمند را بزرگ بدارید که آن بزرگداشت و تعظیم الله است.

روایت دیگر باز از رسول خدا(ص) که فرمود: «مَنْ عَرَفَ فَضْلَ شَيْخٍ كَبِيرٍ فَوَقَرَهُ لِسَنَةِ أَمْنِهِ اللَّهُ مِنْ فَرَعِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ قَالَ مِنْ تَعْظِيمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِجْلَالِ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُؤْمِنِ»؛ کسی که برتری شخص مسن و پیرمردی را بداند و او را به خاطر سن زیادش احترام کند خداوند او را از نگرانی و اضطراب روز قیامت ایمن سازد، آنگاه فرمود: تجلیل و احترام از پیر مؤمن و دیندار تجلیل و تعظیم خداست.

در روایت دیگر فرموده است: «الْبَرَكَةُ مَعَ أَكْبَرِكُمْ وَ قَالَ الشَّيْخُ فِي أَهْلِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ»؛ پیران با برکتاند و شخص پیر در میان خانواده همانند پیامبر است در بین امتاش، روایت دیگر، انسبن مالک گوید: رسول خدا(ص) به من وصیت کرد، «أَوْصَانِي رَسُولُ اللَّهِ (ص) بِخَمْسٍ خُصَالَ فَقَالَ فِيهِ وَ وَقَرِ الْكَبِيرَ تَكُنْ مِنْ رُقَقَائِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»؛ مرا به پنج خصلت سفارش فرمود و در آن به سالمندان اشاره کرد و فرمود: آنان را احترام کن تا روز قیامت از دوستان و همنشینان من باشی و اضافه کرد که از ما خانواده نیست کسی که به کوچک ما رحمت نیاورد و به بزرگ ما احترام نکند.

روایت دیگر، پیامبر اسلام(ص) می فرماید: «إِنِّي لَأُسْتَجِيبُ مِنْ عَبْدِي وَ أَمْتِي يَسْتَسِيئَانِ فِي الْإِسْلَامِ ثُمَّ أَعَذُّبُهُمَا»؛ من از آن غلام و کنیز که موی خود را در اسلام سپید کرده، (پیر و فرتوت گشته اند) حیا می کنم که وی را عذاب نمایم. خبر دیگر، طرابلسی گوید: از ابی عبدالله(ع) (صادق آل محمد«ص») شنیدم که می فرمود: هرگز ندیدم چیزی را به مؤمن رو آورد سریع تر از پیری و سفید گشتن مو، آن وقار مؤمن است در دنیا و نوری است که در قیامت از چهره وی بهسوی آسمان بالا می رود و به خاطر همین ویژگی، خدا دوست خود ابراهیم را گرامی داشت، ابراهیم گفت پروردگارا این پدیده چیست؟ خداوند فرمود این سنگینی و وقار است برای تو، آنگاه ابراهیم گفت پس وقار مرا زیاد کن، آن گاه امام ششم اضافه می کند که: از جمله تجلیل و تعظیم خداوند بزرگداشت پیری مؤمن است. در روایت دیگر از آن حضرت(ع) آمده که فرمود: به بزرگتران خود احترام کنید و هیچ نیکی و احترامی بهتر و بالاتر از آزار ندادن به آنها نیست.



اصولاً دین مقدس اسلام  
دین محبت و رأفت  
و رحمت و کمک و  
احسان به همه انسان ها  
به ویژه مستمندان و  
بینوایان و محتاجان  
است و این برای  
ثروتمندان به صورت  
یک وظیفه شرعی و  
دینی و انسانی مقرر  
گردیده است، (وَالَّذِينَ  
فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ)؛  
چه به عنوان خمس و  
زکات و حقوق واجب  
که به عهده او می آید  
و چه به عنوان صدقه  
و احسان و انفاق که  
واجب نیست، لیکن در  
شرع انور تأکید بسیاری  
بر آنها شده است و آن  
را یکی از نشانه های  
تقوا و نیکوکاری دانسته  
است، آنگاه چنین آیینی  
چگونه ممکن است  
مردم را در درد و رنج  
فقر و ناداری و محرومیت  
ببیند و جهت رفع آن از  
جامعه چاره های یابد.

شعاری است که عدالت را فریاد کند و پیامبران را پشتیبان آن بداند آنگاه این اختلاف طبقاتی و جنگ فقیر و غنی و مظلومیت و محرومیت بینوایان و عریده مستانه مالداران و زراندوزان را ببیند و کمره مت را برای اصلاح چنین جامعه ای نبندد و برای زدودن داغ چنین ننگی برنامه ریزی و سیاستگذاری نکند؟

دین حق و عدالتی که مجری و پیشوای آن علی(ع) در آن نامه عتاب آمیز تاریخی خود به حاکم بصره می نویسد: «شنیدم دعوت شخصی به مهمانی و نشستن بر سر سفره ای را پذیرفته ای که: «عَائِلُهُمْ مَجْفُوفٌ وَ غَنِيَّتُهُمْ مَدْعُوفَةٌ»؛ مردم عیال وار و مستحق از حضور بر سر آن سفره محروم و از اشخاص ثروتمند و بی نیاز دعوت شده بود و تو در آن مهمانی حضور یافتی و نه تنها حضور یافتی که به سوسو آن شتافتی، «فَأَسْرَعْتَ إِلَيْهَا» و از غذاهای رنگارنگ که برای پذیرایی تو فراهم آورده بودند خوردی و گمان من این بود که تو چنین دعوتی را اجابت نکنی و سرچنین سفره ای ننشینی سفره ای که بینوایان آرزوی آن را به گور می برند و أغنیای و مالداران با بی میلی و بی اشتیاهی بر سر آن حاضر می شوند، ای پسر خنیف هر مأمومی را امام و پیشوایی است که باید به او اقتدا کند و به نور هدایت و راهنمایی او روشن شود و امام و پیشوای تو کسی است که در دنیا از خوردنی هایش به دو قرص نان جو و از پوشیدنی هایش به دو پیراهن کهنه و بی ارزش اکتفا کرده است، اگر می خواستم می توانستم از بهترین غذاها یعنی مغز گندم و عسل صافی موم گرفته و پیراهن بافته شده از ابریشم استفاده کنم لیکن چه بعید است که هوای نفس بر من غلبه کند و از شدت حرص به انتخاب این گونه غذاهای لذیذ بپردازم در حالی که ممکن است در گوشه و کنار سرزمین حجاز کسانی باشند که هرگز روز سیری به خود ندیده و خیال دسترسی به قرص نانی را هم در مغز خود نپرورانده باشند، من با شکم پر بر بستر خواب بیارامم و پیرامون من کسانی با شکم گرسنه و جگر تشنه به خواب روند، آیا من به عنوان پرطنطنه امیرمؤمنان بودن اکتفا کنم و با مردم در ناگواری ها و ناداری هاشان مشارکت نداشته باشم و در سختی، اسوه و الگوی ایشان نباشم؟ نه، من آن آدم بی رگ و بی خیالی نیستم که خوردن غذاهای لذیذ و خوشمزه، مرا سرگرم کند به مانند چهارپایی که تمام همت او علف و زیر و رو کردن زباله هاست.»

\*منابع در دفتر نشریه موجود است.

\* اصل خطبه در عیون أخبار الرضا(ع)، ج ۱، ص ۲۹۵، باب ۲۸، فیما جاء عن الإمام علی بن موسی(ع) من الأخبار المتفرقة؛ أمالی الصدوق، ج ۹۳، المجلس العشرون و وسائل الشیعه، ج ۷، أبواب احکام شهر رمضان، باب ۱۸، حدیث ۲۰ ص ۲۲۷، کتاب الصوم قابل مشاهده است.





هیچ کس بر لزوم گسترش معارف قرآن در جامعه اسلامی و ضرورت ارتباط تنگاتنگ یکایک مسلمانان با این کتاب هدایت کننده، تردید ندارد. اما سوال این است که چرا با وجود چنین ضرورتی، قرآن و معارف آن در جامعه اسلامی کم رنگ و منزوی است و حتی مبلغان دینی ما نیز انگیزه و رغبتی چشمگیر، در زمینه بیان معارف این کتاب الهی ندارند؟ پاسخ اجمالی و کوتاه به این پرسش دردآور این است که نداشتن مهارت لازم برای بیان تفسیر و یا در دست نبودن روش ها، شیوه ها، قالب ها و ابزارهای مورد نیاز برای بیان معارف قرآن، علت اصلی این کم توجهی و مهجوریت است. نگاهی واقع نگر به وضعیت موجود نشان می دهد که برخی از مبلغان نمی دانند که باید از کجای قرآن برای مخاطبان خود بگویند، چگونه بگویند، با چه روش و شیوه ای بگویند، از کجا شروع و به کجا منتهی نمایند، چقدر بگویند، با چه بیان و لسانی بگویند و برای چه مخاطبی چه نکاتی را انتخاب و بیان کنند؟ افزون بر این پرسش ها، ترس از میزان پذیرش و رغبت عموم مردم نیز بسیاری را از نزدیک شدن به موضوعات قرآنی دور داشته است. اما حقیقت آن است که با رعایت نکات و روش هایی بسیار ساده می توان، قرآن را با جذابیتی بسیار بالا به بطن جامعه کشاند و معارف قرآن را به قلب مردم منتقل کرد.

## الف - مهارت های مرتبط با تفسیر ترتیبی

ارائه تفسیر قرآن به صورت ترتیبی اگر چه به ظاهر کاری سهل و آسان پنداشته می شود اما حقیقتاً اجرای جذاب و مداوم آن، کاری بس دشوار است. زیرا نگهداری مخاطبان با استفاده از ابزارها و شیوه های متنوع بیانی، آن هم در طی جلسات پرتعدادی که در طول سال در جریان است، مهارت خاص خود را می طلبد. با این وجود برخی از بزرگوارانی که به بیان تفسیر در مساجد می پردازند به این نکته پراهمیت، توجه نمی کنند و بدون در نظر گرفتن گیرایی و انگیزه مخاطبان به ارائه مطالب تفسیری می پردازند. مجلس تفسیر قرآنی را به یاد دارم که در یکی از مساجد مهم شهر تهران به صورت روزانه برگزار می شد و امام جماعت مسجد هر روز ظهر، به مدت نیم ساعت متن اصلی تفسیر نمونه را از روی کتاب روخوانی می کرد و مخاطبانش به پنج نفر هم نمی رسید. اما در نزدیکی همان مسجد، امام جماعت دیگری وجود داشت که سال های سال، پس از نماز صبح، تنها ده دقیقه به ترجمه و تفسیری مختصری از آیات قرآن می پرداخت و همیشه مخاطبان ثابت و پرتعدادی را پذیرا بود. بنابراین لازم است، پیش از تصمیم گیری برای بیان تفسیر ترتیبی، زمینه ها و شرایط آن بررسی گردد و سپس مهارت های لازم جهت ارائه آن، مهیا شود. به همین جهت در این نوشتار به برخی از روش هایی که می تواند در بیان تفسیر ترتیبی، ثمر بخش باشد، اشاره خواهیم کرد.

## ۱- روش ایجاد پرسش

تمامی آیات قرآن به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم پاسخگوی پرسش های مورد نیاز بشری است. بنابراین پیش از ورود به محتوای هر آیه ای می توان سؤالاتی را برای مخاطب مطرح کرد که شنیدن پاسخ آن پرسش ها برای او جذابیت داشته و یا اینکه او را به شنیدن پاسخ، سوق خواهد داد. روشن است که انتخاب این پرسش، بسیار مهم و تاثیر گذار خواهد بود و ممکن است گاهی زمان قابل توجهی را از گوینده بگیرد. خوب است بدانیم که این یک روش قرآنی است که خود کتاب وحی نیز در موارد بسیاری از آن استفاده کرده است. در قرآن حدود ۱۰۰۰ پرسش وجود دارد که هر یک با هدف خاصی ارائه شده است. برای نمونه با اینکه خداوند می توانست به صورت مستقیم در مورد حکمت هلال ماه، موارد اتفاق و یا دلیل حرمت شراب و قمار سخن بگوید، اما هر یک از این مسائل را با یک پرسش آغاز کرده است: **يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ ۱، يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أُنْفِقُ مِنْ خَيْرِ قُلُلِ الدِّينِ وَالْأَقْرَبِينَ وَ الْبَنَاتِ وَ الْمَسْكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ ۲، يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَ الْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ ۳...**

♦ تقریباً در ابتدای اکثر آیات قرآنی می توان یک پرسش جذاب و محرک ایجاد کرد که انگیزه ای برای



# مهارت های بیان تفسیر در مساجد

- |   |           |
|---|-----------|
| ۱ | بقره، ۱۸۹ |
| ۲ | بقره، ۲۱۵ |
| ۳ | بقره، ۲۱۹ |



شنیدن مخاطب باشد.

گاهی می توان سوال را بسیار ساده و متناسب با محتوای اصلی آیه انتخاب نمود. برای نمونه: چرا قبله مسلمانان از بیت المقدس به مکه انتقال پیدا کرد؟ چرا در اسلام برخی قوانین تغییر پیدا می کند؟ پاسخ: ما نَسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا. ۴

گاهی سوال، از دغدغه ها و نیازمندی های جامعه انتخاب می شود. برای نمونه: درمان اضطراب، استرس و ناآرامی های درونی یکی از دغدغه های جدی بشری است. راه پیشنهادهی قرآن برای آرامش ماندگار و دائمی چیست؟ پاسخ: الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ. ۵

گاهی سوال منتخب، از مسائل اجتماعی و به روز جامعه اسلامی است. برای نمونه: آیا مرگ بر اسرائیل ریشه قرآنی دارد؟ پاسخ: قُلْ مَوْتُوا بِغَيْظِكُمْ. ۶

گاهی سوال از فلسفه احکام است؟ برای نمونه: چرا شراب خواری و قمار بازی حرام است؟ پاسخ: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ... ۷

گاهی ارائه سوال با هدف پاسخگویی به یک شبهه اعتقادی یا معرفتی است. برای نمونه: چرا در وضو بخشی از سر و پا مسح می شود؟ پاسخ: وَ امْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَ اَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ. ۸

در مجموع باید گفت که انتخاب سوال شایسته ارزش آن را دارد که گوینده وقت قابل توجهی را برای آن بگذارد.

## ۲- ابهام سازی

یکی از عواملی که می تواند انگیزه فراوانی را در مخاطبان، ایجاد کند، حسن کنجکاوی است. گاهی طرح یک معما و یا ارائه معما گونه مطلب و یا مخفی کردن بخشی از محتوا، میل مخاطبان را به گوش فرا دادن محتوا زیاد می کند. در همین راستا می توان در تفسیر برخی از آیات قرآن از همین شیوه بهره برد. البته باید گفت که این روش شباهت فراوانی با روش ایجاد پرسش دارد.

برای نمونه قرآن برای مذمت دنیا پرستان از همین شیوه استفاده کرده و پیامبر ص را نیز به همین شیوه دعوت کرده است. خداوند می فرماید:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا. الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا. أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَ لِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا. ۹

در این آیات خداوند به جای آنکه به صورت مستقیم کافران را زیانکارترین مردم معرفی کند، ابتدا در مورد زیانکارترین مردم به صورت مبهم سخن می گوید و در نهایت با تبیین گام به گام مطلب، مصداق اصلی آن را به وضوح بیان می کند.

از این شیوه قرآنی می توان در تفسیر برخی از آیات که چنین قابلیت را دارا باشد، استفاده نمود.

## ۳- روش درد و درمان

انسان در طول زندگی خود با مشکلات و گرفتاری های مختلفی رو به رو است. به همین جهت راه حل ها و مسیرهای نجات بخش برای او از جذابیت بالایی برخوردار است. قرآن نیز که به تعبیر خود، نسخه شفا بخش انسان است، در جای جای خود درمان های مختلفی را از بیماری ها و معضلات و مشکلات مادی و معنوی بشر قرار داده است.

گاهی قرآن به صورت مستقیم، به یک داروی شفا بخش برای بیماری های جسمی اشاره می کند. چنانکه در مورد غسل می فرماید: فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ. ۱۰

گاهی به صورت غیر مستقیم به خصوصیات درمانی بعضی از میوه ها و خوراکی ها اشاره می کند. چنانکه در مورد زیتون می فرماید: وَ شَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدَّهْنِ وَ صَنِغٌ لِلَالِكِينَ. ۱۱

گاهی قرآن، خود را درمان بیماری های معنوی معرفی می کند. وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا. ۱۲

گاهی هم قرآن به بیماری های اخلاقی و درمان آنها اشاره می کند: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ. ۱۳

از روش در تفسیر موضوع محور نیز می توان استفاده کرد. اما از آنجا که قرآن به عنوان نسخه شفا بخش بشری است، در جای جای آن می توان محتوای درمانی برای مشکلات مختلف پیدا کرد و بخشی از تفسیر ترتیبی را با این روش به مخاطبان القا نمود.

## ۴- روش تبیین و تعریف

گاهی لازم است به عنوان مقدمه پیش از ورود به تفسیر آیات، به تبیین و تعریف مسائلی پرداخته شود که فهم آیات را سهل و آسان می کند. البته باید توجه داشت که توضیح این مباحث باید به صورت جذاب و مختصر انجام پذیرد.

برای نمونه پیش از ورود به آیه «ما تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجْلَهَا وَ مَا يَسْتَأْخِرُونَ» ۱۴ می توان به تعریف اجل و انواع آن پرداخت.

همچنین قبل از ورود به آیات ابتدایی سوره اسراء، پیرامون معراج پیامبر ص و قبل از ورود به آیه یا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةً فَإِيَّايَ فَاعْبُدُون ۱۵ پیرامون مساله هجرت در اسلام سخن به میان آورد.

## ۵- داستان و شان نزول

|    |            |
|----|------------|
| ۱۰ | نحل، ۶۹    |
| ۱۱ | مومنون، ۲۰ |
| ۱۲ | اسراء، ۸۲  |
| ۱۳ | حجرات، ۱۱  |
| ۱۴ | مومنون، ۴۳ |
| ۱۵ | عنکبوت، ۵۶ |

داستان یکی از جذاب ترین روش های انتقال مفاهیم است که قرآن نیز به آن اهتمام ویژه داشته است. اما در اینجا مقصود ما تنها ارائه داستان قرآنی نیست بلکه آغاز کردن محتوای تفسیری با یک داستان مرتبط و انگیزه ساز است.

این داستان ها گاهی حوادثی هستند که به صورت مستقیم در آیه مطرح شده و یا به آن اشاره گردیده است. مثل داستان حضرت یوسف، داستان اصحاب سبت، داستان اصحاب اخذود، داستان جنگ بدر و احد و یا جریان افک که هر یک آیات مختلفی را به خود اختصاص داده اند.

گاهی این داستان ها، شان نزول آیات هستند. مثل داستان یلعزم باعورا برای آیه ۱۷۷ اعراف و تغییر قبله در آیه ۱۴۵ بقره. و گاهی هم این داستان ها رخدادهای پسینی و مرتبط با آیات هستند. مثل داستان فضیل بن عیاض برای آیه ۱۶ سوره حدید. باید گفت که این داستانهای مرتبط به قدری فراوان هستند که می توان بخش فراوانی از آیات را با پیش زمینه داستانی به مخاطبان ارائه نمود.

### ب- روش ها و مهارت های موضوع محور

مسجد، در طول سال، آمادگی برگزاری جلسات سخنرانی فراوانی است که گاه در مناسبت ها و گاه در ایام دیگر برگزار می شود. حقیقتا باید گفت که هیچ محتوایی برای ارائه به مردم، برتر و ارزشمندتر از کلام وحی نیست. اما انتخاب موضوع و روش استفاده از قرآن گاهی برای گوینده، امری دشوار می نماید. در همین راستا روش هایی وجود دارند که می تواند، انتخاب موضوع و گزینش محتوا و سازماندهی مطالب را برای گوینده سهل الوصول نماید. این روش ها هم در سخنرانی های قرآنی کوتاه و هم متوسط و طولانی کارایی خواهد داشت.

### ۱- روش دسته بندی

دسته بندی روشی است که در آن مفاهیم و موضوعات متنوع، با هدفی خاص در دسته و گروهی منسجم، برای ارائه و بیان، منظم و مرتب و تقسیم می شوند. در این روش مطالب به صورت منظم، زیبا و جذاب به گونه ای به مخاطب القا می شود که به راحتی در حافظه او نقش بسته و بر ماندگاری محتوا می افزاید. اهل بیت ع در بسیاری از مواقع از این روش استفاده کرده اند و روایات فراوانی را با این سبک برای ما به ودیعه نهاده اند. به همین جهت می توان اکثر روایات خصال شیخ صدوق را از این مجموعه دانست. اما بیان تفسیر به روش دسته بندی، ملزومات خاص خود را دارد که مطالعه و تسلط نسبت به آیات قرآن یکی از اساسی ترین لوازم آن است.

با این حال می توان از کارهای آماده و موضوعاتی که توسط مفسران خبره و مسلط به قرآن ارائه شده، بهره کافی برد. یکی از کسانی که در این عرصه از توانایی ویژه ای برخوردار است، حجت الاسلام و المسلمین قرائتی است. وی در تفسیر نور، ذیل برخی از آیات به ارائه موضوعات قرآنی با دسته بندی های جذاب و متنوع پرداخته است. برای نمونه وی می نویسد:



◆ افراد لجوج، چند گروهند:

◆ برخی حتی حاضر به شنیدن حق نیستند. «لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ» ۱

◆ برخی می شنوند، ولی مسخره و استهزا می کنند. «قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا» ۲

◆ برخی می شنوند و می فهمند، ولی تحریف می کنند. «يَحْرِفُونَ الْقَلَمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ يَقُولُونَ سَمِعْنَا وَ عَصَيْنَا» ۳

◆ برخی به خاطر دلبستگی های شدید، حسادت ها و قساوت ها، قدرت تشخیص ندارند. «وَ جَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً» ۴  
نمونه دیگر:

◆ مردم در برابر کار خیر، چند گروه هستند:

◆ گروهی کارشان خیر است و در کار خیر سبقت می گیرند. «فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ» ۵

◆ گروهی سرچشمه خیر هستند و دیگران را به آن دعوت می کنند. «يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ» ۶

اما گروهی به شدت مانع خیر هستند. «مَتَاعٌ لِلْخَيْرِ» ۷

اما کتاب جامعی که می تواند در این زمینه بسیار کارساز و کارآمد باشد، مجموعه کتاب فرهنگ قرآن است که توسط بوستان کتاب دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم چاپ شده و ۲۴ جلد از آن در سایت معارف قرآن قابل مشاهده و استفاده است. این مجموعه گرانها در حکم یک سخنرانی خام قرآنی با موضوعات متنوع و فراوانی است که از دل آیات قرآن ارائه گردیده است.

## ۲- روش مقایسه ای

در قرآن به موضوعات مشترک یا متضادی پرداخته شده که در توصیف هر یک از آن موضوعات، آیات ویژه ای بیان شده است. نکته قابل توجه این است که مطرح نمودن این گونه موضوعات و مقایسه میان آنها از یک سو انسان را به شناخت صحیح پیرامون آن موضوعات رهنمون می سازد و از سوی دیگر بر تثبیت و ماندگاری معارف می افزاید. در قرآن نمونه های بسیاری در این زمینه وجود دارد که گاه به اختصار و گاه به تفصیل مطرح گردیده است. به همین جهت در مواردی که تنها به اصل مقایسه اشاره شده و به اختصار تنها کلیت موضوع مطرح گردیده، می توان توضیحات دیگری را از خود مفاهیم قرآنی برگزید و بر محتوای آن افزود. برای نمونه:

|   |                |
|---|----------------|
| ۱ | فصلت، ۲۶       |
| ۲ | انفال، ۳۱.     |
| ۳ | نساء، ۴۶.      |
| ۴ | مائده، ۱۳.     |
| ۵ | بقره، ۱۴۸      |
| ۶ | آل عمران، ۱۰۴. |
| ۷ | قلم، ۱۲        |

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرُهُ الْخَبِيثُ ۸

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ لَا تَتَفَكَّرُونَ ۹

وَمَا يَسْتَوِي الْأَخْيَاءُ وَلَا الْأُمَوَاتُ ۱۰

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۱۱  
لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ الْفَائِزُونَ ۱۲

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ۱۳

اما مواردی هم وجود دارد که آیات قرآن، فرایند مقایسه را به صورت مفصل بیان داشته و کار را برای گوینده آسان گردانده است. برای نمونه می توان به مقایسه مومنان و منافقان در ابتدای سوره بقره و یا سوره منافقون اشاره کرد.

## ۳- روش قطعه قرآنی

بعضی از قطعه های قرآنی به صورت یک بسته کامل محتوایی، به ارائه یک موضوع پرپها پرداخته است که می تواند به صورت مجزا موضوع سخنرانی قرار گیرد. ارائه چنین قطعه هایی به جهت اینکه آیاتی پی در پی هستند، هم برای گوینده و هم برای مخاطبان دلیلی خواهد بود. اما دو مساله مهم در این راستا باید رعایت شود. اول اینکه انتخاب قطعه قرآنی و عنوان گذاری شایسته بر روی آن مساله ای بسیار پراهمیت و تاثیر گذار در جذابیت سخنرانی قرآنی است. دوم اینکه پردازش همین آیات نیز باید به سبک و شیوه ای حساب شده و زیبا انجام گیرد تا محتوایی جامع و کلی به مخاطبان القا نماید.

نمونه ای از قطعه های قرآنی:

آیات ۶۱ تا ۷۰ - سوره فرقان: صفات عباد الرحمن یا ویژگی های بنده های خاص پروردگار  
آیات ۱۹ تا ۲۱ - سوره اسراء: خطوط زندگی دنیا طلبان و آخرت جویان.  
آیات ۶۱ تا ۶۵ - سوره اسراء: دامهای ابلیس  
آیات ابتدایی سوره مومنون: صفات و ویژگی های برجسته مومنان  
آیات ابتدایی سوره نازعات: گونه های فرشتگان  
آیات ۲۲ تا ۳۵ - معارج: نشانه های نمازگزاران و انسان های شایسته

|    |            |
|----|------------|
| ۸  | مائده، ۱۰۰ |
| ۹  | انعام، ۵۰  |
| ۱۰ | فاطر، ۲۲   |
| ۱۱ | زمر، ۹     |
| ۱۲ | حشر، ۲۰    |
| ۱۳ | سجده، ۱۸   |





# توصیه‌هایی در زمینه اصول و روش‌های بیان تفسیر



خداوند بزرگ را شاکرم که این توفیق را به بنده عنایت کرد تا سال‌ها در خدمت قرآن باشم و برای اقشار مختلف، معارف قرآن و اهل بیت علیهم السلام را بیان کنم. در طول این سنوات، تجربه‌ها و روش‌هایی را در کار آزمودم، اینک آنچه را به نظر می‌رسد که برای دیگران مفید باشد بازگو می‌کنم؛ شاید مورد استفاده قرار گیرد.

## روش‌های بیان تفسیر

- ۱- برای توده مردم تفسیری مختصر در حد «صافی» و «شبر» و یا خلاصه «نمونه» گفته شود (در حد دو، سه برابر ترجمه).
- ۲- برای نسل نو آیاتی که درباره آن‌ها، شان نزول و داستان قرار دارد بیان شود. مانند آیات «الم یان ... - لیلة المیت - اجعلتم سقایة - و یطعمون الطعام و ...».
- ۳- تفسیر چند دقیقه‌ای همراه با نماز برای عموم مردم؛ در این موارد مناسب است آیاتی انتخاب و قبلاً در تابلو مسجد با خط خوش نوشته و سپس همه با هم بخوانند و چند دقیقه بین دو نماز تفسیر شود.
- ۴- برای طلاب مبتدی (پایه اول) آیات مشابه و ساده در کنار هم قرار داده شده و نتیجه‌گیری شود. مثلاً «کلوا و اعملوا صالحا»، «کلوا منها و اطعموا»، «کلوا و لا تطفوا» یا «قولا لینا»، «قولا بلیغا»، «قولا للناس حسنا»، «یقول التی هی احسن»، «قولا سدیداً» که از مجموع این گونه آیات دورنمایی از آداب خوردن و آشامیدن و سخن گفتن برای طلاب مبتدی ترسیم می‌شود و آنان نیز به دیگران منتقل می‌کنند.
- ۵- برای دوره‌های بالاتر (پایه‌های ۵ و ۶) و یا اساتید دانشگاه باید از کنار هم گذاشتن آیات نتیجه‌گیری کرد. نظیر آیه «تعاونوا علی البر»، «ولکن البر من آمن» یا مانند «خذوا زینتکم عند کل مسجد»، «المال والبنون زینة الحیة الدنیا» یا نظیر «صراط الذین انعمت علیهم» ، «ولکن الذین انعم الله علیهم من النبین» یا نظیر آیه «لانیال عهدی الظالمین»، «وفوا بعهدی».
- ۶- تفسیر با شیوه پرسش و پاسخ و گفت و گو و احتجاج که مخاطبین این گونه تفسیر حتماً باید خواص باشند. بدین صورت که برای هر آیه، تعدادی سؤال طرح گردیده و در جلسه پرسش‌ها مطرح و پاسخ آن از قرآن بیان گردد.
- ۷- در بیان احکام، کسانی که با درس خارج آشنایی دارند می‌توانند از آیات و روایات، دری به سوی احکام

- بگشایند، یعنی آیه و روایتی که منشاء حکم است بخوانند و آن را تفسیر کرده و مسأله را نیز بگویند (البته این مخصوص کسانی است که با اجتهاد آشنایی دارند). مثلاً «فتمموا صییدا طیباً»، «فاغسلوا و جوهکم»، «وان تجمعوا بین الاختین»، «حرمت علیکم المیته والدم».
- ۸- تفسیر براساس نیازهای اجتماعی و مسائل روز، نظیر این که اصل در انتخاب همسر چیست «ولامة مؤمنة خیر من مشرکة»؛ موضوع مشورت کجاست؟ «وامرهم شورى بینهم» ولی نبوت و امامت (امرهم) نیست بلکه عهدالله است.
  - ۹- تفسیر بر اساس عقاید: آیات توحید، آیات نبوت، آیات معاد.
  - ۱۰- تفسیر بر اساس امثال قرآن و یا قصص آن. اصولی که در گفتن تفسیر باید مورد توجه باشد:
  - ۱- توجه به حوصله مردم و فرصت آن‌ها «علم الله ان فیکم ضعفا... خفف الله».
  - ۲- توجه و وضعیت جسمی (چنانچه در لحظه افطار دعا یک سطر است).
  - ۳- توجه به سطح فهم مردم «لسان قومه»، «افلا ینظرون الی الابل»، «و الی السماء».
  - ۴- توجه به نیازهای مردم و نپرداختن به بیان مطالب و اطلاعات غیر ضروری و بی‌فایده یا پاس‌آور «قل الله اعلم بما لیثوا».
  - ۵- پرهیز از به کارگیری اصطلاحات فنی و طرح مباحث دقیق ادبی.
  - ۶- پرهیز از حاشیه رفتن بی‌جا که منجر به فراموش کردن اصل موضوع شود.
  - ۷- پرهیز از فاصله طولانی با مخاطب عمودی (منبر بلند) یا افقی.
  - ۸- پرهیز از سخنرانی همراه با داد و فریاد و صدای یکنواخت.
  - ۹- پرهیز از رکود جسمی که گوینده مانند مجسمه باشد. (شما در چند دقیقه نماز، انواع حرکت‌ها را

- می‌بینید و در ماه رجب به مناسبت «حرم شیبی» ، دست‌به ریش گرفته می‌شود).
- ۱۰- دیدن کلاس‌های دیگران و یاد گرفتن تجربه‌های دیگران.
  - ۱۱- سؤال از مستمعین مختلف درباره کم و کیف جلسه.
  - ۱۲- پذیرفتن انتقادات شفاهی و کتبی.
  - ۱۳- کمک گرفتن از افراد قوی در بازگو کردن درس قبل به صورت داوطلب.
  - ۱۴- نوشتن یک آیه با خط زیبا روی تابلو در چند شب به گونه‌ای که همه مردم با آن انس بگیرند.
  - ۱۵- تفسیر از ۵ دقیقه شروع و حداکثر بیست دقیقه بیشتر طول نکشد. ناگفته پیداست که شیوه تفسیر گفتن، با خطابه و حماسه فرق دارد.
  - ۱۶- از آیاتی شروع کنیم که مخاطبین با آن آشنا هستند. نظیر سوره‌های آخر قرآن.
  - ۱۷- آیاتی را تفسیر کنیم که موضوع روز و مورد نیاز باشد. مانند: غیبت، رشوه، ازدواج، همسراری، تهاجم فرهنگی و ...
  - ۱۸- در تفسیر گفتن لازم نیست تمام آیات به ترتیب بحث‌شود، می‌توان آیاتی را انتخاب و تفسیر کرد. هر چه از سخنرانی بکاهیم و بر مطالب قرآنی و روایی بیفزاییم به نورانیت بحث افزوده‌ایم.
- ممکن است در هر منطقی، چند روحانی یا عالم باشند که بین خودشان تفسیری را مباحثه و خلاصه آن را برای مردم بگویند. اگر فرصت تدبیر و تحقیق جدید نیست، باید از تفاسیر موجود استفاده کرد. می‌توان بر اساس مخاطب‌های مختلف چند نفر عالم و روحانی، تفاسیر متعددی در منطقه بگویند؛ یکی داستان‌های قرآن را بگوید و دیگری معاد قرآن را مطرح و سومی آیات اخلاقی را و ... می‌توان (به مناسبت سال) آیاتی که حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه به کار برده‌اند موضوع بحث قرار داد. می‌توان آیاتی را که در شان علی بن ابی‌طالب علیه السلام است مورد بحث قرار داد. (۱) بی‌نوشت:
- (۱) در این زمینه از فهرست آخر کتاب نهج البلاغه دکتر صبحی صالح می‌توان استفاده کرد و یا از نرم‌افزارهای رایانه‌ای در این زمینه بهره برد. لازم به ذکر است بیش از ۱۵۰ آیه قرآن در نهج البلاغه مورد استشهاده و تفسیر قرار گرفته است.



حجت الاسلام والمسلمین بهشتی، مشاور وزیر آموزش و پرورش در امور قرآنی:

# روش، حرف اول و آخر را در تفسیر قرآن می زند

تصویر  
قاب

حجت الاسلام سیدجواد بهشتی، مشاور وزیر آموزش و پرورش در امور قرآنی، توسعه فرهنگ اقامه نماز و عترت است. او یکی از مفسران قرآن کریم است. او در این گفت و گو با اشاره به استادانی که در شکل گیری علاقه اش به قرآن کریم نقش داشتند، از کمبودهای پژوهش در حوزه روش شناسی تفسیر می گوید. او معتقد است با مطالعه عمیق و مکت در آیات قرآن کریم نسخه های شفا بخش و نقشه های راه و هدایتی که خداوند در این آیات نهفته را می توان کسب و استفاده کرد.

## شرکت در جلسات تفسیر شیخ علی نجفی

حجت الاسلام سید جواد بهشتی با اشاره به اینکه سه عالم بزرگوار در علاقه او به قرآن و تفسیر قرآن نقش داشتند، می گوید: نفر اول در شهر ما آیت اللهی بود به نام شیخ علی نجفی کاشانی. کم دیدم کسی اینقدر اراده و پشتکار در زمینه تفسیر قرآن داشته باشد. بدون استثنا هر شب در مسجد تفسیر قرآن می گفت. ۱۶ سال طول کشید تا قرآن را تمام کند.

او ادامه می دهد: ۷ سال از آن ۱۶ سال را یادداشت برداری کردم. متأسفانه سال های آخر آن جلسات ضبط شد و در رادیو معارف پخش شد. بعدها که طلبه شدم ایشان چند بار به من گفت که برای نیم ساعت بیان تفسیر، ۸ ساعت مطالعه می کنم. حجت الاسلام بهشتی با بیان اینکه آیت الله نجفی کاشانی همه تفاسیر شیعه و سنی و کتاب های گوناگون را مطالعه می کرد، سخنانش را اینگونه ادامه می دهد: جای دیگری دیدم که آقای قرائتی نوشته است که میلی که من به تفسیر دارم از آن عالم بزرگوار است.

سیدجواد بهشتی معتقد است یکی از مزایایی که مسجد نسبت به جاهای دیگر دارد تداوم و استمرار در برگزاری جلسات است؛ حتی جلسات هفتگی.

## محصول کارخانه قرائتی

مشاور وزیر آموزش و پرورش در ادامه با اشاره به اینکه حجت الاسلام والمسلمین محسن قرائتی نقش مهمی در آشنایی اش با روش های تفسیر دارد، می گوید: ایشان تصمیم گرفت کلاسی را با روش جدید برای مخاطب خاص یعنی نوجوانان تشکیل بدهد. مکانش را هم کاشان انتخاب کرد. آمد کاشان و دید بچه ها در کوچه بازی می کنند. کنارشان نشست و با آنها حرف زد و بعد دعوت شان کرد به مسجد. او ادامه می دهد: حاج آقا قرائتی در مسجد، کلاسی تشکیل







تن. تفاوت در روش است. بنابراین باید به سمتی برویم که در دنیای تبلیغ و تفسیر، وقت‌های کمتر بگذاریم و بازدهی بیشتری بگیریم. حجت‌الاسلام بهشتی ادامه می‌دهد: یک جا آقای مطهری گلایه می‌کند که مسیحی‌ها در روش ۲۰۰ سال از ما جلوترند. آنها خیلی وقت گذاشتند. برای همه اقشار و اصناف و سنین مختلف یک کارگاه درست کردند. پیشنهاد می‌کنم امور مساجد به بهانه‌های مختلف کارگاه تشکیل دهد. برای بچه‌ها چطور باید تفسیر گفت و برای خانم‌ها، دانشجویان، اصناف، پیرمردها، پیرزن‌ها و... چطور؟ حجت‌الاسلام بهشتی می‌گوید: وقتی صحبت از روش می‌شود، یک حرف کلی زده می‌شود. روش‌هایی که مدت‌هاست از آن حرف می‌زنیم، مشخص است. یا روش ترتیبی یا گزینشی یا عقلانی یا حدیثی یا علمی یا تجربی است. اما چیزی که هیچ وقت از آن صحبت نشده تنوع در روش‌ها است. واقعا در زندان چطور باید قرآن را طرح کرد. برای جوانی که تازه ازدواج کرده چطور؟ برای مریض‌های بیمارستان‌ها چطور باید تفسیر قرآن کرد؟

او با ذکر خاطره‌ای حرف‌هایش را پی می‌گیرد: اواسط دهه شصت فردی کاشانی بود به نام دکتر عبداللّهی که رفته بود کانادا تا فوق تخصص چشم بگیرد. وقتی برگشت یک کیف سامسونت برای آقای قرائتی آورد. گفت حاج‌آقا برایتان سوغاتی آوردم. ایشان فکر کرد لباسی چیزی آورده است. ایشان باز کرد و دید ۳۰ نوار کاست است. نوارهایی بود به زبان فارسی با محور انجیل که به صورت قصه توسط یک دوبلور خوش صدا اجرا شده بود. کلیسا برای تبلیغ انجیل برای یک پسر یا دختر ایرانی که مریض است و در بیمارستان خوابش نمی‌برد یک ضبط صوت کوچک همراه این نوارها هدیه می‌داد که واقعا چنین کاری برای همه جای شگفتی بود. حجت‌الاسلام بهشتی ادامه می‌دهد: ما امروز هم که حرف از روش می‌زنیم کلی حرف می‌زنیم. این موضوع را باید از خیلی‌ها بی‌رسیم و ذهن‌ها را درگیر کنیم.

او با بیان اینکه یکی از مشکلاتی که در مساجد وجود دارد بعضی جوانان بسیجی هستند. ما در مسجد، پایگاه بسیج داریم اما بسیاری از آنها در نماز جماعت شرکت نمی‌کنند. اما مداحی را با شدت و حدت گوش می‌کند. ما امروز در جذب همین جوانان مومن و انقلابی به مسجد مشکل داریم. اگر نگاه کنید، می‌بینید جوان وقتی به مسجد پا

حرف‌هایش را اینطور پی می‌گیرد: حاج‌آقا قرائتی می‌گفت تو سلیقه من را می‌دانی، اخلاق من را می‌دانی، پشت‌کار داری و همه جلسات تفسیر من را آمده‌ای. آن زمان طلبه بودم و رسائل و مکاسب می‌خواندم که به همکاری ایشان آمدم. او ادامه می‌دهد: در آن زمان بیش از هزار موضوع در قرآن را کار کردیم؛ آن هم دو نفری.

### شرکت در جلسات تفسیر آیت‌الله جوادی آملی

مشاور وزیر آموزش و پرورش، آیت‌الله جوادی آملی را سومین فردی نام می‌برد که بر تربیتش تأثیر زیادی داشته و می‌گوید: سه سال محضر آیت‌الله جوادی آملی را درک کردم؛ بدون هیچ غیبتی همه جلسات ایشان را یادداشت برداری کردم و واقعا از برکات بیانات ایشان بهره‌مند شدم. او ادامه می‌دهد: آقای جوادی آملی تفسیر قرآن را از سوره رعد شروع کرد. از اول قرآن شروع نکرد که این نشان از تسلط ایشان روی تفسیر قرآن داشت.

### جای خالی «روش» در تفسیرهای قرآن

حجت‌الاسلام بهشتی در پاسخ به این سوال که اگر کسی می‌خواهد روی تفسیر کار کند، از کجا باید شروع کند، می‌گوید: اغلب افراد روی محتوا کار می‌کنند. عالمانی که در ۱۰۰ سال گذشته داشتیم، روی محتوا کار کرده‌اند و من معتقدم تنها کسی که در روش ورود کرده، شهید مطهری بوده است. او ادامه می‌دهد: استاد اقامه نماز حرکتی را از سال ۷۰ راه انداخت و ۵-۶ سال روی تفسیر قرآن کار کرد. یک روز رفتم پیش حاج‌آقا قرائتی و گفتم در این سال‌ها ۳۰۰ کتاب نوشته شده است که من همه را خوانده‌ام همچنان جای یک کتاب خالی است. گفتم واقعا جای کتابی که روی روش‌های تفسیر قرآن تمرکز کند، خالی است. واقعا به چه شیوه‌ای این موضوع را در شرایط جهانی و فرهنگی مطرح کنیم که بر مخاطب تأثیر بگذارد.

این مفسر قرآن کریم با بیان اینکه شهید مطهری می‌گوید نوابع امروز به لحاظ نبوغ از نوابع هزار سال پیش نابغه‌تر نیستند، حرفش را اینطور پی می‌گیرد: چیزی که نوابع امروز دارند و در گذشته نبود، روش جدید است. روش‌ها می‌تواند انرژی را چند ده برابر کند. مثلا در کشاورزی می‌گویند اگر با این روش کار کنید در یک هکتار ۲ تن برداشت محصول دارید، اگر با یک روش دیگر کار کنید ۷

داد که من جزو اولین نفرات‌شان بودم. من در واقع محصول کارخانه آقای قرائتی هستم. همان اول تخته سبزی تهیه کرد تا حرف‌هایش را روی تخته بنویسد. ایشان جلسه اول ۵ کلمه نوشت: مسئله، عقیده، قصه، اخلاق و شعار. این جلسه را ۳۰۰ هفته ادامه داد. حجت‌الاسلام بهشتی می‌گوید: کسی مانند من نیست که همه جلسات را رفته باشد. حدود ۶ سال هر هفته پای بحث ایشان می‌نشستم. در تمام ۵ سرفصل، تمرکز اصلی ایشان روی قرآن بود.

به گفته این مفسر قرآن کریم، حجت‌الاسلام و المسلمین قرائتی هرگاه که می‌خواست مسئله شرعی بگوید، رساله را نگاه می‌کرد و از بین چند مسئله یکی را انتخاب می‌کرد تا ببیند آن مسئله در قرآن آیه دارد یا نه. من هیچ احکام‌گویی را ندیدم که اینطور کار کند. او ادامه می‌دهد: الان که این همه سال از انقلاب گذشته و آدم‌های زیادی آمده‌اند و ابتکارات زیادی انجام داده‌اند، هیچ‌کدام این سبک را ندارند که شرح احکام را با آیه قرآن شروع کنند. در آن جلسات، اعتقادات را با سبک قرآنی بیان می‌کرد. اخلاق را با تمرکز برقرآن بیان می‌کرد. حجت‌الاسلام بهشتی معتقد است قصه یکی جذاب‌ترین قالب‌ها برای منبر است برای همین بخش زیادی از منبر بعضی علما را قصه تشکیل می‌دهد. به گفته مشاور وزیر آموزش و پرورش آقای قرائتی فقط قصه‌های قرآنی را تعریف می‌کرد و کاری به قصه‌های تخیلی و بدون اصل و ریشه نداشت. آخر کلاس هم یک شعار بود که همه بچه‌ها باید تکرار می‌کردند. آن شعار هم آیهای از قرآن بود. واقعا جلسات تأثیرگذاری داشت و همه حرف‌هایشان ریشه در قرآن داشت و من ۳۰۰ جلسه بدون اینکه ذره‌ای علاقه‌ام نسبت به حضور در کلاس‌های ایشان کم شود، شرکت می‌کردم. البته ایشان همه منبرهایش را نوشته و چاپ کرده است.

### همکاری استاد با شاگرد

«بعد از انقلاب من همکار ایشان شدم. به تلویزیون که دعوت شد، به من گفت من کسی را مثل شما نمی‌شناسم که بتواند به من کمک کند.» حجت‌الاسلام بهشتی با بیان این جملات





می گذارد که یا یک مداح خوش صدا باشد، یا یک فیلم بگذارند و یا یک مسئله مربوط به ورزش باشد. واقعا ما چه کنیم تا قرآن را با زندگی این جوان گره بزنیم؟ مانع و مشکل چیست؟

### روش تبلیغ مستقیم یا غیر مستقیم؟

وقتی از حجت الاسلام بهشتی در مورد تبلیغ به روش مستقیم یا غیر مستقیم سوال می کنم، اینطور پاسخ می دهد: روش مستقیم یا غیر مستقیم یک بحث است. مهم تر از آن استفاده از ابزارهای اطلاع رسانی است. در روش ها شهید مطهری تبلیغ را دارای ۴ رکن می داند: پیام، حامل، ابزار و روش ها. پیام ما که قرآن است و دلواپسی از آن نداریم. در سه تای بعد مشکل داریم. او ادامه می دهد: دومین مسئله که شهید بهشتی روی آن تأکید می کند حامل است؛ یعنی ماها. ما در امام جماعت و واعظ مشکل داریم. شهید مطهری ۱۷ ویژگی را برای حامل پیام بر می شمرد: باید خودش بفهمد، باور داشته باشد، مهارت طرح مسئله را داشته باشد، مخاطب را بشناسد، وضعیت و زمانه را بشناسد، از کار خودش ارزیابی داشته باشد، بخشی از وقت را به شنیدن بگذارد و تا ۱۷ ویژگی را برمی شمرد. حجت الاسلام بهشتی در شرح رکن سوم یعنی ابزارها می گوید: شهید مطهری می گوید در دوره ما یعنی دهه ۳۰ بلندگو که آمده بود، خیلی ها می گفتند این وسیله شیطان است. بنابراین نگاه ما به ابزار باید تغییر کند. عین این قضیه که در ده ۲۰ و ۳۰ بوده امروز هم نسبت به رایانه، شبکه های اجتماعی و... هست. نگاه ما یک نگاه منفی است. باید از این ابزارها استفاده کنیم. در مساجد واقعا لازم نیست همه اش امام جماعت سخنرانی کند چه بسا نصب یک برگه روی دیوار اثر خودش را بگذارد. مشاور وزیر آموزش و پرورش با بیان اینکه ما به روش خیلی نیاز داریم و کتاب هم کم داریم، می گوید: درباره مسجد من فقط یک کتاب دیدم. اسم آن هم روش جذب به مسجد است که البته کتاب متوسطی است. ما برای این موضوع ۲۰-۳۰ عنوان کتاب می خواهیم. اهمیت مسجد، برکات مسجد، جذب به مسجد و ده ها موضوع دیگر. شهید مطهری می گوید در ابزار و روش خیلی مشکل داریم.

### روش ترتیبی، بهترین راه تفسیر

حجت الاسلام بهشتی با اشاره به اینکه از روش هایی که در کتاب ها هست و خیلی مهم است و ما هم اجرا کردیم روش ترتیبی است. او می گوید: همتی می خواهد که مثل استادمان آقای نجفی کمر همت ببندد و این کتاب را از اول تا آخر معنا کند. من تجربه کردم و مطمئن هستم با این روش نفرات جذب می شوند.

او ادامه می دهد: روش سوره ای و انتخاب سوره هم خوب است اما باید برای انتخاب سوره دلیل داشته باشید. انتخاب ها باید تناسب زمانی داشته و تحلیلی از زمانه داشته باشد. مثلا سوره انفال، آل عمران و توبه را به دلیل دشمن شناسی تفسیر کنم

نه اینکه مثلا در مدرسه معصومیه بودم و این سوره را به من یاد دادند و الان هم روان هستم. بنابراین انتخاب سوره باید دلیل داشته باشد. این سوال باید مدام برای کسی که تفسیر می گوید، تکرار شود که چرا بین ۱۱۴ سوره یک سوره انتخاب می شود؟ این مفسر قرآن کریم با بیان اینکه بزرگانی مثل آیت الله جوادی آملی معتقدند کسی می تواند تفسیر موضوعی بگوید که یک بار تفسیر ترتیبی را کار کرده باشد. اگر نه چون اشراف ندارد، ناقص موضوعات را طرح می کند.

حجت الاسلام بهشتی ادامه می دهد: تفسیر موضوعی را شما که در امور مساجد کار می کنید، باید جهت بدهید. یعنی در یک مقاله ای ۱۰۰ موضوع را پیشنهاد بدهید. مثلا جوان در قرآن، بعثت در قرآن، طبیعت در قرآن، خانواده در قرآن و ... اینها که زیاد باشد و جلوی چشم یک نفر قرار بگیرد، کار می کند. گاهی که برای مبلغین صحبت می کنم، می گویم شما باید یک دفتر داشته باشید فقط برای موضوع. یکی دو سال که بگذرد، می بینید دوهزار موضوع دارید. من چند مرتبه تا به حال فهرست بحار الانوار را خوانده ام. فهرستش سه جلد است. از ۲۰ جلد وسایل الشیعه یک جلد فهرست است. من نشستم و بیش از ۱۰۰ ساعت فهرست ها را خواندم. فهرست ها همان موضوعات هستند. اینها در چپه هایی را جلوی ما باز می کند و بعد می بینیم اسلام حرف های زیادی برای گفتن دارد. حجت الاسلام بهشتی با تأکید بر اینکه باید به صورت هدف دار کار کرد و افکار عمومی را هدایت

کرد، می گوید: یک بار اعلام عمومی کرده بودند که یک قشری نامه ای به خدا بنویسند. من آن نامه ها را دیدم. خیلی خطرناک بود. غالب نامه ها، خدا را جسم تصور کرده بود و... همان گروه می خواست طرح نامه ای به امام زمان را مطرح کنند. گفتم تو را به خدا این کار را نکنید. گفتند چه کنیم؟ گفتم اعلام کنید شرکت کنندگان در پرتوی دعای عهد نامه ای به امام زمان بنویسند. کارها و طرح ها باید جهت داشته باشد. با این کار نویسنده مجبور می شود دعای عهد را بخواند و اگر چیزی می نویسد با الهام از دعای عهد خواهد بود. یعنی هم مردم را به میدان بیاوریم و هم چارچوب به آن بدهیم.

### لزام کار کردن بر مهارت قصه گویی

مشاور وزیر آموزش و پرورش در ادامه سخنانش با تأکید بر این که یکی از چیزهایی که چند جا مطرح کردم و گاهی توسل می کنم که خدا کمک کند، می گوید: در جلد ۹۰ بحار الانوار باب اول که بانی به نام اصناف آیات است، علامه مجلسی احادیثی را که به دسته بندی آیات اشاره کرده، آورده است. یک حدیثش این است: از امیر المومنین نقل است که خداوند آیاتش را به ۷ شکل نازل کرد. اول امرها، دوم نهی ها، سوم تشویق ها، چهارم انزال ها، پنجم قصه ها، ششم مثل ها و هفتم جدل ها.

او ادامه می دهد: من خیلی بررسی کردم و دیدم قرآن بیشترین حجم را به قصه ها اختصاص داده است در حالی که ما از این قالب کمترین استفاده را هم نمی کنیم. به گفته مشاور وزیر آموزش و پرورش



## بحران مخاطب

«جذب فقط با سخن نیست. بخش اعظم آن با رفتار است. آقای قرائتی در کاشان با ۱۰-۱۵ نفر شروع شد و جلساتش به ۴۰۰-۵۰۰ نفر ختم شد.» حجت الاسلام بهشتی با بیان این جملات، حرف‌هایش را پی می‌گیرد: همه بچه‌هایی که در جلسات تفسیر قرآن آقای قرائتی شرکت می‌کردند یک نظر مشترک داشتند و آن اینکه می‌دیدند یک نفر برایشان دل می‌سوزاند. آقای قرائتی قم زندگی می‌کرد. به عشق همین بچه‌ها سوار ماشین می‌شد و می‌آمد کاشان. گاهی می‌گفت برای همین یک روز یک هفته مطالعه می‌کنم.

او ادامه می‌دهد: همه این کارها را هم بدون چشم‌داشت انجام می‌داد، مساله ای که الان بازاری کساد است. یک وقتی که همکار ایشان شدم، گفتم در آن ۵-۶ سال چقدر پاکت گرفتید. گفت شوخی می‌کنید؟ گفتم: نه. گفت: هیچ. حاج آقا قرائتی با پول طلبگی اموراتش را می‌گذراند و برای ترویج قرآن کار می‌کرد. می‌گفتند: نه ریالی گرفتم و نه هیچ عالمی مرا تشویق کرد. یکبار خاطره‌ای تعریف کرد که به من ثابت کرد چقدر کار برایشان مهم بود. ایشان می‌گفتند مدت‌ها مشهود نرفته بودم. قسمت شد رفتم. ۲ روز گذشت با خودم گفتم جلسه این هفته چه می‌شود؟ دوست داشتم یکی دو هفته مشهود بمانم اما برای این کلاس‌ها خودم را رساندم. این دغدغه هدایت اگر در وجود کسی باشد، خدا خیلی از راه‌ها را برایش باز می‌کند.

او در پاسخ به این سوال که آقای قرائتی چطور توانسته در دل همه مردم جا باز کند، می‌گوید: من اگر بخوام سبک آقای قرائتی را در یک جمله بگویم، می‌گویم تمرکز روی فطرت است. فطرت یک زبان بین‌المللی است. اولین بار که با ایشان رفتم اروپا خودم تردید داشتم که آیا منبر ایشان می‌گیرد؟ خیلی از روشنفکران می‌گفتند این حرف‌ها به درد کاشان و جهرم و... می‌خورد.

او ادامه می‌دهد: باور نمی‌کنید. در پاریس که رفتم. بنا بود هفت شب برنامه داشته باشد. فردی در سفارتخانه بعد از منبر آمد و گفت خیلی از ایرانی‌ها سفارت را دوست ندارند. شما حاضرید ما یک جا را اجاره کنیم و بیایید. وقتی جواب مثبت را از حاج آقا گرفت، گفت فرداشب فلان هتل. فرداشب ۳۰۰-۴۰۰ ایرانی که حاضر نبود به سفارت برود، جمع شده بودند. در ابتدا آقای قرائتی نیم ساعت آنها را خنداند. سال‌ها بود از این خنده‌ها نکرده بودند. ۱۰ دقیقه هم گریاند. بعد از مجلس بانی فردا شب هم پیدا شد. با آن هزینه‌های سنگین در خارج از کشور هفت شب بانی پیدا شد تا پای حرف‌های ایشان بنشینند. کسانی که خارج از کشور هستند، خیلی بدقلق‌اند. با انقلاب خوب نیستند. با رهبری خوب نیستند و... چطور ایشان توانست دل‌هایشان را جذب کند؟ به نظر من با تمرکز روی فطرت.

قصه‌گویی مهارتی است که کارگاه لازم دارد. مقام معظم رهبری می‌گفتند اروپایی‌ها فلسفه چند دهه گذشته‌شان را در قالب رمان ریخته‌اند. رمان قالب است. جایی که در کشور ما روی قصه کار می‌کند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است که همه‌اش غربی است. نوع قصه‌گویی، هدف، شاکله و ...

او تأکید می‌کند: در قرآن حدود ۳۰۰ قصه داریم و همین مقدار هم شأن نزول داریم به اضافه چند هزار قصه که حول قرآن و در تفاسیر موجود است. در تفسیر می‌توان از قصه شروع کرد و برشی از آن را بیان کرد و نکته‌هایش را درآورد.

## ویژگی‌های منبر خوب

حجت الاسلام بهشتی در پاسخ به این سوال که منبر خوب چه منبری است، می‌گوید: منبر خوب منبری است که حضار مسجد وقتی رفتند خانه برای اهل خانه آن مسائل را تعریف کنند. قصه را هیچ‌کس یادش نمی‌رود. ما اگر بتوانیم محتوا را در قالب‌هایی بریزیم که خودمان را تکثیر کنیم کار بزرگی کرده ایم. یعنی این موضع را که من برای ۵۰-۶۰ نفر می‌گویم، زبان به زبان نقل شود. او با ذکر خاطره‌ای، حرف‌هایش را اینطور پی می‌گیرد: یک‌زمانی شهید مطهری وارد کاشان شد و می‌خواست منبر برود. تا وارد شد جوانان کاشانی رفتند خانه میزبان ایشان به عنوان استقبال. من هم یکی از آنها بودم. شهید مطهری خیلی خسته بود، گفت توی جاده بودم و اجازه بدهید کمی استراحت کنم و بعد در خدمت‌تان هستم. گفتم توصیه‌ای بفرمایید و ما برویم. ایشان گفت: ما منزل آیت‌الله میلانی بودیم. موضوع بحث این بود که هنرمندان سوریه می‌خواهند فیلمی بر اساس روایت‌های اهل سنت برای پیامبر بسازند. مراجع تشیع چه موضعی نشان بدهند؟ شهید مطهری گفت: من مدت‌ها آنجا نشستم تا آیت‌الله میلانی را قانع کنم که از این کار پشتیبانی کند. اگر این فیلم حتی بر اساس روایت اهل سنت ساخته شود تا ۱۰۰ سال بیننده خواهد داشت. خب این همان قالب است که ما مسلمانان کم از آن استفاده کردیم.

او ادامه می‌دهد: خیلی از ما یک خط سیری را بلدیم و در همان مسیر جلو می‌رویم و کاری به هیچ چیز دیگر نداریم. همین قصه که قدم بعدی‌اش فیلمنامه و فیلم است اگر باب شود، در حافظه یک نسل می‌ماند. هم یادمان نمی‌رود و هم نقل می‌کند.

این استاد تفسیر با اشاره به اینکه روی شش قالب دیگر هم کار کرده است می‌گوید: من روی امرهای خدا کار کردم. دیدم ۱۴۰۰ بار خدا بندگان را امر کرده است. یا نهی‌های خدا که در قرآن ۴۰۰ نهی است. خب وقتی با همین روش‌ها بتوانیم ذهن مردم را درگیر کنیم و حلال و حرام را به آنها بگوییم کار بزرگی کرده ایم. حجت الاسلام بهشتی در ادامه خاطره‌ای بیان می‌کند: من خانام بیش از ۱۰ سال در تهران نو بود. یک مسجدی روبروی خانه ما بود. مسجدی بزرگ اما خلوت. برای ساخت آن مسجد خرج میلیاردي کرده بودند اما مخاطب کمی داشت. یک روز به امام جماعتش گفتم آقا اینجا خیلی خلوت است. گفت تقصیر مردم است. نژادشان خوب نیست. گفتم آنطرف مسجد فعالیت دارد و چرا مردم آنجا می‌روند. گفت: آنطرفی‌ها خونین، اینطرفی‌ها نه. چند روز مانده به ماه رمضان ایشان مریض شد. به من گفت تو بیا جای من نماز بخوان. در یک ماه کاری کردم که جمعیت به حدود ۴۰۰ نفر رسید. یکی از کارهایم این بود که مردم را دخیل کردم در منبرها. سوالم را با آهنگ متکلم طرح می‌کردم. مثلاً می‌گفتم من زنی هستم در جزء سی قرآن با شوهرم مانع کار پیغمبر می‌شدم. نام مرا پیدا کن نام آیه و سوره را بگو. این نوع فعالیت‌ها برای مسجد امتیاز است. باید یا حرف قرآن زد یا مجبور کرد مردم به سراغ قرآن بروند.



اولین بار که با ایشان رفتم اروپا خودم تردید داشتم که آیا منبر ایشان می‌گیرد؟ خیلی از روشنفکران می‌گفتند این حرف‌ها به درد کاشان و جهرم و... می‌خورد. در پاریس که رفتم. بنا بود هفت شب برنامه داشته باشد. فردی در سفارتخانه بعد از منبر آمد و گفت خیلی از ایرانی‌ها سفارت را دوست ندارند. شما حاضرید ما یک جا را اجاره کنیم و بیایید. وقتی جواب مثبت را از حاج آقا گرفت، گفت فرداشب فلان هتل. فرداشب ۳۰۰-۴۰۰ ایرانی که حاضر نبود به سفارت برود، جمع شده بودند. در ابتدا آقای قرائتی نیم ساعت آنها را خنداند. سال‌ها بود از این خنده‌ها نکرده بودند. ۱۰ دقیقه هم گریاند.



شاید خیلی‌ها فکر کنند شب‌های قدر پس از اسلام به‌وجود آمده اما آیات و روایات زیادی وجود دارد که نشان می‌دهند شب قدر از نخستین روز خلقت جهان برقرار بوده. یعنی از زمان حضرت آدم(ع) و پیامبران بعد از او شبی به نام شب قدر وجود داشته؛ همان‌طور که ماه مبارک رمضان در بین امت‌های پیشین بوده و این ماه مبارک تا آخر دنیا خواهد بود. اما در مورد شب قدر، حکمت آن، دلیل اختلاف کشورهای اسلامی در زمان دقیق آن و موارد این چنینی شبهاتی مطرح می‌شود که تلاش کردیم در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام و المسلمین سید محمدکاظم ارفع به برخی از این سؤالات پاسخ دهیم. این مباحث همان موضوعاتی است که سال‌ها توسط این امام محترم جماعت در مسجد محمدیه خیابان باستیون با نمازگزاران مطرح می‌شود.



تصویر  
قاب

سؤالاتی پیرامون شب قدر در گفت‌وگو  
با حجت‌الاسلام و المسلمین ارفع

# پنهان بودن شب قدر دلیل عظمت آن است





❖ چرا شب قدر را یکی از شب‌های ماه مبارک رمضان می‌دانیم و تاکید داریم این شب در ماه مبارک رمضان واقع شده است؟

هیچ آیه‌ای در قرآن وجود ندارد که شب قدر را به‌طور مشخص معرفی کند. البته از جمع‌بندی چند آیه از قرآن کریم می‌توانیم به این نتیجه برسیم که شب قدر یکی از شب‌های ماه مبارک رمضان است. چون خداوند متعال در آیه سوم سوره مبارکه دخان می‌فرماید: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِهِ مُبَارَكًا / ما قرآن را در شب پر خیر و برکتی فرو فرستاده‌ایم.» از این آیه مشخص می‌شود که قرآن کریم به‌طور کامل در یک شب بر وجود مبارک پیامبر اکرم (ص) نازل شده. همچنین در آیه ۱۸۵ سوره مبارکه بقره داریم: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ / ماه رمضان که قرآن در آن نازل شده است.» از این آیه هم مشخص می‌شود که قرآن کریم در ماه رمضان نازل شده. در عین حال در آیه اول سوره مبارکه قدر می‌خوانیم: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرَ / ما قرآن را در شب قدر نازل کردیم.» از مجموع این آیات شریفه به‌دست می‌آید که قرآن کریم در شب قدر که شبی از شب‌های ماه مبارک رمضان است بر پیامبر اکرم (ص) نازل شده.

❖ با این حساب چرا به‌طور دقیق نمی‌توان شب قدر را تعیین کرد؟ در این باره چند احتمال وجود دارد؟

در قرآن کریم درباره این موضوع که شب قدر کدامیک از شب‌های ماه مبارک رمضان است، اشاره‌ای نشده.

❖ روایت یا حدیثی هم نداریم؟

حدیث وجود دارد اما در روایت‌ها دقیقاً شب قدر مشخص نشده و میان شب‌های نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم ماه رمضان متغیر است. البته در بعضی از روایت‌ها، مردد میان شب‌های بیست و یکم و بیست و سوم بوده و در دسته‌ای دیگر تاکید شده که شب بیست و سوم ماه رمضان، شب قدر است. چون آن‌طور که از تعدادی از روایت‌ها و احادیث مشخص می‌شود، احتمال شب قدر بودن شب بیست و سوم ماه رمضان قوی‌تر است. به این دلیل که در احادیث زیادی تاکید شده که پیامبر گرامی اسلام (ص) در شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان به‌صورت افراد آب می‌پاشید تا آنها را خواب نگیرد. به همین صورت حضرت فاطمه (س) افراد خانواده خود را آموزش می‌داد تا روز را استراحت کنند و شب غذای کمی بخورند تا بتوانند شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان را بیدار بمانند. آن حضرت فرموده است: «انسان محروم کسی است که از خیر و فضیلت‌های این شب محروم بماند.»

❖ آیا دلیل خاصی برای این مهم بودن وجود دارد؟ چون مسلماً تعیین این مسئله برای ائمه معصوم (علیهم‌السلام) کار سختی نبوده است؟

تعیین نشدن یک شب به‌عنوان شب قدر به‌احتمال زیاد به‌دلیل تعظیم امر شب قدر است تا مردم حرمت این شب را درک کرده و با انجام دادن گناه به این شب اهانت نکنند. به‌عبارت دیگر، خداوند متعال و به تبع حضرت حق، پیامبر گرامی اسلام (ص) و ائمه معصوم (علیهم‌السلام) برای اهمیت قائل شدن بندگان نسبت به عبادت و اطاعت، شب قدر را تا حد امکان پنهان نگه‌داشته‌اند.

❖ با توجه به اینکه شب قدر تنها یک شب است، چرا در کشورهای اسلامی این شب با هم تفاوت دارد؟ به‌عنوان مثال چرا شب قدر در کشور ما یک شب بعد از شب قدر در کشور عربستان است؟

به‌دلیل اینکه فقط فقهای شیعه اعتقاد دارند که شروع ماه‌های قمری در همه شهرها یکسان نیست بلکه داشتن یک افق مشترک، شرط ثبوت هلال است. البته استثنای این قضیه در مواقعی است که هلال ماه با مشاهده قطعی ثابت می‌شود. به همین دلیل شب قدر در تمام کشورها و سرزمین‌ها یکی نیست. در عین حال باید دانست که منظور از شب، قرار گرفتن یک قسمت از کره زمین در سایه است و چون زمین در طول ۲۴ ساعت یک‌بار به‌دور خود می‌چرخد، یک شب کامل را تشکیل می‌دهد. به همین دلیل می‌توان گفت که شب قدر در کره زمین به‌اندازه ۲۴ ساعت است که نقاط گوناگون زمین در سایه رفته و این شب را درک می‌کنند. در نتیجه با وجود اینکه قرآن کریم تنها در یک شب نازل شده، اما تمام مدتی که شب قدر نام دارد در زمانی به مدت ۲۴ ساعت کل کره زمین را شامل می‌شود. البته تفاوت احیا گرفتن شب قدر در کشورهای مختلف به‌دلیل تفاوت نظرات آنها در موضوع رؤیت هلال ماه است. بر همین اساس است که بعضی کشورها زودتر رؤیت هلال ماه و شروع ماه مبارک رمضان را اعلام کرده و به تبع آن، زودتر شب قدر را برگزار می‌کنند.

❖ همان‌طور که اشاره کردید شب قدر

شبیه است که قرآن کریم در آن نازل شده. دلیل تکرار این شب در هر سال چیست؟

در شب قدر تنها قرآن کریم در آن نازل نشده بلکه امور سال آینده در آن شب تقدیر می‌شود. اینکه قرآن حدود ۱۴۰۰ سال قبل بر پیامبر اکرم (ص) نازل شده، بدان معنا نیست که امور مربوط به تمام سال‌های بعد از آن در همان یک شب تعیین شده باشد بلکه هر سال شب قدری دارد که حوادث مربوط به آن شب تا شب قدر سال آینده تعیین می‌شود. از سوی دیگر خداوند متعال در آیه چهارم سوره مبارکه دخان می‌فرماید: «فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ / در آن شب مبارک هر امر در هم فرو رفته باز می‌شود.» در این آیه شریفه، فعل «یفرق» استمرار و ادامه داشتن این شب را می‌رساند. شب قدر هم به این دلیل «قدر» نام گرفته که شب اندازه‌گیری است و خداوند متعال در این شب تمام حوادثی را که قرار است در طول یک‌سال آینده اتفاق بیفتد تقدیر می‌کند.

❖ منظور تان از رقم خوردن تقدیر در شب قدر چیست؟

خداوند متعال در شب قدر حوادث و اتفاقات مربوط به یک‌سال پیش روی انسان‌ها را تقدیر می‌کند. این حوادث شامل مواردی از قبیل زندگی و مرگ، تنگی یا وسعت رزق، خوشبختی یا بدبختی، خیر یا شر، طاعت و معصیت و مواردی مانند اینهاست. این نکته هم از نگاهی به آیه اول سوره مبارکه قدر به‌دست می‌آید که خداوند متعال می‌فرماید: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرَ / ما قرآن را در شب قدر نازل کردیم.» در این آیه شریفه کلمه «قدر» نشان‌دهنده تقدیر و اندازه‌گیری امور است. همچنین در سوره مبارکه دخان می‌فرماید: «فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ / در آن شب مبارک هر امر در هم فرو رفته باز می‌شود.» در این آیه شریفه نیز کلمه «یفرق» به معنی جدا ساختن و مشخص کردن دو چیز از یکدیگر است. درواقع آن اتفاق و امری را که باید روی بدهد با اندازه‌گیری و تقدیر مشخص کنند.

## نزول ملائکه و روح در شب قدر

درباره فضیلت شب قدر نکته‌های زیادی هست که یکی از آنها نزول ملائکه و روح در شب قدر است. حجت‌الاسلام و المسلمین ارفع در این زمینه مفصل‌تر توضیح می‌دهد: «همان‌طور که خداوند متعال در سوره قدر تاکید فرموده، ملائکه و روح به اذن خداوند در شب قدر نازل می‌شوند. در این زمینه روایتی از پیامبر گرامی اسلام (ص) نقل شده که آن حضرت فرمودند: «زمانی که شب قدر برسد، ملائکه‌ای که در سده‌المنتهی ساکن هستند، نازل می‌شوند که جبرئیل (ع) هم یکی از آنهاست. این اتفاق در حالی روی می‌دهد که جبرئیل (ع) همراه سایر ملائکه پرچم‌هایی را در دست دارند. یک پرچم در بالای قبر من، یک پرچم بر بالای بیت‌المقدس، پرچمی در مسجدالحرام و پرچم دیگری هم در طور سینا نصب می‌کنند. در این هنگام جبرئیل (ع) بر تمام مؤمنین اعم از مرد و زن سلام می‌کند و هیچ مؤمنی روی زمین باقی نمی‌ماند که جبرئیل (ع) به او سلام نکرده باشد، به جز کسی که دائم‌الخمر است یا به خوردن گوشت خوک اعتیاد دارد.»



# رازهای صلح تحمیلی

حجت الاسلام حسن هرمز

## متن و محتوا

برخی از رازهای و علل تحمیل صلح عبارتند:

## روی گردانی مردم از جنگ

شمار زیادی از مردم، در جنگ‌های جمل، صفین و نهروان در حمایت از حضرت علی- علیه السلام- به قتل رسیده بودند و اینک اینان خسته از جنگ‌ها، دیگر ادامه این جنگ را در خود نمی‌دیدند و حتی خود را طلبکار حکومت دانسته، خون خود را از اهل بیت می‌طلبیدند. امام- علیه السلام- می‌فرماید: «من دیدم که بیشترین شما از جنگ روگردان و بدان بی‌رغبت شده‌اید و من شما را بر آنچه ناخوش دارید اجبار نمی‌کنم»<sup>۱</sup>.

جناح درباره علت کناره‌گیری امام حسن- علیه السلام- می‌نویسد: «وقتی پراکندگی اصحاب و درهم ریختگی سپاه خود را مشاهده نمود، با شناختی که از برخورد‌های مختلف این مردم با پدرش داشت و می‌دانست که هر روز به نوع و رنگی رفتار می‌کنند، از جنگ کناره گرفت»<sup>۲</sup>.

امام دریافت که به این مردم نمی‌توان اعتماد کرد. این عدم اعتماد، تنها شامل عدم همکاری آنها نبود، بلکه امام می‌فرمود: «اللَّهُ لَوْ قَاتَلْتُ مُعَاوِيَةَ لَأَخَذُوا بِعُنُقِي حَتَّى يَذْفَعُونِي إِلَيْهِ سَلَامًا»؛ به خدا قسم اگر با معاویه درگیر شوم، اینان گردن مرا گرفته به‌صورت اسیر به او تحویل می‌دهند»<sup>۳</sup>.

## حفظ دین

در فرهنگ امامان، حفظ دین محوری‌ترین عنصر است. به همین دلیل تشکیل حکومت، قیام، صلح و سکوت آنها همه در جهت حفظ اسلام شکل می‌گیرد. اگر در شرایطی اسلام به واسطه قیام حفظ شود، آنان قیام می‌کنند و اگر در مقطعی دیگر سکوت آنها موجب حفظ اسلام شود، سکوت می‌کنند. امیرالمؤمنین علی - علیه السلام- می‌فرماید: «سَلَامَةُ الدِّينِ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ غَيْرِهِ»<sup>۴</sup>؛ حفظ دین دوست‌داشتنی‌تر از هر چیز در نزد ما است»

بر این اساس، یکی از علل صلح را می‌توان «حفظ دین» بیان کرد، زیرا وضعیت جامعه اسلامی در شرایطی قرار داشت که ممکن بود جنگ با معاویه، اصل دین را از بین ببرد. مضافاً اینکه اوضاع بیرونی جامعه اسلامی نشان می‌داد که روم شرقی آماده حمله نظامی به مسلمانان بود. جنگ با معاویه نه به نفع کوفیان بود و نه به نفع شامیان، بلکه زمینه حمله نظامی رومیان را به جهان اسلام فراهم می‌کرد.

از سوی دیگر، مردم نیز از نظر فرهنگی در وضعیتی قرار داشتند که خون‌ریزی و جنگ، نوعی بدبینی به دین و مقدسات را به وجود می‌آورد. شاید بر همین اساس باشد که امام حسن - علیه السلام- می‌فرماید: «ترسیدم ریشه مسلمانان از زمین کنده شود و کسی از آنان باقی نماند؛ از این رو با مصالحه‌ای که انجام گرفت، خواستم دین خدا حفظ شود»<sup>۵</sup>.

## ایجاد انگیزه

در آیات و روایات بر عبرت‌گیری و درس گرفتن از گذشته توصیه شده است. امیرالمؤمنین علی - علیه السلام- در سفارش‌های خود به فرزندش امام حسن - علیه السلام- می‌فرماید: «لَسْتَ بِدَلٍّ عَلَى مَا لَمْ يَكُنْ بِمَا قَدْ كَانَ فَإِنَّ الْأُمُورَ أَشْبَاهُ ۱؛ از آنچه گذشته است دریچه‌ای به آنچه نیامده است بگشا! زیرا تمام امور به هم شبیه‌اند».

امام صادق - علیه السلام- نیز می‌فرماید: «اغْتَبِرُوا بِمَا مَضَى مِنَ الدُّنْيَا ۲؛ از گذشته دنیا عبرت بگیرید!»

با توجه به مناسبتی که در آن هستیم یکی از برهه‌های که اتفاقات آن جای بررسی و تحلیل و موشکافی و عبرت‌گیری دارد شرایط و علل صلح امام حسن - علیه السلام- است زیرا در این جریان، صلح و مظلومیت را به امام حسن - تحمیل شد هر چند که حضرت با هوشیاری تمام و مدیریت مواد صلح نما نقاب تزویر و فریب معاویه را کنار زد و فربکاری دستگاه اموی را برای همگان برملا ساخت ولی در روند رو به رشد حکومت اسلامی وقفه و انحرافی ایجاد شد که امت اسلامی، خاندان پیامبرش را در دشت کربلا با قساوتی خاصی به شهادت رساندند.

از این رو برای جلوگیری از تحمیل گری بر ولی و تنها گذاشتن امام و مظلومیت رهبری حکومت اسلامی، واکاوی رازهای صلح امام حسن - علیه السلام- از اهمیت بسزایی برخوردار است که در این فرصت به علل صلح حضرت خواهیم پرداخت.

۱. نهج البلاغة (للصبحي صالح)، ص: ۴۰۴.  
۲. بحار الأنوار، ج ۶۸، ص: ۳۲۵.

۱. اخبار الطوال، ص ۲۲۰.  
۲. عصر المأمون، ج ۳، ص ۷.  
۳. الإحتجاج، ج ۲، ص: ۲۹۰.  
۴. شرح نهج البلاغة لابن أبي الحديد، ج ۶، ص: ۲۱.  
۵. سيرة پیشوایان، ص ۹۷.  
۶. مسامحة للحوار، ص ۱۸۱.



## حفظ شیعیان

یکی دیگر از دلایل برای پذیرش صلح، حفظ جان شیعیان بود. حضرت در این باره می فرمایند: «إِنِّي لَمَّا رَأَيْتُكُمْ لَيْسَ بَكُمْ عَلَيْهِمْ قُوَّةَ سَلَمْتُ الْأَمْرَ لِأَقْبَىٰ أَنَا وَ أَنْتُمْ بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ»؛ زمانی که دیدم شما قدرت کافی در اختیار ندارید، کار را تسلیم کردم تا من و شما بمانیم. امام در ادامه، اقدام خود را شبیه سوراخ کردن کشتی توسط آن عالم همراه موسی علیه السلام کرد که هدف او حفظ کشتی برای صاحبانش بود.

امام در پاسخ اعتراض حجر بن عدی نیز فرمودند: «ای حجر! همه مردم آنچه را تو دوست داری، خوش نمی دارند. من این اقدام را جز به قصد زنده ماندن تو (و امثال تو) نکردم» امام در سخن دیگر می فرمایند: «من برای حفظ جان شیعیانم، مصالحه کردم» ۱۰. آنچه امام حسن علیه السلام انجام داد، صدرصد به نفع شیعیان بود همچنان که حضرت می فرمایند: «وَاللَّهِ الَّذِي عَمِلْتُ خَيْرَ لِّشِيعَتِي مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ غَرَبَتْ ۱۱؛ به خدا قسم، آنچه من عمل کردم، برای شیعیانم بهتر و پرمفعت تر از طلوع و غروب خورشید است.»

## عدم حمایت مردم و خیانت فرماندهان

بی گمان یکی از علل اصلی صلح، حمایت نکردن مردم از آن حضرت بود. اگر مردم کوفه از ایشان حمایت می کردند و فرماندهان خیانت نمی کردند، حضرت صلح نمی کرد؛ چنان که می فرمایند: «وَاللَّهِ مَا سَلَمْتُ الْأَمْرَ إِلَيْهِ إِلَّا أَنِّي لَمْ أَجِدْ أَنْصَارًا وَلَا وَجَدْتُ أَنْصَارًا لِّقَاتِلَتِهِ لَيْلَى وَ نَهَارَى حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ ۱۲؛ به خدا سوگند، من از آن جهت کار را به او سپردم که یآوری نداشتم، اگر یآوری می داشتم، با معاویه می جنگیدم تا خداوند میان ما و او حکم کند.»

وقتی خبر فرار جمعی از سپاه به گوش امام رسید، آن حضرت رو به مردم کرد و فرمود: «شما با پدرم مخالفت ورزیده، کار را به حکمیت کشانید، در حالی که پدرم موافق نبود؛ پس از آن به سراغ من آمید و بیعت کردید، ولی به من خبر رسیده که اشراف شما به سوی معاویه رفته اند. همین برایم کافی است. مرا در مورد دین و جانم فریب ندهید» ۱۳. در این خیانت، دنیاگرایی و تبلیغات معاویه بسیار تأثیر گذار بود. در اینجا لازم است به صورت مختصر به فعالیت های امام و خیانت مردم و فرماندهان آن حضرت اشاره شود.

معاویه برای سران منافقان که سابقاً در لشکر امیرالمؤمنین علی علیه السلام بودند و چهره منافقانه خود را پوشانده و اینک در لشکر امام مجتبی علیه السلام به سر می بردند، مخفیانه نامه نوشت که اگر امام را به قتل برسانند، دویست هزار درهم به هر یک می دهد، به علاوه اینکه آنها را امیر یکی از لشکریان شام خواهد نمود. معاویه با این شیوه، اکثر منافقان را متوجه خود ساخت و حتی روزی یکی از آنها در اثنای نماز به جانب حضرت تیر انداخت، اما چون آن بزرگوار زره پوشیده بود، اثر نکرد. آری، منافقان در ظاهر به حضرت اظهار محبت می کردند، اما در خفا به معاویه نامه می نوشتند که با تو هستیم. وقتی خبر لشکرکشی معاویه به امام رسید، بالای منبر رفت و مردم را به جهاد دعوت کرد، ولی کسی اجابت نکرد، اما با ترغیب عدی بن حاتم گروهی برخاستند و با او موافقت کردند. امام فرمود: اگر راست می گوید، به نخیله بروید، ولی می دانم به گفته خود وفا نخواهید کرد؛ چنان که با بهتر از من (امام علی) وفا نکردید.

حضرت به نخیله رفت و متوجه شد اکثر آنها که اظهار اطاعت کرده بودند،

۷. بحار الأنوار، ج ۵، ص: ۲۸۷.

۸. همان

۹. شرح نهج البلاغه لابن أبي الحديد، ج ۱۶، ص: ۱۵.

۱۰. مناقب، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۳۵.

۱۱. بحار الأنوار، ج ۴۴، ص: ۱۹.

۱۲. الإحتجاج علی أهل اللجاج (للمطبرسی)، ج ۲، ص: ۲۹۱.

۱۳. شرح نهج البلاغه، ابن أبي الحديد، ج ۱۶، ص ۲۲.

در آنجا حاضر نشده اند. امام در نخیله سخنرانی کردند و سپس مردی از قبیله کنده را به نام «حکم» با چهار هزار نفر به سوی لشکر معاویه فرستادند و امر کردند در منزل انبار توقف کنید تا فرمانم برسد، اما وقتی به انبار رسید و معاویه از این رخداد آگاه گردید، پیکی نزد «حکم» فرستاد که اگر به طرف ما بیایی و از حسن بن علی - علیه السلام دست برداری، یکی از ولایت شامات را به تو می دهم و پانصد هزار درهم برایش فرستاد. او امام را رها کرد و با دویست نفر از اقوام و دوستان نزدیک خود به معاویه پیوستند. پس از آن، امام فرد دیگری را از قبیله بنی مراد همراه چهار نفر به سوی انبار فرستاد که او هم فریب معاویه را خورد و به وی پیوست.

حضرت بعد از خیانت فرماندهان به محلی به نام «دیر عبدالرحمن» کوچ کرد. همه سپاه سه روز در آنجا اقامت کردند تا اینکه چهل هزار سواره و پیاده جمع شدند. امام دوازده هزار نفر را به فرماندهی عبیدالله بن عباس به جنگ با معاویه فرستاد و فرمود: امیر لشکر، عبیدالله بن عباس است. اگر حادثه ای برایش پیش آمد، قیس بن سعد، امیر باشد و چنان که برای قیس هم عارضه ای اتفاق افتاد، پسرش سعید بن قیس، امیر باشد. لشکر حرکت کرد و امام به شهر سبابط رفتند تا مردم را به جنگ با معاویه تهییج کنند. بعد از اتمام سخنرانی، عده ای از منافقان که جزء خوارج بودند از جا بلند شدند و فریاد زدند: به خدا قسم! این مرد کافر شده است. گروهی علیه آن بزرگوار شورش کردند و به خیمه آن حضرت ریختند و هر چه بود غارت کردند، حتی سجاده ایشان را از زیر پایشان کشیدند و بردند. وقتی امام اوضاع را چنین دید، به همراه جمعی از اصحاب با وفای خود به طرف شهر مدائن حرکت نمودند. در تاریکی شب شخصی به نام «جراح بن سنان» خود را به حضرت رساند و لجام اسبش را گرفت و گفت: ای حسن! کافر شدی؛ چنان که پدرت کافر شد. آنگاه با تیغ با خنجر به ران مبارک حضرت زد و او را مجروح ساخت. امام حسن - علیه السلام برای امتحان آمادگی مردم برای جنگ با معاویه، فرمودند: «اگر آماده نبردید، صلح را رد کنیم و با تکیه بر شمشیرمان کار او را به خدا واگذاریم؛ اما اگر مانندن را دوست دارید، صلح او را بپذیریم و برای شما تأمین بگیریم». در این هنگام مردم از هر سوی مسجد به فریاد در آمدند و با ندای «البقیه، البقیه» صلح را امضا کردند ۱۴.

در نتیجه می توان گفت: صلح امام، قهرمانانه ترین نرمش تاریخ است که با توجه به شرایط زمانی و مکانی آن عصر به وجود آمد.

با تطبیق شرایط اوایل تاریخ اسلام و روند تاریخ انقلاب به این نتیجه می رسیم که موضوع تحمیل در برخی برهه های انقلاب نیز رخ داده است مثلاً امام خمینی (ره) فرمودند والله من به بنی صدر راضی نبودم یا امام (ره) جای دیگری فرمودند از اول مخالف منتظری بودم، معلوم می شود اینها به امام تحمیل شده. یا در جریان پذیرش قطعنامه هم معلوم است که تحمیل داخلی در کار بوده است که می فرماید جام زهر را نوشیدم. در نتیجه نباید از نقش «خواص دنیا زده» در تأثیر گذاری منفی بر عموم جامعه غفلت کنیم؛ همان کسانی که خودشان از جنگ خسته شده بودند و روح مقاومت گریزی را در جامعه می پر اکندند. همان کسانی که دست به هر حیلتي می زدند تا حجت نارضایتی از ادامه جنگ را بیش از اندازه واقعی بازتاب می دادند. اینها کسانی بودند که ملت را فریفتند و جام زهر را بر امام تحمیل کردند؛ یعنی دقیقاً همان طور که خواص دنیا زده و بعضاً نزدیک امام مجتبی - علیه السلام در منصرف کردن مردم از جنگ با معاویه و تحمیل صلح نامه بر حضرت نقش آفرینی جدی داشتند، در ماجرای خاتمه جنگ تحمیلی هم عده ای از خواص دنیا طلب در غبار آلود کردن فضای جامعه و تحمیل قطعنامه بر امام نقش اساسی داشتند.

۱۴. الکامل فی التاریخ، ابن اثیر؛ جلد ۳ ص ۴۰۶.



# عدالت در سبک و سیره امیر عدالت

حجت الاسلام حسن هرمز

## متن و محتوا

امیرالمؤمنین علی علیه السلام در تمام شاخص‌های مسیر عدالت قرار داد. در دوری، در شهادت، در توزیع امکانات عمومی، در مدیریت‌ها و... در هیچ موردی محور عدالت خارج نمی‌شود. در این مجال ادب و مناسبت زمانی اقتضا می‌کند تا سیره عدالت‌محور حضرت را با هم یادآوری کنیم تا هم عبادتی در این شب برای ما ثبت شود و هم کسب معرفتی باشد. عدالت در سبک و سیره امیر عدالت عدالت را در چهار قسم عدالت اقتصادی، عدالت اجتماعی، عدالت سیاسی و عدالت قضایی در سبک و سیره حضرت را مرور می‌کنیم؛

## عدالت اقتصادی

حضرت در مصرف بیت‌المال بسیار احتیاط می‌کردند و در توزیع امکانات الهی رعایت عدالت را می‌نمودند. مردم یکی از مناطق، نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آمدند و گفتند که در سرزمین آنها آثار نهری وجود دارد که گذشت زمان و حوادث روزگار مجرای آن را تغییر داده و هرگاه آن نهر تجدید شود، در آبادی آن اقلیم و ثروت مسلمین تأثیری بسزا خواهد داشت و از امام خواستند که به حاکم آنان فرمان دهد تا آنها و مردم را به بیگاری در حفر آن نهر بگمارد. امام به تجدید حفر نهر ابراز علاقه فرمودند، ولی با موضوع کار اجباری با آنکه موضوع تقاضای خودشان بود، موافقت نمودند. از این رو در نامه‌ای که به حاکم آن دیار نوشته‌اند، از او خواستند که مردم آن اقلیم را نزد خود بطلبند تا اگر کار نهر آن گونه باشد، که ایشان وصف کرده‌اند، هر کدام از ایشان را که به طیب خاطر مایل باشد به کار بگمارد، ولی چون نهر ساخته شد متعلق به کسانی خواهد بود که در تجدید آن کار کرده و زحمت کشیده‌اند نه آنان که از کار خودداری کردند!

## عدالت اجتماعی

امام در دومین روز حکومت خود و در اولین سخنرانی، بعد از بیعت مردم از تساوی حقوق سخن می‌گویند و مهاجران و انصار را با مسلمانان متأخر و حتی تازه مسلمانان در حقوق و حدود برابر دانسته و می‌فرمایند: «مال از آن خداوند است و بین شما به تساوی تقسیم می‌شود هیچ کس در این تقسیم بر دیگران برتری ندارد»<sup>۱</sup>

۱. صدرالدین بلاغی، عدالت و قضا در اسلام، ص ۷۸.

۲. ابن ابی‌الحدید، شرح نهج‌البلاغه، ج ۷، ص ۲۷.

## ایجاد انگیزه

بعد از شهادت امیرالمؤمنین علیه السلام سوده دختر عماره برای شکایت از فرماندار ظالمی که معاویه بر آنها گماشته بود، پیش معاویه رفت. سوده در جنگ صفین همراه لشکر علی علیه السلام بود و مردم را بر ضد سپاه معاویه می‌شورانید. معاویه که او را می‌شناخت به حرفش گوش نداد و او را سرزنش نمود و گفت: فراموش کرده‌ای در جنگ صفین لشکر علی را علیه ما تهیج می‌کردی؟ اکنون سخن تو چیست؟

سوده گفت: خداوند در مورد ما از تو بازخواست خواهد کرد، نسبت به حقوقی که لازم است آنها را مراعات کنی. پیوسته افرادی از جانب تو بر ما حکومت می‌کنند، ستم روا می‌دارند و با غضب به ما ظلم می‌کنند و همانند خوشه گندم ما را درو کرده، اسفندگونه نابودمان می‌کنند، ما را به خواری کشانده و خونابه مرگ بر ما می‌چشانند. این بسر بن اطاره است که از طرف تو بر ما ملاحظه نمی‌کردیم، می‌توانستیم به خوبی جلوی او را بگیریم و زیر بار ظلمش نرویم. اینک اگر او را بر کنار کنی سپاسگزار خواهیم بود و گرنه، با تو دشمنی خواهیم کرد. معاویه گفت: مرا با قدرت قبایلات تهدید می‌کنی؟ فرمان می‌دهم تو را بر شتر چموش سوار کنند و پیش بسر بن اطاره بازگردانند تا او هر چه تصمیم گرفت درباره تو انجام دهد.

سوده کمی سر به زیر انداخت، آنگاه سر برداشت و دو سطر شعر را خواند که ترجمه‌اش این است: درود خداوند بر آن پیکر باد که وقتی در دل خاک جای گرفت عدالت نیز با او دفن شد.

آن پیکری که با حق هم پیمان بود، جز با عدالت حکومت نمی‌کرد و با ایمان و حقیقت پیوند ناگسستنی داشت. معاویه پرسید: منظور چیست؟

سوده پاسخ داد: به خدا سوگند! منظورم امیرالمؤمنین علی علیه السلام است. آنگاه خاطره‌ای از حکومت و عدالت علی علیه السلام - را چنین نقل کرد: در زمان حکومت علی علیه السلام - یکی از مأموران برای جمع‌آوری صدقات آمده بود، به ما ستم می‌کرد، شکایت او را پیش علی بردیم؛ وقتی رسیدیم که برای نماز ایستاده بود. همین که چشمش به من افتاد، دست از نماز برداشت با خورشویی و مهر و محبت فراوان به من توجه نموده، فرمود: کاری داشتی؟ عرض کردم: آری!

سپس ستم مأمور را شرح دادم. به محض اینکه سخنانم را شنید شروع به گریه کرد، قطرات اشک از چشمان علی علیه السلام فرو ریخت و بر گونه‌هایش جاری شد و گفت: «اللَّهُمَّ أَنْتَ الشَّاهِدُ عَلَيَّ وَعَلَيْهِمْ وَأَنْتَ لَمْ أَمْزُهُمْ بِظُلْمٍ خَلَقَكَ وَلَا بَتَرِكَ حَقِّكَ؛ پروردگار! تو گواهی من هیچ‌گاه نگفته‌ام این مأموران بر مردم ستم کنند و حق تو را رها نمایند.» فوری پاره پوستی برداشت نوشت: برای شما دلیل و برهانی آمد. شما باید در معاملات، پیمانه و ترازو را درست و کامل کنید، از اموال مردم کم نکنید، در روی زمین فساد ننمایید و پس از اصلاح آن... همین که نامه مرا خواندی اموالی که دستور جمع‌آوری آن را داده‌ام هر چه تاکنون گرفته‌ای نگهدار تا کسی را که می‌فرستم از تو تحویل بگیرد. والسلام. نامه را به من داد به آن شخص رسانیدم و با همان دستور از سمت خود بر کنار شد!

۱. کشف الغمّة فی معرفة الأئمة (ط - القدیمة)، ج ۱، ص: ۱۷۳





## عدالت قضایی

در زمان خلافت و زمامداری امیرالمؤمنین در کوفه، زره آن حضرت گم شد. پس از چندی نزد مردی مسیحی پیدا شد. حضرت به او فرمودند: این زره برای من است، ولی آن مرد انکار کرد و گفت: زره در دست من است، شما که ادعا می کنید باید دلیل بیاورید.

حضرت او را به محضر قاضی برد و اقامه دعوی کرد که این زره از آن من است، نه آن را فروخته ام و نه به کسی بخشیده ام و اکنون آن را در نزد این مرد یافته ام. شریح، قاضی دادگاه، به آن مرد گفت: خلیفه ادعای خود را اظهار کرد، تو چه می گویی؟ او گفت: این زره مال خود من است و در عین حال، گفته مقام خلافت (امیرالمؤمنین) را تکذیب نمی کنم [ممکن است خلیفه اشتباه کرده باشد].

قاضی رو به حضرت کرده و عرضه داشت: شما مدعی هستید و این شخص منکر است، به همین جهت، ارائه شاهد برعهده شماست. حضرت خندید و فرمودند: قاضی راست می گوید، اکنون باید شاهد آورم، ولی من شاهدی ندارم.

قاضی روی این اصل که مدعی شاهد ندارد، به نفع مسیحی حکم کرد و او هم زره را برداشت و روانه شد.

ولی مرد مسیحی که خود بهتر می دانست زره برای چه کسی است، پس از آنکه چند قدم برداشت، برگشت و گفت: این طرز حکومت و رفتار از نوع رفتارهای بشر عادی نیست، از نوع حکومت انبیاست سپس اسلام آورد و اقرار کرد که زره برای حضرت است و در مسیر صفین از دست او افتاد. آنگاه حضرت از اسلام آوردن او خوشحال شد و زره را به او هدیه داد. طولی نکشید که او با شوق و ایمان در زیر پرچم امام و به همراه او با خواجه در جنگ نهروان جنگید.<sup>۱۲</sup>

در روزگار خلافت خلیفه دوم، شخصی ادعای نسبت به امیرالمؤمنین داشت و بنا شد در حضور خلیفه رسیدگی شود. مدعی حاضر شد و خلیفه خطاب به امام گفت: ای ابوالحسن در کنار مدعی قرار گیر تا حل دعوا کنم. خلیفه که آثار ناراحتی را در امیرالمؤمنین نگریست گفت: ای علی! از اینکه تو را در کنار دشمن قرار دادم ناراحتی؟

حضرت فرمودند: نه بلکه از آن جهت که در رفتار نسبت به ما دو نفر عدالت را رعایت نکردی نگران شدم، زیرا او را با نام صدا کردی و مرا با کنیه و لقب «ابوالحسن» خواندی.<sup>۱۳</sup>

مرحوم کلینی در کافی از «حارث بن حذیر» نقل می کند که گفت: در مدینه عبور می کردم به مرد حبشی که در حال کشیدن آب بود و دستش قطع شده بود برخورد کردم، از او پرسیدم چه کسی انگشتان دستت را بریده است؟

مرد حبشی گفت: دستم را بهترین مردم (علی بن ابی طالب) قطع کرده است، چون با جمعی که مشغول سرقت بودیم دستگیر شدیم و ما را نزد علی ابن ابی طالب بردند، پس اقرار به سرقت کردیم. امام به ما فرمود: می دانید که سرقت حرام است؟ گفتیم: بلی می دانیم. آن وقت حضرت دستور داد حد خدا را بر ما جاری کنند و انگشتانمان را قطع کردند و کف دست را باقی گذاشتند. بعد دستور داد ما را در خانه ای بازداشت نمودند. با روغن و غسل ما را پذیرایی کردند تا جراحاتهای دستانمان بهبودی یافت. بعد دستور داد ما را از حبس بیرون آورند و بهترین لباس را به ما پوشانیدند و به ما فرمود: اگر توبه کنید و اصلاح شوید برای شما بهتر است و خداوند دستهای شما را در بهشت به شما ملحق می کند و اگر توبه نکردید و اصلاح نشوید در آتش جهنم به شما ملحق خواهد کرد.<sup>۱۴</sup>

۱۲. بحار، ج ۳۴، ص ۳۱۶.

۱۳. شرح این ابی الحدید ج ۱۷ ص ۶۵.

۱۴. کافی، ج ۷، ص ۲۶۰.

برخی افزون طلبها وقتی می دیدند حضرت آنان را با دیگران برابر می بینند، از عدالت می رنجیدند و به وی اعتراض می کردند که چرا ما را با دیگران برابر می بینی و امام را تهدید می نمودند که این برخوردها سبب می شود حمایت ماها را از دست بدهی!

امام در پاسخ اینان می فرماید: «لَوْ كَانَ الْمَالُ لِي لَسَوَيْتُ بَيْنَهُمْ فَكَيْفَ وَ إِنَّمَا الْمَالُ مَالُ اللَّهِ؟» اگر مال از خود به من بود مساوی تقسیم می کردم و تبعیض ناروا ایجاد نمی کردم تا چه رسد مالی که از خدا و بیت المال مسلمانان است»

دو زن یکی عرب دیگری غیرعرب به حضور امیرالمؤمنین علی - علیه السلام رسیدند و از وی درخواست کمک نمودند. حضرت به آنها مساوی طعام و درهم داد. زن عرب بر آشفت و اعتراض نموده و گفت مرا با غیرعرب مساوی می بینی! امام در جواب وی فرمود من بین فرزندان اسماعیل و فرزندان اسحاق تفاوتی در تقسیم بیت المال مشاهده نمی کنم.<sup>۱۵</sup> در زمان حکومت آن حضرت، پیر مردی با چشمانی نابینا به تکدی مشغول بود. امام از حال او پرسید، گفتند: مردی نصرانی است که در جوانی در دوایر حکومت مشغول خدمت بوده، امام سخت متأثر شده و فرمود: در روزگار جوانی او را به کار گماشتید و چون پیرو عاجز شد از حق خویش محروم می ساختید، پس به خازن بیت المال دستور داد تا امور معیشت او را از صندوق دارایی عمومی بپردازند.<sup>۱۶</sup> این واقعه نشانگر توجه حضرت به حقوق بازنشستگی یک شهروند مسیحی است.

اهمیت حقوق بشری در نظر حضرت به اندازه ای بود که در ابراز تأسف از بی حرمتی کردن سپاهیان معاویه، به یک هجوم، به خانه زنی یهودی و ذمی و ربودن زیورات او فرمودند: اگر مرد مسلمانی از ناراحتی این امر بمیرد قابل ملامت نیست، بلکه بدان مرگ قابل ستایش نیز هست.

## عدالت سیاسی

عدالت سیاسی محصول ادای حقوق سیاسی است. در دیدگاه حضرت، بزرگ ترین حقوقی که خداوند ادای آن را فرض کرده، حقوق سیاسی است.<sup>۱۷</sup>

مراد از حقوق سیاسی حق والی بر مردم و حق مردم بر والی است. به نظر امام این دو نوع حق متقابل اند.<sup>۱۸</sup>

در این راستا حق مردم بر والی عبارت از این است که حاکم اموال عمومی را به مصرف مردم برساند و در تعلیم و تأدیب و خیرخواهی مردم بکوشد<sup>۱۹</sup> و در اثر فضل و افتخاری که بدان نایل شده رفتارش را با مردم تغییر ندهد، بلکه رافتش به آنان افزون شود<sup>۲۰</sup> و حکومت را امانتی بدانند که در دست او است و بدانند که خداوند از او رعایت و حفظ حقوق مردم را می خواهد و او نباید به استبداد و مطابق میل بین مردم رفتار کند.<sup>۲۱</sup>

حقوق والی بر مردم نیز در دیدگاه حضرت، وفا به بیعت و خیرخواهی حضوری و غیابی و اجابت و اطاعت است.<sup>۲۲</sup>

۳. نهج البلاغه خطبه ۱۲۰.

۴. بحار، ج ۴۱، ص ۱۳۷.

۵. وسایل الشیعه، ج ۱۵، ص ۶۶.

۶. نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶.

۷. نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶.

۸. نهج البلاغه، خطبه ۳۴.

۹. نهج البلاغه، نامه ۵۱.

۱۰. نهج البلاغه، نامه ۵.

۱۱. نهج البلاغه، خطبه ۳۴.



# آثار مناجات در شب‌های قدر

حجت الاسلام حسن هرمز

## متن و محتوا

شب قدر در فرهنگ قرآن و روایات از جایگاه عظیمی برخوردار است تا آنجا که در قرآن «برابر با هزار ماه» دانسته شده و شب «نزول قرآن» و شب «تعیین تقدیرات یک‌ساله» و شب «مبارک» معرفی شده است.

یکی از اعمالی که برای این شب، مورد سفارش واقع شده و سیره عملی معصومین (ع) نیز می‌باشد، مناجات و راز و نیاز در این شب‌ها است.

پیامبر اکرم (ص) در دهه سوم ماه مبارک رمضان، بستر خوابش را جمع می‌کرد و به عبادت و مناجات با خداوند کریم می‌پرداخت. حتی بر اساس روایت پیامبر (ص) در شب بیست و سوم اهل و عیالش را بیدار نگه می‌داشت و بر روی خواب رفتگان در آن شب آب می‌پاشید تا از درک شب قدر و درک شب زنده‌داری محروم نشوند.<sup>۱</sup>

حضرت زهر (س) در شب‌های قدر، حال به خصوصی داشت، نه تنها بیدار بود که بچه‌ها و فرزندان خویش را نیز وادار می‌کرد که شب بیدار باشند؛ چنانکه در روایتی می‌خوانیم: «وَ كَانَتْ فَاطِمَةُ (س) لَا تَدْعُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِهَا يَنَامُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَ تُدَاوِيهِمْ بِقَلِّهِ الطَّعَامِ وَ تَتَأَهَّبُ لَهَا مِنَ النَّهَارِ وَ تَقُولُ مَحْزُومٌ مَنْ حَرِمَ خَيْرَهَا؟<sup>۲</sup> روش فاطمه (س) این بود که هیچ فردی از خانواده خویش را نمی‌گذاشت در آن شب (بیست و سوم) بخوابد و [مشکل خواب] آنها را با کمی غذا و آمادگی در روز درمان می‌نمود و می‌فرمود: محروم است کسی که از خیر او برکت آن شب محروم شود.»

۱. مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۴۷۰.  
۲. بحار الانوار، ج ۹۴، ص ۱۰.

## ایجاد انگیزه

یکی از اصحاب امیرالمؤمنین علی (ع) می‌گوید: «در تاریکی نیمه‌شب، مولایم علی (ع) را دیدم که به آرامی از یاران خویش کناره گرفت و همچون سایه‌ای، در تاریکی نخلستان از نظرها پنهان شد. من با دلی بی‌قرار و مضطرب، در پی آن حضرت به نخلستان رفتم، ناله جان‌سوز آن ولی خدا را می‌شنیدم که نالان و گریان با معبود خویش، به خلوت و نماز مناجات آمده بود. در گوشه‌ای مخفیانه ایستادم و گوش جان به زمزمه‌های عارفانه مولایم سپردم که چون مار گزیده به خود می‌پیچید و می‌نالید و می‌فرمود: «إِلَهِي! كَمْ مِنْ مُبَقَّه خَلَمْتُ عَنْ مُقَابَلَتِهَا بِنِقْمَتِكَ وَ كَمْ مِنْ جَرِيرَةٍ تَكْرَمْتُ عَنْ كُشْفِهَا بِكَرَمِكَ إِلَهِي إِنَّ طَال فِي عَضْيَانِكَ عُمْرِي وَ عَظُمَ فِي الصَّخْفِ ذَنْبِي فَمَا أَنَا مُؤَمِّلٌ غَيْرُ غَفْرَانِكَ وَ لَا أَنَا بِرَاجٍ غَيْرُ رِضْوَانِكَ! خدایا! چه بسیار گناهان کشنده‌ای که من سر زد و تو از اینکه آن را با عذاب دردناکت مقابله کنی، حلم و رزیدی؛ و چه بسیار جنایتی که به کرم و بزرگواری خویش از رسوایی‌ام به واسطه آنها چشمپوشی فرمودی خدایا هر چند عمرم در عصیان تو طولانی شد و گناهانم در نامه‌های اعمالم بسیار گردید، اما من جز مغفرت تو را آرزومند نیستم و جز به رضوان و خشنودی تو امید ندارم.» سپس آن حضرت در تاریکی شب، چند رکعت نماز گزارد و پس از آن به دعا و گریه و ناله وزاری پرداخت و در میان مناجات خویش با پروردگار، فرمود: «إِلَهِي! به عفو تو که می‌اندیشم، خطاهایم در نظرم سست و اندک می‌شود و چون سختگیری تو را به یاد می‌آورم، گرفتاری‌ام نزد عظیم جلوه می‌کند. آه، اگر در نامه اعمالم گناهی را بخوانم که من فراموش کرده بودم؛ اما تو آن را ثبت نموده بودی و در آن حال بگویی: او را بگریزد! پس وای بر گرفتاری که خویشانش او را نجات نتوانند و بستگانش سودی به او نرسانند.»

پس با ناله‌ای جان‌گداز، گریه سر داد و اشک می‌ریخت که ناگاه سکوت شب همه‌جا را فراگرفت و ناله عاشقانه علی (ع) خاموش شد. چون نگریستم، دیدم هیچ حرکتی نمی‌کند و چون چوبی خشک، بر زمین افتاده! نزدیک رفتم و تکانش دادم، ولی حرکت نکرد. بی‌قرار و دل‌آشوب بانگ پرآوردم که «إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»، به خدا سوگند که مولایم جان داده است. پس به منزل آن حضرت شتافتم و زهرای مرضیه (س) را با خبر ساختم. چون آن صدیقه طاهره سخن بشنود، فرمود: علی از دنیا نرفته، بلکه از خوف پروردگار، بی‌هوش گشته است. پس مقداری آب به‌صورت مبارک آن حضرت پاشید تا به هوش آمد.<sup>۳</sup>

امیرالمؤمنین علی (ع) در رمضان آخر عمر شریفش، حال عجیبی داشت و هر شبی را در یک جا مهمان بود. غذا کم میل می‌فرمود و همواره در طول شب مشغول مناجات و راز و نیاز بود. حضرت در شب ضربت خوردنش که همزمان با شب اول قدر است، سوره یس می‌خواند و مرتب به آسمان نگاه می‌کرد و می‌فرمود: «امشب، همان شبی است که به من وعده دیدار داده‌شده است.»<sup>۴</sup>

الفتی داشته با این دل شب  
دل شب مخزل سرالله است  
دل بیدار علی خفته نیافت  
ها علی بشر کیف بشر<sup>۵</sup>

علی آن شیر خدا شاه عرب  
شب ز اسرار علی آگاه است  
فجر تا سینه آفاق شکافت  
در جهانی همه شور و همه شر

۱. بحار الانوار، ج ۴۱، ص ۱۱.  
۲. امالی صدوق، ص ۷۸.  
۳. انوار البهیة، شیخ عباس قمی، ص ۳۱؛ صواعق ابن حجر، ص ۸۰.  
۴. زندگی امیرالمؤمنین (ع)، رسولی محلاتی، ج ۲، ص ۲۴۷.  
۵. شهریار تبریزی.





این بزرگواران لذت مناجات در این شب را درک نموده، از این رو جزء برنامه‌های عبادی خود می‌دانستند.

ما نیز از معصومین (علیهم‌السلام) پیروی کرده و در شب‌های قدر مشغول راز و نیاز و مناجات با خداوند می‌شویم و از طریق مناجات فضای دل خود را معنوی و روحانی می‌کنیم.

دردمندان غم عشق، دوا می‌خواهند

به امید آمده‌اند از تو، تو را می‌خواهند

روز وصل تو که عید است و منش قربانم

هر سحر چون شب قدرش به دعا می‌خواهند<sup>۳</sup>

اما مناجات شب قدر چه آثاری به همراه دارند؟

آثار مناجات و انس با خدا در شب‌های قدر

رسیدن به آرامش روحی و روانی

انسانی که در شب قدر با خدایش راز و نیاز می‌کند، خود را در پرتو لطف و عنایت بالاترین قدرت و برترین عظمت قرار داده است. از این رو دیگر مشکلات و ناراحتی‌ها نمی‌تواند بر او غلبه کند و او را از پای در آورد و از طرفی او با چنین روحیه‌ای می‌تواند بر اضطراب‌ها غلبه کند و شاد و خرم، به رشد و کمال خویش در زندگی ادامه دهد و با پیوند به قدرت بیکران حق خود را نومید و تنها و غریب نخواهد دید.

کم نمودن تعلقات دنیوی

درک لذت مناجات شب قدر، سبب ایجاد محبت نسبت به خالق هستی می‌شود و از آنجا که «ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِيْ خَوْفِهِ»<sup>۴</sup> ظرفیت قلب و دل انسان، محدود است؛ هرگاه که خدا بپاید، تعلقات غیرالهی از انسان دور می‌شوند. امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «فِي الْمُنَاجَاةِ سَبَبُ النَّجَاةِ»؛ رستگاری و نجات (از بند تعلقات غیرحق) در مناجات و انس با پروردگار نهفته است.<sup>۵</sup>

مناجاتیان شب قدر همواره این آیه را در برابر دیدگان خویش مرور می‌کنند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ»؛ اهل ایمان مبادا هرگز، مال و فرزندانان شما را از یاد خدا غافل سازد و البته کسانی که به امور دنیا از یاد خدا غافل شوند، آنها به حقیقت زیانکاران عالم‌اند.<sup>۶</sup>

چنین افرادی تا آنجا در پی دنیا می‌روند که نیرو و توانی برای عبادت به دست آورند.

پرهیز از گناه و نافرمانی خداوند

شب‌های قدر فرصتی است برای انقلاب درونی و بازگشتن به سوی حضرت حق و توبه کردن از گناهان و پیمودن راه درست. شب قدر، شب‌زاری و سبک شدن و فرصتی است برای پاک کردن ظاهر و باطن

۳. سیف فرغانی.

۴. امالی مفید، ص ۲۳۳.

۵. کافی، ج ۲، ص ۴۶۸.

۶. منافقون/۹.

از هر آلودگی.

کسی که در شب‌های قدر، شرمساری خود از گناهان را به وسیله مناجات و انس با خدا، بیان می‌کند، دیگر کمتر به سراغ گناه رفته و زمینه‌ای در او فراهم می‌شود تا از نافرمانی خدا پرهیز نماید.

بر اساس آموزه‌های اسلامی، خداوند متعال گناهان توبه‌کنندگان را می‌بخشد و حتی تبدیل به حسنه و نیکی می‌کند و توفیقی به او می‌دهد تا از گناه دوری نماید.

امیدواری در زندگی

انسانی که به «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»<sup>۷</sup> باور و ایمان دارد، مناجات و راز و نیاز خود را نوعی درخواست و طلب از خداوند می‌داند و پس از دعا، به استجابت خداوند می‌اندیشد. همین امر سبب امیدواری او شده و نسبت به آینده دل‌گرم است.

ای ز درت خستگان را بوی درمان آمده

یاد تو عاشقان را راحت جان آمده

سینه‌ها بینم ز سوز هجر تو سوزان شده

دیدها بینم ز درد عشق گریان آمده

صد هزاران عاشق سرگشته بینم پر امید

در بیابان غمت، الله‌گویان آمده<sup>۸</sup>

مورد توجه خداوند قرار گرفتن

کسی که در این شب‌ها با خداوند انس بگیرد و راز و نیاز کند، قطعاً خداوند کریم نسبت به او توجه می‌کند، «دعاهایش را مستجاب»، «بلاها را از او دور»، «گناهانش را می‌پوشاند»، و او را «مورد عفو و بخشش» خود قرار داده، و در نهایت «وارد بهشت برین می‌کند» تا در جوار اولیای الهی قرار گرفته و همواره از رحمت و واسعه خداوند بهره‌مند باشد.

دلا بسوز، که سوز تو کارها بکند

دعای نیم شبی، دفع صد بلا بکند

عتاب یار پری‌چهره، عاشقانه بکش

که یک کرشمه، تلافی صد جفا بکند

ز ملک تا ملکوتش حجاب برگیرند

هر آنکه خدمت جام جهان‌نما بکند

طیب عشق مسیحا دم است و مشفق، لبیک

چو درد در تو نبیند که را دوا بکند؟

تو با خدای خودانداز کار و دل خوش‌دار

که رحم اگر نکند مدعی، خدا بکند<sup>۹</sup>

۷. غافر/۶۰.

۸. خواجه عبدالله انصاری.

۹. حافظ شیرازی.



بایسته‌های رفتاری و اخلاقی  
در مواجهه با جوانان به مناسبت روز  
تولد حضرت علی اکبر (س) و روز جوان  
(بخش اول)

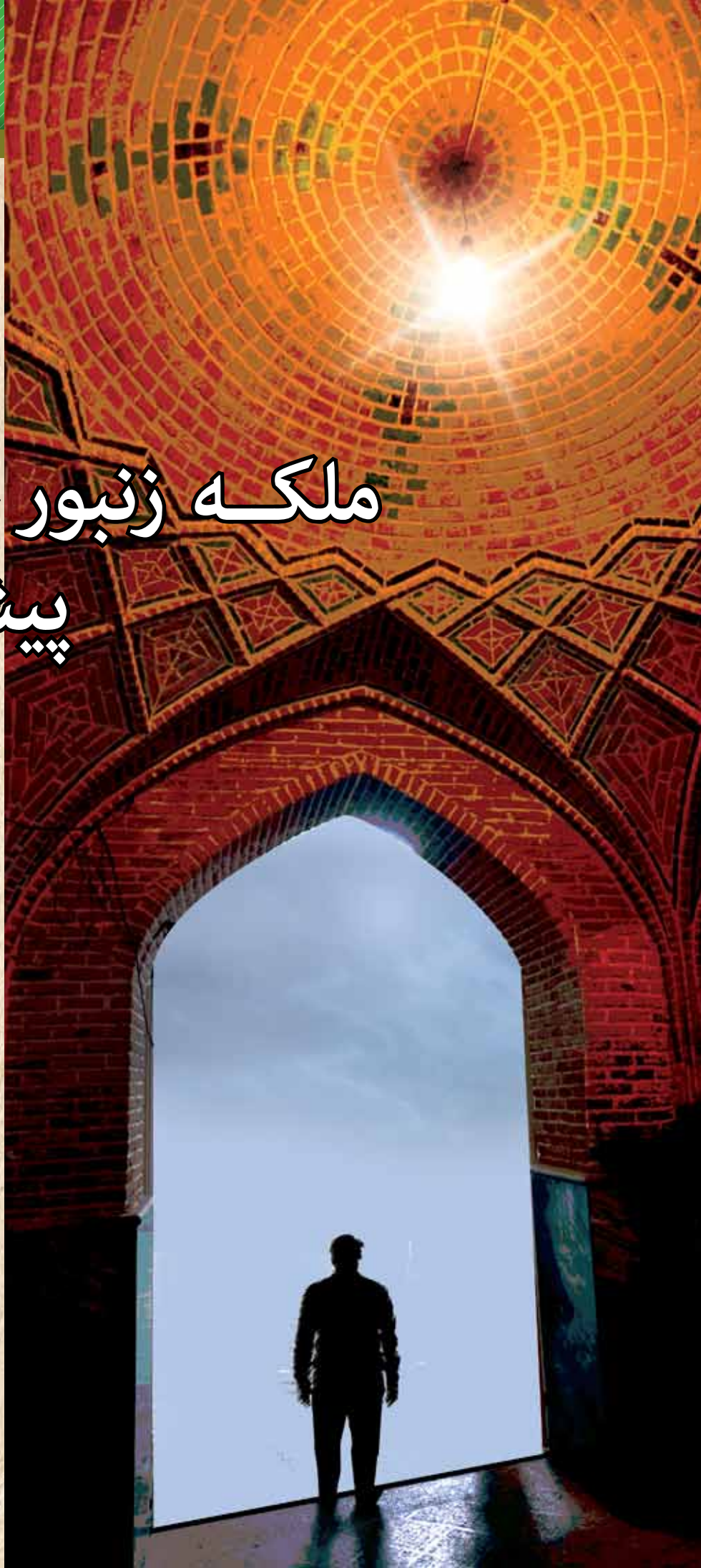
# ملکه زنبور عسل مسجد پیش نماز است

علی عبدلی پور

مساجد در طول تاریخ به دلیل دارا  
بودن ظرفیت معنوی بالا، پناهگاه و  
مأمن خوبی برای در امان ماندن جوانان



از انحرافات بوده‌اند. اما مهم، ایجاد انگیزه حضور جوانان  
در مساجد است. یکی از راه‌های جذب جوانان به این  
اماکن مقدس، برخورد‌ها و رفتارهای مناسب اولیای امور  
مساجد در مواجهه با جوانان است. حضور با شور و نشاط و  
مؤثر جوانان در مساجد، بایسته‌هایی را متوجه متولیان و  
دست‌اندرکاران امر مساجد می‌نماید تا در راستای عمل به  
آن، زمینه حضور فعال اقشار جوان را در مساجد فراهم  
نمایند. در این مقاله، ابتدا بایسته‌های اخلاقی و رفتاری  
مشترک متولیان امر مساجد ذکر شده، سپس بر اساس  
میزان اهمیت و تأثیر هر کدام از متولیان به ترتیب اولویت  
در چهار حوزه امام جماعت، هیئت‌امنا، نمازگزاران و  
خادم و نقش هر کدام به‌طور مجزا مورد بررسی و واکاوی  
قرار گرفته است. نتایج این بررسی بیانگر آن است که  
امام جماعت به‌عنوان محور برنامه‌های فرهنگی مساجد،  
دارای نقش ممتاز و ویژه‌ای است که عنایت به بایسته‌های  
اخلاقی و رفتاری ایشان با جوانان در مسجد می‌تواند تأثیر  
بسزایی در جذب جوانان داشته باشد. در این مجال صرفاً  
به بایسته‌های اخلاقی و رفتاری امام جماعت مسجد در  
مواجهه با جوانان خواهیم پرداخت.





مقام معظم رهبری در خاطراتشان می گویند: «سراغ مخاطبتان بروید و زبان ویژه او را پیدا کنید؛ و اگر دیدید که سخت است، یکراه میان بر انتخاب کنید و آن زبان خوش است. شماها می دانید که بنده خودم سال ها، پیش نمازی می کردم و همین طور عمل می کردم؛ لذا مسجد بنده هم همیشه مملو از جوانان بود. مشهدی هایی که نشان کفاف بدهد این را می دانند. مسجدی که بنده نماز می خواندم، بین نماز مغرب و عشا هیچ وقت داخل مسجد، جا نبود. هشتاد درصد هم از قشر جوان بودند، برای خاطر اینکه با جوانان تماس می گرفتم. در همان سال ها پوستین های وارونه مد شده بود و جوانان خیلی مد بالا آن را می پوشیدند. یک روز دیدم جوانی که از این پوستین های وارونه پوشیده است، صف اول نماز در پشت سجده من نشسته است. یک حاجی محترم بازاری هم که مرد خیلی فهمیده ای بود و من خیلی خوشم می آمد که او در صف اول می نشست، در کنار این جوان نشسته بود. دیدم رویش را به این جوان کرد و چیزی در گوشش گفت و این جوان مضطرب شد. برگشتم به آن حاجی محترم گفتم: چه گفتی؟ جوان گفت چیزی نیست. فهمیدم که این آقا به آن جوان گفته مناسب نیست شما با این لباس در صف اول بنشینید! گفته نه آقا اتفاقاً مناسب است. شما همین جا بنشینید و تکان نخورید. گفتم: چرا می گویند این جوان عقب برود؟ بگذارید بدانند جوان با پوستین وارونه هم می تواند بیاید به ما اقتدا کند و نماز جماعت بخواند. برادران اگر پول و امکانات هنری نداریم، اگر ترجمه قرآن به زبان سعدی زمانه نداریم؛ اخلاق که می توانیم داشته باشیم.

یکی دیگر از راه های به دست آوردن دل و قلب جوانان، همدلی است. اگر حرف جوانان خوب شنیده شود و به درد دل های آنان پاسخ مناسب داده شود، روحیات آنان تقویت می شود و زمینه های حضور هر چه بیشتر آنان در مسجد فراهم می شود. متولیان و دست اندر کاران مسجد خصوصاً امام جماعت وظیفه سنگین تری در این مورد دارند. امام جماعت مسجد می تواند نقش مهمی در جذب جوانان به مسجد ایفا کند. داشتن ارتباط عاطفی و دوستانه با جوانان، توجه به مشکلات آنان و آمادگی لازم در جهت پاسخگویی به سؤالات و شبهات دینی جوانان، از ملاک هایی است که می تواند جوانان را جذب مسجد نماید. مقام معظم رهبری در این باره می فرمایند: «روحانی پرهیزکار، خردمند، کارشناس و دلسوز در مسجد، همچون پزشک و پرستار در بیمارستان، روحیه و مایه حیات مسجد است. امامان جماعت باید آماده سازی خویش برای طبابت معنوی را وظیفه حتمی خود بدانند.» جوانانی که برای اولین بار وارد فضای مسجد می شوند و در نماز جماعت شرکت می کنند، شایسته است مورد توجه بیشتری قرار گیرند تا زمینه های استمرار حضور آنان فراهم گردد. این گونه افراد باید مورد توجه و تفقد امام جماعت واقع شوند. زمینه آشنایی او با دیگر جوانان نمازگزار فراهم شود و در جریان فعالیت ها و برنامه های مسجد قرار گیرند تا انگیزه استمرار حضور و شوق و اشتیاق در آنان به وجود آید.

یکی از کارکردهای عمده مساجد از صدر اسلام تاکنون، جنبه آموزشی آن بوده است. امام جماعت مسجد می تواند مباحث آموزشی را به جهتی سوق دهد که برآورده کننده نیازهای جوانان باشد. حتی با بهره گیری از کارشناسان و صاحب نظران، در قالب گفتن دینی جوانان، مسائلی مانند بلوغ، عفاف و حجاب، ماهواره و فضای مجازی، ازدواج و تحصیل، روابط دختر و پسر و... را که بیشتر مبتلا به جوانان است مطرح نماید. نبی مکرّم اسلام (ص) در نصب امامان جماعت، همواره بر خورنداری آنان از دانش را مورد توجه قرار می داد. آن حضرت، معاذ بن جبل را که یک چهره علمی بود، به امامت مسجد قبا برگزید و عثمان بن ابی العاص را نیز با وجود کم سالی، به دلیل اینکه از نظر علم و دانش از دیگر مردم قبیلہ خویش برتر بود، به امام جماعت آنان گمارد.

زبان خودشان با آنان صحبت کنیم و از همه مهم تر آنان را درک کنیم» دوران جوانی اقتضائات خاص خود را دارد. کم تجربگی، عبور از بحران دوران بلوغ، روحیه استقلال طلبی و مواردی از این قبیل. یک برخورد و رفتار، ناصحیح اهل مسجد با یک جوان، کافی است تا پیامدهای ناگوار روحی و موجبات دین گریزی فرد را به دنبال داشته باشد. آشنایی با این خصوصیات و اقتضائات می تواند متولیان مساجد را در درک بهتر جوانان و انتخاب الگوی مناسب رفتاری یاری نماید. شاید به دلیل شرایط خاص دوران جوانی، نوع رفتار و پوشش آنان، مطابق میل افراد سالخورده و مسن در مساجد نباشد. در اینجا نباید ما عقاید خود را بر آنان تحمیل نماییم.

### بایسته های رفتاری و اخلاقی امام جماعت با جوانان

در میان کسانی که به گونه ای در اداره امور مساجد دخالت دارند، امام جماعت دارای نقشی ممتاز و ویژه است؛ زیرا او بار هدایت فکری، تربیتی و فرهنگی مسجد را بر دوش دارد. از این رو صلاحیت ها و شایستگی های او به طور مستقیم بر مسجد اثر می گذارد و آن را در راستای رسیدن به مسجد نمونه یاری می کند. مقام معظم رهبری می فرمایند: «مسجد قائم به پیش نماز است. خادم تأثیر خیلی کمی دارد؛ یعنی در مقایسه با پیش نماز واقعاً تأثیرش ده بر یک هم نیست. البته تأثیراتی دارد اما ملکه زنبور عسل مسجد، پیش نماز است. پیش نماز هر چه و هر کس هم که باشد، وقتی اعتنائی به مسجد نداشت، تأثیر کمی خواهد داشت.»

تشویق یکی از مهم ترین ابزار تربیتی است که برای برانگیختگی و شکوفاسازی استعداد های انسان برای رسیدن به کمال قابل بهره گیری است. تشویق، با دو خواسته جوان همخوانی دارد: جوان ستایش خواه است و می خواهد جلب توجه کند. جوان شیفته تحسین و تمجید است، به ستایش ها دل می بندد و حاضر است خود را فدای کسی کند که صلاحیت و شایستگی او را تأیید کرده یا به بیان توانایی های او پرداخته است. در محیط مسجد، امام جماعت می تواند با استفاده از این ابزار و تشویق جوانانی که شرایط تشویق را دارند، ضمن ارج نهادن به شخصیت آنان، زمینه های الگوگیری و پیشرفت دیگر جوانان را فراهم نماید.

فراهم آوردن زمینه حضور پر شور جوانان در مساجد، می تواند تأثیر بسزایی در ارتقای جایگاه فرهنگی برنامه های مسجد فراهم آورد. یکی از راهکارهای رسیدن به این هدف، تعامل و رفتار مناسب با جوانان در راستای حضور هر چه بیشتر آنان در فضای معنوی مساجد است. عدم آشنایی برخی از متولیان مساجد با شیوه های رفتار با جوانان، اعمال سلیقه شخصی در برخورد و نداشتن برنامه فرهنگی مناسب برای جذب جوانان، از عواملی است که حضور جوانان در فضای مسجد را با مشکل مواجه نموده است. ضرورت انجام این پژوهش زمانی آشکار می شود که علی رغم اعتقاد قلبی جوانان به مسئله توحید، معاد و ضروریات دین، حضور آنان در مسجد چندان چشمگیر نیست. مسئله جوانان به قدری حائز اهمیت است که توصیه به مراقبت از این قشر در روایات معصومین (علیهم السلام) و سفارش بزرگان بسیار وارد شده است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «من شما را درباره جوانان توصیه می کنم به خیر و نیکی. زیرا آنان نازک دل اند. خداوند مرا به پیامبری و بشارت و انذار برانگیخت. جوانان به من گرویدند و یاری کردند و بزرگان و پیران به مخالفت با من برخاستند. در انقلاب شکوهمند اسلامی نیز جوانان، نقش پررنگ و بی بدیلی داشتند و اکثر یاران امام راحل (ره) را قشر جوان تشکیل می دادند. در دوره آخرالزمان هم اکثر یاران عدالت گستر جهان، مهدی موعود (عج) را جوانان تشکیل می دهند.

کسی که می خواهد با جوانان نشست و برخاست داشته باشد، با آنان ارتباط برقرار کند و برای آنان برنامه ریزی داشته باشد، باید کاملاً با ویژگی ها و خصوصیات جوانان آشنایی داشته باشد. کسی که خصوصیات دوران جوان را خوب نشناسد، مسلماً در ارتباط و تعامل با آنان دچار اشتباه می شود.

### بایسته های رفتاری و اخلاقی متولیان مساجد با جوانان

حسن خلق اسلامی یکی از فضایل بسیار پسندیده و مؤکد در اسلام است. رفتار نیکو با مردم خصوصاً با جوانان، راه نفوذ به اعماق دل آنان را می گشاید و جوان را جذب می کند. در فضای مساجد متولیان می توانند در جذب جوانان موفق عمل کنند که آراسته به اخلاق حسنه اسلامی باشند. برخورد با روی گشاده با جوانان، اولین و اساسی ترین گام در موفقیت این راه است. معمولاً در مساجدی که برخورد مناسبی با جوانان دارند، حضور جوانان در آن مسجد چشمگیرتر و پر رنگ تر است. بدون شک رونق و پایداری مساجد در گرو همت و تلاش متولیان و دست اندر کاران آن است. هر اندازه تلاش و کوشش اهالی مسجد در جهت ارتقای فرهنگی مسجد بیشتر باشد، به همان اندازه جایگاه آن مسجد بالاتر می رود. بر کسی پوشیده نیست که مسجدی می تواند جایگاه خود را ارتقا دهد که هسته اصلی مجریان و برنامه های آن، جوانان باشند. «یونگ یک روانکاو سوئیسی است که می گوید جوانان امروز همان قدر فطرتاً خدانشناس اند که جوانان قدیم بودند؛ ولی باید با جوانان برنامه کاربردی داشته باشیم و به

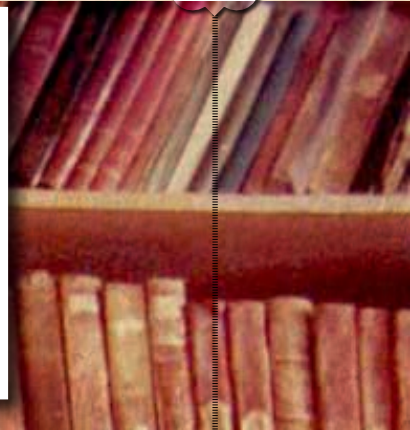






پلاک مسجد، نشانی جدیدی  
نیست. همان بیت معموری  
است که جز مؤمنان الهی و معتقدان به  
رسول رحمت توان عمارت آنرا ندارند.  
سال هاست با آن انس داریم در همین شهر  
و خیابان و کوچه و محله مان. قدیمی و جدید  
ندارد. هر جا که زندگی هست، زادگاه و  
زادبوم مردمانی است که پیوسته می آیند و  
می روند تا کودکی را به نوجوانی و جوانی را  
به پیری برسانند و این است حکایت همواره  
یک تکرار. چه بهتر که این تکرار قصه زندگی  
را به پلاک مسجدی رنگ و لعاب ببخشیم و به  
نور معنویت و تربیت و تزکیه ای، جامعه مان  
را زیباتر بسازیم. چرا که اصلاً برای همین به  
این کره خاکی آمده ایم. از تبتل تا مقامات فنا  
را باید در این خانه فضیلت درس بگیریم تا  
پله پله به ملاقات خدا نائل آییم.



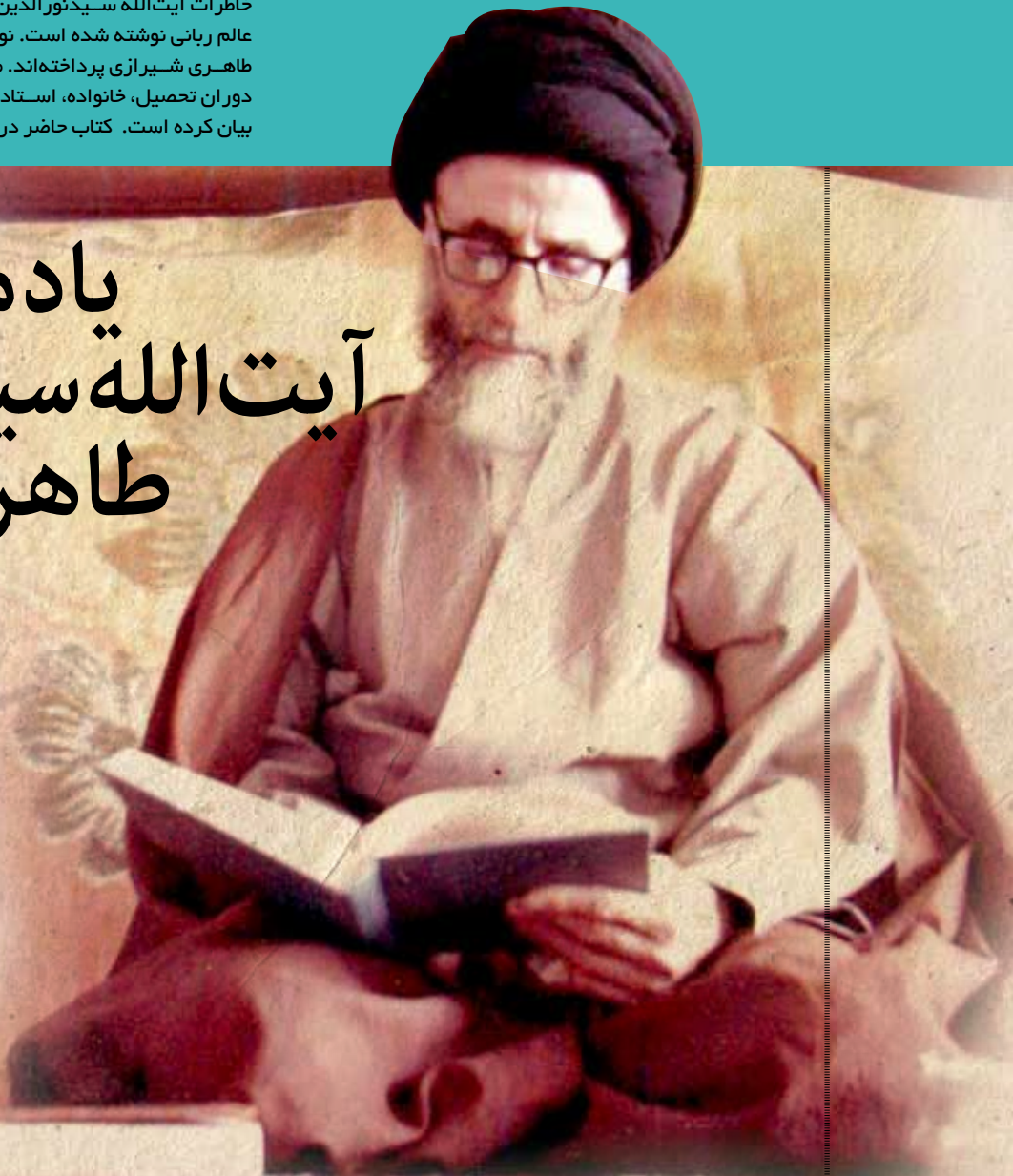


افق عمر از طلوع تا بستر غروب» افق عمر از طلوع تا بستر غروب: گذری بر زندگی‌نامه و خاطرات آیت‌الله سیدنورالدین طاهری شیرازی» از سوی جمعی از نویسندگان درباره این عالم ربانی نوشته شده است. نویسندگان در این اثر، به گفت‌وگو با آیت‌الله سیدنورالدین طاهری شیرازی پرداخته‌اند. مرحوم آیت‌الله طاهری شیرازی در این گفت‌وگو به ولادت، دوران تحصیل، خانواده، استادان خود اشاره کرده و در ادامه خاطراتی از زندگی خود را بیان کرده است. کتاب حاضر در سال ۱۳۸۵ از سوی انتشارات ققنوس منتشر شده است.

# یادمان ارتحال آیت‌الله سیدنورالدین طاهری شیرازی

آیت‌الله سیدنورالدین طاهری شیرازی تولیت حوزه علمیه حجت بن الحسن علیه السلام و امام جماعت مسجد حجت بن الحسن علیه السلام خیابان شهروندی که از اساتید بنام اخلاق و از شاگردان میرز آیت الله العظمی بروجردی بود، دار فانی را وداع گفت و پیکر پاکش پس از تشییع در حرم مطهر رضوی، در جوار آن مضجع ملائک پاسبان به خاک سپرده شد. این فقیه مجاهد از مبارزین پیش از انقلاب و استاد شخصیت‌هایی همچون آیات عظام فاضل لنکرانی، موحدی کرمانی و هاشمی رفسنجانی بود و در سال‌های اخیر وقت خود را برای تربیت طلاب جوان اختصاص داده بود.

آیت‌الله سید نورالدین طاهری شیرازی فرزند مرحوم آیت‌الله سید محمد جعفر و نوه مرحوم آیت‌الله سید محمد طاهر مجاهد از بزرگان و علمای شیراز بود. سید نورالدین متولد ۱۷ تیرماه سال ۱۳۰۲ شمسی در سن دو سالگی همراه پدر، مادر و برادرش به نجف اشرف رفت که در همان زمان مادر خود را از دست می‌دهد از این رو پدرش او را به همراه برادرش به شیراز می‌فرستد و خود نیز به محض تمام شدن







### پیام تسلیت آیت الله العظمی مکارم شیرازی

بسم الله الرحمن الرحيم  
فقدان اسفناک آیت الله سید نورالدین طاهری شیرازی (رحمه الله علیه) موجب تأسف شدید اینجانب گردید. این عالم ربانی عمر پربرکت خویش را صرف نشر احکام اسلام و مکتب اهل بیت (علیهم السلام) و تربیت طلاب شایسته کرد. خداوند روح او را با ارواح اجداد گرامی اش محشور گرداند. اینجانب به همه بازماندگان مخصوصاً بیت محترم ایشان و بیت محترم حضرت آیت الله العظمی حاج سید عبدالله شیرازی تسلیت عرض می‌کنم و صبر جمیل و اجر جزیل برای همه آنها از درگاه خداوند متعال مسئلت دارم.

### پیام تسلیت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی

بسم الله الرحمن الرحيم  
انا لله و انا اليه راجعون  
رحلت عالم ربانی، روحانی جلیل القدر مرحوم آیت الله آقای حاج سید نورالدین طاهری شیرازی رحمه الله علیه موجب تأثر و تأسف گردید. آن عالم مجاهد که عمر پر برکت خود را در ترویج و نشر معارف نورانی اهل بیت علیهم السلام و مبارزه با فرق ضاله و اهل بدعت سپری نمود، در حوزه علمیه قم به امر تحصیل و تدریس پرداخت و از شاگردان استاد بزرگ ما مرحوم آیت الله العظمی بروجردی قدس سره بود و به امر آن زعیم بزرگ، برای تبلیغ و مبارزه با فرقه‌های ضاله به تهران هجرت نمود و در این امر مهم به توفیقات شایانی نائل گشت. اینجانب رحلت آن فقیه سعید را به حوزه‌های علمیه و حضرات علمای اعلام و خاندان محترم ایشان تسلیت گفته؛ علو درجات آن مرحوم را از خداوند متعال مسئلت دارم.  
هشتم شعبان المعظم ۱۴۳۷

### پیام تسلیت آیت الله مهدی هادوی تهرانی

انا لله و انا اليه راجعون  
ارتحال عالم ربانی استاد برجسته حوزه علمیه تهران مرحوم آیه الله سید نورالدین طاهری شیرازی موجب تأسف و تأثر فراوان گردید. آن بزرگوار که عمر شریف خود را صرف تدریس و تربیت طلاب و ترویج معارف اسلام ناب محمدی (ص) نمود، اسوه‌ای از فضیلت و علم و پارسایی بود که سزاوار است سیره اش الگوی عملی طلاب و فضلاء حوزه علمیه قرار گرفته شود.  
این جانب ضمن عرض تسلیت این ضایعه اسفناک به ساحت مقدس ولی عصر (عج)، حوزه‌های علمیه، مراجع عظام، مقام معظم رهبری و خانواده آن مرحوم و تمام علاقه‌مندان به ایشان، برای آن مرحوم علو درجات و مغفرت الهی و مجاورت با انبیاء و ائمه اطهار علیهم السلام و برای بازماندگان صبر جمیل و اجر جزیل از درگاه خداوند متعال خواستارم.

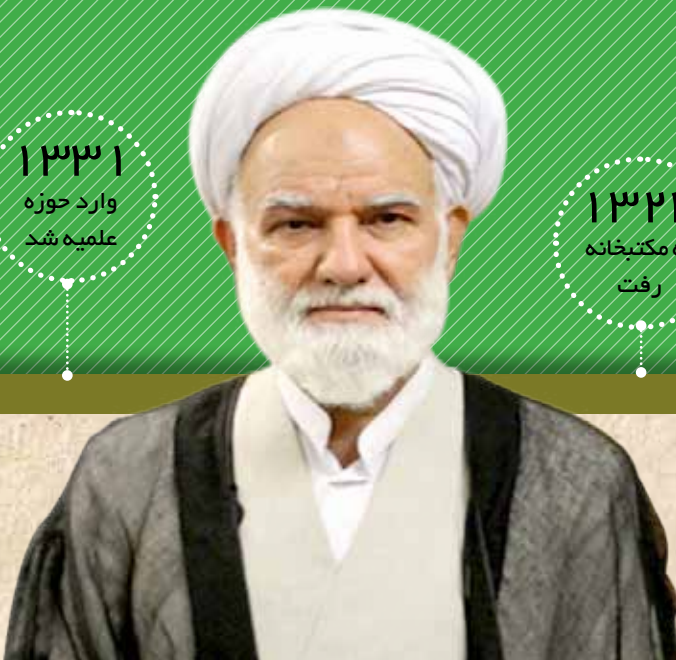
مهدی هادوی تهرانی  
قم - عش آل محمد علیهم السلام  
شعبان ۱۴۳۷



تحصیلاتش به شیراز می‌آید.

سید نورالدین هنوز به سن ۶ سالگی نرسیده بود که او را برای آموزش قرآن به مکتب خانه می‌فرستند. همچنین وی برای تحصیل علم به دبستان نمازی شیراز رفت و از کلاس اول تا کلاس ششم را در آن مدرسه درس خواند و بعد برای فراگیری دوره دبیرستان به مدرسه‌ای به نام سلطانی رفت که در ابتدا خانه مشیرالملک از وزرای سابق و بعدها برای دانش‌آموزان وقف شد. کلاس هفتم و هشتم و نهم را به پایان رساند. در آن زمان غیر از دانشگاه، یک دانشسرای مقدماتی نیز وجود داشت که مدت تحصیل در آن، بیش از دو سال نبود. سید نورالدین در این دوره نیز شرکت کرد و حدوداً ۱۶ سال داشت که درس طلبگی را در شیراز شروع می‌کند و همراه پسر خاله‌اش آیت الله ناصر مکارم شیرازی، زیر نظر آیت الله محمدعلی موحّد به گذراندن دروس حوزوی مشغول می‌شود.  
سید نورالدین طاهری شیرازی در سال ۱۳۲۳ وارد حوزه علمیه قم شد و برای خواندن «کفایه الاصول» درس آیت الله مرعشی نجفی را برگزید و همچنین درس رسائل را زیر نظر مرحوم استاد محقق داماد از اساتید طراز اول حوزه علمیه قم گذراند و در سال ۱۳۲۴ که آیت الله بروجردی از بروجرد به قم آمد در کلاس درس ایشان حضور یافت و ۱۶ سال توفیق شاگردی بزرگترین مراجع تقلید وقت را به دست آورد.





۱۳۳۱

وارد حوزه علمیه شد

۱۳۲۳

به مکتبخانه رفت

۱۳۱۷

در توابع اصفهان به دنیا آمد

کوتاه از زندگی پربرکت و مبارزات روشنگرانه  
حجت الاسلام والمسلمین «رضا مطلبی»

# نذری که در زندان ساواک قبول شد

نغمه جاویدی

زمانی که حجت الاسلام «رضا مطلبی» به مسجد جامع ابودر آمد سال ۱۳۵۴؛

روحانی جوانی بود. مدتی نگذشت که نام این روحانی فارس زبان در محله آذری نشین ابودر بر سر زبان ها افتاد. منبرش طرفدارانی پروپا قرص پیدا کرد.

روشنگرانه و منطقی سخنرانی و دست رژیم پهلوی را رو می کرد. اوایل انقلاب که بازار شایعه

پراکنی درباره مسئولان توسط منافقان داغ بود، جلسات سخنرانی که توسط حجت الاسلام

مطلبی با هماهنگی حزب جمهوری اسلامی در مسجد ابودر برگزار می شد آب پاکی را روی

دست معاندان و منافقان می ریخت. اکنون دفتر حاج آقا مطلبی که روزی مرکز فعالیت های

سیاسی بود، از ۴۰ سال پیش تاکنون همچنان محل گره گشایی نمازگزاران و مراجعان به این

مسجد بنام شهر تهران است.



## چطور شد که وارد حوزه شدید؟

پا به پای پدرم در مزارع اطراف روستا کار می کردم و شب ها با او به نماز جماعت می ایستادم. پدر نذر داشت اولین فرزند پسرش سرباز امام زمان (عج) شود. وقتی پدر خواسته اش را با من در میان گذاشت، راهی اصفهان شدم تا رخت طلبگی بپوشم و پدرم را به خواسته اش برسانم. در حوزه با همه مشغله های درسی، نگران تنهایی پدر بودم و هر پنج شنبه با تعطیلی درس و حوزه علمیه به روستا می رفتم تا کمک حالش باشم. پدر سواد مکتب خانه ای داشت و از من سؤال می پرسید تا مطمئن باشد مفاهیم دین را خوب یاد می گیرم. طلبه جوانی بودم. وصف تعلیمات حوزه علمیه قم را شنیدم و برای درس طلبگی به قم رفتم. در آن روزها هنوز درس را به پایان نرسانده بودم، داوطلبانه برای تبلیغ علوم دینی به روستاهای دور و نزدیک می رفتم. بعد از وقایع خرداد سال ۱۳۴۲ آتش مبارزات انقلابی در تهران تندتر شد و حاج آقا برای قرار گرفتن در متن این مبارزات با وجود عشق و علاقه اش به شهر قم، به دفتر امام (ره) مراجعه و درخواست کردم در مساجد تهران مأمور به خدمت شوم.

## نام مسجد جامع ابودر با نام شما گره خورده است. دلیل این موضوع را چه می دانید؟

وقتی به عنوان امام جماعت به مسجد جامع ابودر پا گذاشتم، این مسجد گمتام و دور افتاده بود. اما در جریان مبارزات دوران انقلاب، رفت و آمد روحانیون و مبارزان برجسته ای که از همدوره ها و هم حجره هایم بودند، سازمان های امنیتی را متوجه اهمیت این پایگاه مبارزاتی کرد. به بچه های مسجد سفارش کرده بودم، اگر دستگیر شدند، من را به عنوان عامل تحریک خود معرفی کنند و تکرار نامم در پرونده ها، مراجع امنیتی وقت را نسبت به من و رفت و آمد هایم حساس کرد. اما دست به اقدامی نزدند.

## هیچ وقت این فعالیت ها برایتان مشکل ساز نشد؟

اوج فعالیت هایمان بعد از شهادت آقا مصطفی، فرزند امام (ره)، سخت ساواک را عصبانی کرد. با وجود فشارهای حکومت و ممنوعیت مجلس تحریک برای ایشان، بدون ذره ای تردید تصمیم گرفتم در مسجد ابودر با امضا، حمایت و شرکت ۴۰ روحانی و حضور سخنرانانی مانند مرحوم فلسفی برای ایشان مجلس تحریک برگزار کنم. وقتی در تدارک مقدمات این مجلس بودم، شبانه دستگیر و بعد از دوره ۴ ماهه ای که در سلول های انفرادی به سر بردم، به ۳ سال زندان محکوم شدم. همان روز اول که مبارزات را شروع کردم، می دانستم ممکن است چنین بشود یا حتی بسیار بدتر از آن اما مهم نبود؛ مهم هدف و راهی بود که انتخاب کرده بودیم. حاضر بودم جانم را برای حمایت از امام و انقلاب هم بدهم تحمل حبس که چیزی نبود. در اولین روزهای زندان، از حضور بزرگانی مانند آیت الله طالقانی، منتظری و لاهوتی در یکی از بندهای زندان باخبر



۱۳۱۴ هـ  
تشکیل  
خانواده داد

۱۳۵۴  
امامت جماعت  
مسجد ابوذ را  
برعهده گرفت

۱۳۵۶  
توسط ساواک  
دستگیر شد

۱۳۶۰  
به عنوان قائم مقام  
سازمان تبلیغات  
اسلامی کشور  
منصوب شد

۱۳۶۰  
مدیریت حوزه علمیه  
مرو را برعهده گرفت  
و عضو جامعه روحانیت  
مبارز شد

شدم، نذر روزه کردم تا با آنها همبند شوم و شکر خدا خیلی زود این اتفاق افتاد.

❖ **خانواده تان در این مدت چه می کردند، اجازه ملاقات داشتید؟**

پدرم تنگی نفس داشت. خواستم در بیش از یک سالی که در زندان بودم، به ملاقاتم نیاید تا مبادا اذیت شود. شبی که آزاد شدم شب تلخی بود؛ هرگز یاد نمی رود. از سر کوجه با دیدن چراغ توری هایی که جلوی منزلمان آویخته بودند، متوجه شدم اتفاقی افتاده که من بی خبر مانده بودم. وقتی به خانه رسیدم؛ فهمیدم همان چیزی که دوست نداشتم اتفاق افتاده است. پدر با حسرت دیدارم از دنیا رفته و به توصیه سازمان امنیت در غربت و بدون مجلس تر حیم به خاک سپرده شده بود.

❖ **بعد از پیروزی انقلاب شما یکی از چهره های مورد وثوق نظام جمهوری اسلامی ایران هستی، کمی در این باره بگوئید.**

به شکرانه الهی، لطف دارید. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به عضویت جامعه روحانیت مبارز در آمدم و به سمت قائم مقامی سازمان تبلیغات اسلامی کشور منصوب شدم. در پی برنامه های فرهنگی و تبلیغاتی من و آیت الله جنتی در شعبات شهری و روستایی سازمان تبلیغات کشور، به لطف خدا مورد اعتماد و تأیید امام (ره) قرار گرفتم.

❖ **شما همیشه از ۶ تیر ۱۳۶۰: ترور نافر جام رهبر معظم انقلاب و آن حادثه تلخ در مسجد جامع ابوذ به عنوان تدبیری الهی یاد می کنید.**

روزهای تیر ماه سال ۶۰، روزهای سخت و تلخی برای یاران و دوستداران انقلاب اسلامی بود؛ هر روز سنگ خصم دشمنان، این انقلاب نوپا را هدف قرار می داد تا عرصه را بر آرمان های ملت که با تحقق آن، استکبار را به خاک نشانده بود، تنگ تر کند. در مسجد ابوذ هم مانند پایگاه های فعال دینی آن زمان جلسات سخنرانی روشننگرانه با حضور چهره های شاخصی مانند آیت الله خامنه ای برگزار می کردیم. در یکی از این جلسات آن اتفاق افتاد. ترور نافر جام آیت الله خامنه ای مدظله العالی، در مسجد جامع ابوذ به هنگام سخنرانی توسط یکی از گروهک های منافق در ۶ تیر ماه همان سال با انفجار مهیب بمب، در فردای همان روز در دفتر حزب جمهوری اسلامی و شهادت ۷۲ نفر از یاران انقلاب از جمله شهید بهشتی خاطر بهایی است که کام ملتی انقلابی را تلخ کرد. در آن میان، اما آنچه تحمل آن لحظات سخت را ممکن میکرد، تدبیر خدا بود که تیر منافقان و بدخواهان انقلاب را

به سنگ نشانند و مکرشان را به خودشان برگرداند. آینده نهال انقلاب که تنها ۳ سال از عمرش میگذشت با رحمت و مشیت الهی گره خورد و نه تنها، ترور آیت الله خامنه ای با بهبود ایشان نافر جام ماند، بلکه جانشان هم از فاجعه ۷ تیر سال ۶۰ در امان ماند (اگر ایشان در ۶ تیر مجروح نمی شد فردای آن روز؛ ۷ تیر در جلسه دفتر حزب جمهوری اسلامی شرکت می کرد) ۸ سال بعد هم سکان رهبری انقلاب به دست این ذخیره الهی، سپرده شد.

❖ **حس و حال خود شما در آن ایام چگونه بود؟**  
بعد از حادثه ۶ تیر در جلسهای که در سازمان تبلیغات اسلامی تشکیل شده بود، شرکت کردم. وقتی نوبت به معرفی من رسید با حالت ناراحتی سرم را پایین انداختم. ایشان فرمودند: «آقای مطلبی، امام جماعت مسجدی را که در آن این اتفاق برایم رخ داد، به یاد دارم. مسجد ابوذ مسجد خود ماست. سلام ما را به اهالی برسانید. در اولین فرصت به آنجا میایم.» چندی بعد اما ایشان سرزده برای رای دادن به مسجد ابوذ آمدند.

❖ **با این سابقه در خشان خدمت به نظام و انقلاب اسلامی، شنیده ایم ترجیح خود شماست که همچنان در این منطقه جنوبی شهر بمانید، چرا؟**

چند باری، فرصت زندگی در مناطق دیگر برایم فراهم شد آن دوره با سال های دوران دفاع مقدس همزمان شده بود و شهادت جوانان محله که پای منبرم قد کشیده بودند و تفنگ به دوش گرفته بودند، مرا پایبند اینجا کرد. حتی سالها بعد از پایان جنگ تحصیلی و پس از عمل جراحی قلبم که پزشکان توصیه کردند در نقطه ای خوش آب و هوا زندگی کنم، نتوانستم از خوبی های مردم این منطقه و خاطرات خوب مسجد ابوذ جدا شوم و همچنان این توفیق را دارم. با آنکه کهولت سن قوت بدنم را کم کرده اما، هنوز به عادت گذشته ها، یک ساعت قبل از وعده های نماز، پای پیاده به مسجد می آیم تا اگر قصاب و بقال محله دستشان به مسئولان کشور نمی رسد، حرف دلشان را به من برسانند و در رسمی ترین دیدارها با مسئولان، مشکل و خواسته اهالی را مطرح کنم.

❖ **منبر شما در سال های جوانی تان، منبر مورد علاقه جوانان بوده است. اکنون چقدر به جوانان و آنهایی که پای منبر تان می نشینند و نمازشان را به شما اقتدا می کنند، توجه دارید؟**  
بارها وقتی برای طرح مسائل کلان با مسئولان وعده ملاقات داشتیم، جوانی از اهالی اینجا را به همراه

بردم تا پیش از طرح هر موضوعی، حل مشکلات او و امثال او را پیگیری کنم؛ خدمت به مردم وظیفه ما و از مهمترین ارکان انقلاب اسلامی است. دفترم در مسجد جامع ابوذ ساعتی پس از اقامه نماز ظهر و عصر باز است و بسیاری از اهالی برای حل مشکلات خانوادگی، اختلافات فامیلی و محلی یا باز شدن گره های مالی و شغلی شان به لطف پروردگار و اعتمادشان من را واسطه قرار می دهند. در طول ۴۰ سال خدمتم در مسجد ابوذ، همیشه به اقامه ۳ وعده نماز و جلسات بحث و سخنرانی های سیاسی و اخلاقی در این مسجد جامع مقید بوده ام. وقتی مطلع شدم که بسیاری از دانش آموزان و دانشجویان اینجا در خانه های قوطی کبریتی خود محلی برای مطالعه ندارند، یکی از طبقات مسجد را به عنوان مخزن کتابخانه و یک طبقه را سالن مطالعه شبانه روزی قرار دادم تا آن استفاده کنند.

❖ **اگر مایل هستی از خانواده تان بگوئید، ظاهراً فرزندان هم روحانی است.**

پدر ۷ فرزند دختر و یک پسر هستم. نوه هایم «آقا جون» صدایم می کنند. خدا را شکر دامادهای خوبی دارم. همه آنها بسیار خوب و دقیق، اصول و دستورات دین را رعایت می کنند. یکی از آنها هم روحانی دوست داشتنی است. من داماد هایم را مثل محمد می دانم و فکر می کنم خدا به من ۸ پسر عنایت کرده است. محمد هم روحانی است. زمانی که آیت الله مهدوی کنی می خواست طلبه ای را برای طلبه ها مثال بزند، می گفت مثل محمد آقای مطلبی درس بخوانید. محمد قبل از پوشیدن لباس روحانیت، دانشجوی رشته روانشناسی بود. او با آن که می خواست بعد از اتمام دوره دانشگاه درباره انتخاب مسیر زندگیش تصمیم بگیرد، با صحبت های من دانشگاه را رها کرد و برای ادامه تحصیل به حوزه رفت. یک روز ظهر به پسرم گفتم دیگر به کهولت سن رسیده ام و دوست دارم او هم روحانی شود تا مسئولیت های دینی من را به سرانجام برساند. بعد از چند روز فکر کردن به من گفت می خواهد طلبه شود. من مدیر حوزه علمیه مروی بودم برای آن که بی ملاحظات و نرمش اساتید درس بخواند، او را به حوزه علمیه آیت الله مجتهدی فرستادم. سفارش کردم در حجره طلبه ها و در حوزه علمیه به صورت شبانه روزی زندگی کند تا بهتر درس بخواند. محمد آقا چند سالی است به جای من نماز صبح مسجد جامع ابوذ را اقامه می کند. ۵ فرزند دختر هم تا مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تحصیل کرده اند و در حال ادامه تحصیل یا اشتغال هستند. خدا را برای داشتن خانواده ای مومن و فرزندان صالح شکر می کنم.





امام جماعت مسجد الرضا(ع) در گفت و گو با ماهنامه مسجد:

# انس باقرآن در مساجد شبها را بی اثر می کند



❖ به عنوان مقدمه از خودتان و فعالیت هایتان در فضای قرآنی و مسجدی که الان امام جماعت آن هستید، شروع کنید؟

حدود ۱۸، ۱۷ سال پیش در مدینه منوره (در مسجد النبی (ع)) بودم و گروهی از نوجوانان و جوانان را دیدم که مشغول قرائت و حفظ قرآن بودند؛ در مدینه، فکرم معطوف به آن نوجوانان و جوانانی شد که دوست داشتم من هم مثل آنها آیات قرآن را با لحن و آوای زیبا و ترتیل خوش حفظ می کردم؛ به خودم گفتم ما هم می توانیم یک دوره تفسیر قرآن را به زبان نوجوانان و جوانان بنویسیم و به واسطه آن جامعه ما هم با فرهنگ قرآنی آشنا می شود؛ مردم ما هم در زندگی فردی و اجتماعی شان از کلام نور که موجب سعادت بشر را فراهم می آورد، بهره مند شوند. این آرزو در ذهنم متبادر می شد که چه می شود همه مردم با کلام خدا آشنا می شدند و کلام الهی را به عنوان شناسنامه خود قرار می دادند و نورانی می شدند و چه می شد که قرآن را خوب بخوانیم، بفهمیم و تدبیر کنیم و آن را در زندگی روزمره مان پیاده کنیم. همین گونه فکرم درگیر و مشغول بود که نگاهم به آیت الله ابراهیم امینی افتاد و به محضر ایشان رسیدم.

پس از سلام و احوالپرسی، اندیشه ها و افکار متبادر شده خود را با ایشان در میان گذاشتم و از حوزه ها، مساجد و علما گلابه کردم که چرا برای همگانی شدن قرآن تلاش نمی کنند؟! چرا برای انگیزش جوانان و نوجوانان به مفاهیم عالیه قرآنی تلاش وافر ندارند؟! چرا علما و مفسرین ما برای فهم و درک صحیح قرآن برای همگان تفسیر به روزی نمی نویسند؟! معظم له با بزرگواری و متانت همه صحبت های بنده را گوش دادند و فرمودند: «شما خودتان شروع کنید!» پس از این گفت و گو آن هم در کنار قبر مطهر حضرت رسول الله (ص) تصمیم گرفتم به طور جدی وارد این میدان شوم. از همان لحظه حفظ قرآن را در دستور کار قرار دادم و بحمدالله آیات و سوره های زیادی را حفظ کردم؛ پس از بازگشت از سفر، تصمیم گرفتم بحث تفسیر قرآن را آغاز کنم و با این بضاعت علمی اندک وارد مباحث تفسیری شدم. از آن تاریخ تاکنون که در سال ۹۵ هستیم توانستم سه دوره قرآن را تفسیر کنم و الان دوره چهارم آن است که به سوره قمر جزء ۲۷ رسیدیم و این تفسیر هر شب غیر از پنجشنبه ها و جمعه ها بعد از نماز مغرب و عشاء یک صفحه پس از قرائت قرآن کریم توسط خودم حدود ۳۰ تا ۳۵ دقیقه مباحث تفسیری مطرح می شود. جالب اینجاست تفسیر را ابتدا با سه، چهار نفر شروع کردم اما امروز بیش از دویست نفر از آقایان و خانم ها از هر سن و هر گونه سطح تحصیلاتی در جلسه شرکت می کنند. هر شب شاهدیم که پدری با پسر و مادری با دختر و اعضا خانواده در این جلسه شرکت می کنند و همه همدیگر را به آمدن در جلسه تفسیر قرآن تشویق و ترغیب می کنند. بنده و نمازگزاران آنقدر به این جلسات اهمیت ویژه ای می دهیم که هر کجای استان تهران باشیم خودم را به مسجد می رسانم و اگر احیاناً شبی جلسه قرآن به دلیل مسافرت، جلسه و بیماری تعطیل شود به نوعی اعتراض مردم را می شنویم که «ای بابا امشب جلسه قرآن نداریم» و با تعجب این جمله را به یکدیگر می گویند. در شأن نزول آیات، تحلیل مناسبات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و تاریخی با استفاده از روایات و جملات بزرگان دینی و بیان لغات و ریشه آن و همچنین ترجمه کلمه به کلمه قرآن و پیام آیه و درس هایی که از آیه می شود آموخت و عبرتی که می شود از آیات گرفت؛ برداشتی که از آیات می توان داشت در واقع به نوعی اندیشیدن در مفاهیم و تدبیر

قرآن کریم و مسجد از آغاز شکل گیری اسلام تا به امروز دو رکن جدایی ناپذیر و مکمل یکدیگر بوده اند و همواره به عنوان دو عامل مهم و مؤلفه بسیار تأثیرگذار در بسط و ترویج فرهنگ و معارف

ناب اسلامی نقش بسیار مؤثر و عمیقی را ایفاء کرده اند. قرآن کریم ظرفیت بسیار بالایی در برنامه ریزی و ارائه برنامه های جامع و مدون برای تمامی مسلمانان در سطح مساجد دارد. لازم است فعالیت های قرآنی در مساجد به روز شود تا در مقابل، حضور افراد با سلاقی و روحیات متفاوت فراهم شود. «مسعود مرادی» سال ها قبل در مسجد النبی آرزو می کرد روزی در آشنایی و ترویج جامعه فرهنگ قرآنی نقش مؤثری را ایفا کند؛ در مواجهه با آیت الله امینی تصمیم جدی گرفت تا با تفسیر قرآن وارد میدان تبلیغ و ترویج این فرهنگ شود. الان دوره چهارم تفسیر قرآن را انجام می دهد و بیش از ۲۰۰ نفر به مسجد الرضا(ع) می آیند و مشتاق درک و فهم این معارف ناب و ارزشمندند. او اعتقاد دارد همه باید از ظرفیت های مساجد برای ترویج آموزه های قرآنی و توسعه فرهنگ دینی بهره ببرند چرا که مساجد با توجه به تنوع فعالیت های خود می توانند علاوه بر جذب مخاطبان خاصه قشر جوان تأثیر بسزایی داشته باشند و فرهنگ دینی را در جامعه نهادینه کنند. اما حاج آقا برای جذب مخاطبان هم در ابتدای حضور در مسجد الرضا(ع) با مشکلاتی مواجه بود که از جمله مهم ترین آن می توان به مسیحی بودن مردم محله، وجود مساجد مختلف در اطراف محله و اینکه تعداد نمازگزاران به اندازه انگشتان دست هم نبودند و پیگیری و برگزیدن احترام و ارج و قرب جایگاه به نمازگزار باعث شد تا امروز تا دم درب شبستان افراد بیایند و نماز خودشان را در مسجد الرضا(ع) اقامه کنند. در ادامه گپ و گفت ماهنامه مسجد با حجت الاسلام والمسلمین مرادی امام جماعت مسجد الرضا(ع) را می خوانید.







آیات برای شنونده است، بیان می‌شود، آن چه برای من در این تفسیر مهم است؛ اول: قرائت صحیح قرآن با صوت خوش و جذاب و دلنشین، دوم: ترجمه صحیح آیات، سوم: تفسیری با بیانی ساده، شیوا و با درک موقعیت سنی مخاطبان و سطح تحصیلات آنها و ارائه مطالب و موضوعات مختلف به صورت دسته‌بندی شده، چهارم، آشنایی مخاطبان به مباحث عقیدتی، اخلاقی، تربیتی و عملی کاربردی به آیات که بتوانیم آیات را در زندگی روزمره مان پیاده کنیم؛ چون قرآن درس تربیت است، عقل انسان را روشن می‌کند و برای همه عموم قابل فهم و درک است؛ یعنی در واقع هم برای فرزندان و دانشمندان و هم برای متوسطین جامعه و کسانی که از علم و سوا بهره‌ای ندارند، راهگشاست.

#### ❖ مساجد در ترویج فرهنگ قرآنی چه نقشی را ایفا می‌کنند؟

اگر نگاهی به قرآن داشته باشیم حدود ۲۶ مرتبه کلمه مسجد و مشتقات آن در قرآن آمده است؛ قرآن اولین کتاب مقدسی است که در محیط پاک مسجد، وارد می‌شود و به عنوان یک منبع عظیم و بسیار مهم همه مردم از آن بهره‌مند می‌شوند. قرآن و مساجد از ابتدای حکومت اسلامی و همین‌طور در عصر بعثت دو رکن اساسی بسیار مهم و تأثیرگذاری بودند و نقش بسزایی در جامعه ایفا کردند. همه ما باید از ظرفیت‌های مساجد در جهت ترویج آموزه‌های قرآنی و توسعه فرهنگ دینی استفاده بهینه کنیم. مساجد با توجه به تنوع فعالیت‌های خود می‌توانند علاوه بر جذب مخاطبان به‌ویژه قشر جوان تأثیر بسزایی داشته باشد و فرهنگ دینی را در جامعه نهادینه کند.

مساجد نقش مهم و محوری در کشف و شناسایی استعدادهای قرآنی و تربیت آنها می‌توانند ایفا کنند. جوانان می‌توانند در همین مساجد با قرآن مأنوس شوند و بسیاری از شبهات، بدعت‌ها و خرافات را در جامعه بی‌اثر کنند. مساجد می‌توانند نقش بسزایی در ترویج فرهنگ و دانش داشته باشند و این به دلیل پیوند عمیق مردم با مساجد است که مساجد جایگاه ویژه‌ای در میان مردم دارد و به عنوان پایگاه‌های مستحکم معنوی، آموزشی و فرهنگی می‌باشند. در واقع مساجد باید به پاتوق‌های فرهنگی قرآنی تبدیل شوند. باید قرآن وارد زندگی روزمره بشود و با ترویج آموزه‌های ناب و ارزشمند این کتاب آسمانی و الهی بتوانیم زمینه‌های توسعه همه جانبه را فراهم آوریم.

❖ کمی از وضعیت مسجدها تاکنون بگویید و اینکه

#### موقعیت آن چگونه است؟

مسجدالرضا(ع) در بهار شمالی از نظر جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی بسیار منطقه خاصی است؛ اولاً مجموعه منطقه را ساکنان مسیحی تشکیل می‌دهند. ثانیاً به خاطر منبع آب و فاضلاب روبه‌روی مسجد به شعاع چندین هکتار خالی از سکنه است. ثالثاً در اطراف این مسجد، مساجد مختلف که ساکنان آنها مسلمان هستند، وجود دارد مثل مسجد الجواد(ع) خرقانی، حجت‌بن‌الحسن، جاوید و... سال ۸۱-۸۰ و وقتی این‌جا به اندازه انگشتان دو دست هم نمی‌رسید اما در حال حاضر به فضل الهی و عنایت حق تعالی موقع نماز صفوف نمازگزاران به صورت مترکیم، انبوه و تادم در مملو از نمازگزاران است که همه اینجا موهبت و فضل الهی است. تمام سعی من این است که آنچه برای مردم بازگو می‌کنم حداقل یک‌بار آنها را خودم عمل کرده باشم و یکی از کارهای صبر، استقامت، بردباری و پایداری است؛ همین که هر شب یک صفحه قرآن را بدون وقفه تفسیر و همه مطالب خود را روی کاغذ یادداشت می‌کنم و این وقت زیادی را هر روز از من می‌گیرد. در یک کلمه باید گفت ما در مسجد همه همدیگر را دوست داریم و به همدیگر عشق می‌ورزیم. بیشترین جاذبه‌ای که در مسجد ایجاد شده از سه ناحیه است؛ اول: قرائت نماز با صوت و گاهی سوره‌های بلند، دوم، تفسیر قرآن و سوم

رفتار دوستانه امام و مأوم.

❖ یکی از مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله) توجه جدی به جلسات تلاوت قرآن و توجه به جلسات تلاوت قرآن مجلسی است؛ در این راستا مشخصاً چه برنامه‌ای در دستور کار دارید؟

یکی از راه‌های برطرف شدن مشکلات جامعه و معضلات زندگی بشر آشنا شدن با قرآن است؛ هر چه مردم با قرآن نزدیک‌تر شوند و انس بگیرند، در واقع روح و روان‌شان را با قرآن مأنوس می‌کنند. اینها در جامعه تأثیر بسزایی خواهد داشت و انسان روز به روز به سعادت خواهد رسید و معضلات و مشکلات جامعه کمتر خواهد شد. اگر تلاوت قرآن زیبا و با صدای خوش و هنرمندانه انجام گیرد؛ یعنی در واقع به گونه‌ای تلاوت شود که انسان احساس کند گویی قرآن همین الان در قلوب انسان‌ها نازل شده، بسیار تأثیرگذار است. وقتی می‌بینیم قاریان عزیز قرآن را به سبکی زیبا و جذاب در مجالس مختلف تلاوت می‌کنند، دل‌ها نرم و اشک از دیدگان شنونده و بیننده سرازیر می‌شود، این توفیق بزرگ الهی است. این مسجد نیز با دعوت از قاریان ممتاز این گونه برنامه‌ها را در فواصل مختلف سال برگزار می‌کند و البته این کار در جامعه ما به صورت یک امر عمومی درنیامده و یکی از راهکارهای مناسبی است که می‌تواند خیل عظیم جوانان، نوجوانان و شیفتگان قرآن را به مساجد سوق دهد.

#### شیوه برخورد امام و مأوم

من سعی کرده‌ام روابط امام جماعت و مأومین به صورت احترام‌آمیز باشد و حدود یک ساعت قبل از اذان خودم را به مسجد می‌رسانم؛ با توجه به مشغله فراوان کاری، تدریس و... و مسافت زیاد منزل با مسجد که حدود ۲۵ کیلومتر است جزء اولین کسانی هستم که وارد مسجد می‌شوم و در داخل شبستان مسجد کنار درب ورودی یک صندلی و میز کوچکی گذاشتم و پنجره‌ای کوچک که به حیاط مسجد باز می‌شود و می‌نشینم. برای احترام هر فردی که وارد مسجد می‌شود به پا می‌خیزم، با او دست می‌دهم و احوالپرسی می‌کنم و اگر روز گذشته به مسجد نیامده باشد از او علت نیامدن را سؤال می‌کنم. اگر غیبت او به مسجد چند روز شده حتماً با او تماس می‌گیرم و جویای حالش می‌شوم و اگر بیمار شده باشد به عیادت او می‌روم و با خوش‌رویی و ایجاد رابطه عاطفی خاصه با جوانان و نوجوانان، برخورد می‌کنم و در هنگام نماز روی سجاده روبه‌روی مردم می‌نشینم و هیچ‌گاه پشت به مردم نمی‌کنم جز در هنگام نماز جماعت؛ در هنگام پاسخگویی به شبهات و پرسش‌های آنها سعی می‌کنم سؤال آنها را دقیق گوش کنم و اگر توانایی پاسخ گفتن را داشته باشم پاسخ لازم را ارائه می‌کنم و اگر نیاز به مطالعه بیشتر داشته باشم به آنها می‌گویم اگر اشکالی ندارد آن‌شالله که فردا پاسخ شما را خواهیم داد.



مساجد در صدر اسلام دارای کارکردهای

گوناگون عبادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی،

آموزشی، تربیتی، ادبی، تبلیغی، درمانی،



اقتصادی و قضایی بودند و بنابر احادیث و روایات در عصر ظهور این کاربردها تداوم خواهد داشت و مساجد در عصر ظهور نقش دانشگاه قرآن را ایفا می‌کنند. مسجد در وهله نخست برای ادای فریضه نماز است اما محدود به آن نیست و سایر عبادات را نیز می‌توان در مسجد به‌جا آورد؛ آموزش قرآن و معارف اسلامی از این جمله است. به تعبیر امام‌جماعت مسجد شاعری هنر ترویج فرهنگ قرآنی در این است که با یک طراحی ساده اما زیبا و جذاب، بتوان آموزه‌های قرآنی ناب را به همسایگان و مجاوران مسجد اشاعه داد و آنان را با فرهنگ اسلامی قرآن مجید آشنا کرد. حامد فاضلی را برخی به لقب تهرانی هم می‌شناسند؛ او ۲۰ سالی است که در جامه طلبگی به وعظ و ۱۳ سال هم هست که در مسجد شاعری به اقامه نماز و ترویج شعائر دینی می‌پردازد. او پس از گذراندن دوره تربیت مربی حفظ قرآن کریم و تدریس و حضور مؤثر در محافل مختلف و عملکرد موفقیت‌آمیز فعالیت‌های قرآنی مسجد به‌عنوان یکی از امامان جماعت موفق در عرصه قرآن کریم انتخاب شد. با حجت‌الاسلام والمسلمین حامد فاضلی امام جماعت مسجد شاعری درباره نقش مساجد در ترویج فرهنگ قرآنی، چگونگی برگزیده‌شدن، فعالیت‌های قرآنی مسجد و توصیه‌هایی برای استمرار موفقیت امامان جماعت دیگر مساجد هم‌کلام شدیم.



امام جماعت منتخب قرآنی مسجد شاعری  
در گفت‌وگو با ماهنامه مسجد:

# امام جماعت باید به مسجد و نمازگزارانش عشق بورزد

نهاده‌کنم و بعد از آن در مسجد با دوستانی که دارای خلق قرآنی باشند، همکاری کنم. بدون اغراق می‌گویم هیئت امنای مسجد همگی به مراتب بیش از بنده با قرآن مأنوس هستند. در کنار این فضای قرآنی فعالیت‌های قرآنی دیگری هم انجام می‌شود که می‌توان به تلاوت قرآن همراه با ترجمه هفته‌ای دو بار توسط استاد کرمی اشاره کرد که بسیار فضای معنوی در مسجد ایجاد می‌کند.

در مورد نقش مساجد در ترویج فرهنگ قرآنی بنده معتقدم اگر مدیران مسجد به مفاهیم واقعی قرآن اشرف داشته باشند با ایجاد الگوی اسلامی در مسجد می‌توانند فرهنگساز واقعی زندگی مردم محله خود باشند که این امر در تمام عرصه‌ها قابل تحلیل است.

❖ شیوه امام جماعتی شما در مسجدتان چگونه است؛ آیا برای پرورش نسل جدید و

مدرک کارشناسی این رشته شدم. مسجد شاعری که الان به‌عنوان امام جماعت، خدمتگزار مؤمنین و مؤمنات هستم مسجدی است با قدمت ۶۰ ساله که دارای سابقه خوب قرآنی است. از فضایل این مسجد همین بس که عنوان «شبی با قرآن» به دلیل برگزاری اولین همایش قرآنی کشور در اوایل انقلاب در مسجد شاعری، برجسته شد.

❖ ضمن اشاره به فعالیت‌های قرآنی مسجدتان، بفرمایید مساجد در ترویج فرهنگ قرآنی چه نقشی را ایفا می‌کنند؟

مسجد شاعری یک فضای مقدس و نورانی است که بنده هم همچون اکثر نمازگزاران از عبادت در آن احساس خاصی دارم؛ از آنجا که اداره این فضای متبرک از وظایف بنده است لذا تصمیم گرفتم در وهله اول روح قرآن را در اخلاق شخصی خودم

❖ به‌عنوان مقدمه از خودتان و فعالیت‌هایتان در فضای قرآنی و مسجدی که الان امام جماعت آن هستید، شروع کنید؟  
۲۰ سال است طلبه شده‌ام و ۱۳ سال در مسجد شاعری به اقامه نماز و ترویج شعائر دینی می‌پردازم. در سال ۱۳۸۰ در دوره تربیت مربی حفظ قرآن به یکی از مؤسسات قرآنی شهر تهران رفتم و موفق به حفظ کل قرآن در طول یک‌سال شدم؛ الان دو سال از آن دوره می‌گذرد و بنده در همان مؤسسه به کسوت استادی درآمده‌ام. البته علاوه بر حفظ قرآن، آموزش حفظ حجمی قرآن را نیز تجربه کرده‌ام. همچنین با توجه به علاقه‌ای که به مباحث قرآنی داشتم در کنار مشغله‌های طلبگی و گرفتاری‌های روزمره از فرصت‌های فراغت استفاده کرده و در دانشگاه رشته الهیات علوم قرآن و حدیث تحصیل کردم و موفق به اخذ



## جذب جوانان به نماز اول وقت برنامه خاصی دارید؟

مسجد شاعری نورانی‌تر از آن است که شیوه امامت بنده تأثیر بسزایی در جذب مؤمنین به مسجد داشته باشد! اما می‌توانم ادعا کنم خودم به این امر واقفم که امام جماعت باید به مسجد و نمازگزارانش عشق بورزد تا بتواند محبت مؤمنین را به مسجد جلب کند؛ حتی در زمان‌هایی که توفیق حضور در مسجد را ندارم، دلم برای مسجد شاعری و نمازگزارانش تنگ می‌شود، این مهم به نظرم الفبای ارتباط امام جماعت با مسجد و نمازگزاران مسجد است.

برای پرورش نسل جدید و جذب جوانان به نماز اول وقت بنده از روش‌های کلیشه‌ای موجود استفاده نمی‌کنم بلکه معتقدم جوانان نگاه به بزرگ‌ترها می‌کنند و این میانسالان و افراد با تجربه ما هستند که جوانان را به مسجد می‌آورند. لذا سعی کردم به جذب افراد میانسال بپردازم که هر پیر در خانواده، محله و محل کار با جوانان بسیاری هم کلام می‌شوند و چه بسا کلام آنها بر روی جوانان و جذب‌شدن آنها به مسجد تأثیر بیشتری از چندین منبر بنده داشته باشد که لازم است این مهم حتماً مورد اهتمام سیاستگذاران فرهنگی هم قرار گیرد.

## چطور شد به‌عنوان یکی از منتخبان قرآنی مساجد تهران برگزیده شدید و در چه رشته‌ای و با چه شیوه‌هایی به این موفقیت دست پیدا کردید؟

این انتخاب ظاهراً به خاطر شخصیت قرآنی امام جماعت مسجد توسط مسئولان مرکز رسیدگی به امور مساجد انجام شد که لازم است از حجت‌الاسلام علی‌اکبری رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد به‌خاطر اهتمام ویژه به مباحث قرآنی تشکر کنم. اما برای کسانی که تازه قصد پیمودن این راه را دارند این توصیه را دارم که در وهله اول باید نیت خودشان را خالص کنند. به هدف‌شان اعتقاد داشته باشند که نابرد رنج گنج میسر نمی‌شود.

حافظ کل قرآن شدن هم انگیزه می‌خواهد و هم سختی و پشتکار فراوان می‌طلبد. اما ارزش همه این سختی‌ها و مشقت‌ها را دارد؛ چراکه ابتدایی‌ترین ابزار کار مبلغ دین و مدیر مسجد، اشراف و فهم قرآن کریم است. بنده زندگی دنیا و شیرین‌ترین دوره آن یعنی جوانی‌ام را وقف قرآن کردم تا به مصداق آیه شریفه «ولینصر الله من ینصره» از نصرت الهی در شداً برخوردار شوم. از این‌رو عمرم را صرف ترویج فرهنگ قرآن کردم و هم اکنون هم به این سبک زندگی اعتقاد ویژه دارم.

## هدف از ترویج فرهنگ قرآنی چیست و در مساجد چگونه و با چه رویکرد و برنامه‌هایی می‌توان به این رفتار و فرهنگ قرآنی دست پیدا کرد؟

هدف از ترویج فرهنگ قرآنی در حقیقت به

کارگیری دفترچه راهنما و طریقه کارآمد کردن مصنوع خدا(انسان) که بهترین بستر آن خانه خدا(مسجد) است، لذا اگر فقط مسجد کارکرد اصلی خودش یعنی ترویج فرهنگ قرآنی را داشته باشد بسیاری از معضلات اجتماعی، خود به خود در جامعه برطرف می‌شود؛ البته تحقق این مهم، نیازمند اشراف مدیران مسجد به مفاهیم قرآن کریم است.

## یکی از مطالبات مقام معظم رهبری(مدظله) توجه جدی به جلسات تلاوت قرآن و توجه به تلاوت‌های مجلسی است. در این راستا مشخصاً چه برنامه‌هایی را در دستور کار دارید؟

همان‌طور که جلسات منبر، دعای کمیل، دعای ندبه و سایر مراسم عبادی در جامعه نهادینه شده و دارای سلیقه‌ها و کیفیت‌های مختلف است باید جلسات تلاوت متن کلام خدا در جامعه مهجوریت‌زدایی شود. متأسفانه در راستای این هدف ما که شیعه رسول خدا و امیرمؤمنان هستیم باید پیشرو باشیم، اما شاهد تلاش کمتری هستیم و بعضاً متهم به بی‌توجهی به کتاب خدا شدیم.

هنوز دیر نشده این فرهنگ را باید طبق کلام خدا مثنی و فرادی نهادینه کرد. هیچ ایرادی ندارد به‌جای استفاده از بعضی آهنگ‌های بی‌محتوا در مراسم عروسی از یک قاری قرآن که توانایی به وجد آوردن مخاطب را دارد، استفاده کنیم. قرآن را از داخل کتابخانه‌ها به مجالس بردن، مستلزم فرهنگسازی فردی، خانوادگی و برنامه‌ریزی کلان کشوری و جهانی است.

## هدف قرآنی شما به‌عنوان امام جماعت در پیشرفت و توسعه پرورش و تربیت قاریان و حافظان قرآنی در مسجدها چیست؟

جزئیات آن در این مقوله نمی‌گنجد اما اگر خداوند عنایت فرماید و عمری عطا کند در آینده بنا دارم برنامه‌ریزی کنم تا هر فرد مسجدی یک شخصیت قرآنی شود. اگر چه سیاستگذاری فرهنگی زمانبر است و شاید نتیجه این زراعت را آیندگان برداشت کنند اما از ما سلب تکلیف نمی‌کند.

## چطور می‌شود در عرصه قرآن کریم به موفقیت رسید؛ علاقه‌مندان به این حوزه باید در چه مسیری قرار بگیرند تا بتوانند به جایگاه برتر دست پیدا کنند؟

اگر در مسیر درست قدم برداریم نتیجه موفقیت است و اگر هدف برگزیده شدن باشد باید راه درست را برگزید؛ لذا بهترین راهکار این است که در تمامی مراحل زندگی از راهنمایی‌های بزرگان صاحب تجربه بهره‌میریم که همه‌جا با راهنما، مسیر مشخص می‌شود. بنده به‌صورت مستمر با استادان بزرگ مشورت می‌کنم و به دوستان هم توصیه می‌کنم این فرصت‌ها را مغتنم بشمرند.





امام صادق (ع) فرمود: «هر کس قرآن بخواند در حالی که جوان باشد، قرآن با گوشت و خونس آمیخته می‌شود.» امام معصوم فرمود: «درجات بهشت براساس آیات قرآن است و روز قیامت هر کس یک آیه بخواند، یک درجه بر او افزوده می‌شود.» پیامبر اسلام (ص) فرمود: «مساجد برای قرآن برپا شده‌اند.» این روایات دلایل حجت‌الاسلام «اسماعیل عظیمی» برای ایجاد مسجد ویژه قرآنی است. «بر این اساس بنا گذاشتیم به قرآن در خانه خدا بیشتر بپردازیم. در این میان به حفظ قرآن پرداختیم. از آنجا که در میان بانوان بیشتری انگیزه وجود داشت، حفظ قرآن را در میان بانوان آغاز کردیم. در این کار از همسر کم کمک گرفتیم. او خود یک استاد قرآنی و شاگرد مقام معظم رهبری است. برای حفظ قرآن خواهران از او و خواهرشان به‌عنوان ۲ طلبه حافظ قرآن بهره‌جستیم. این استادان قرآنی به‌صورت افتخاری و بدون هیچ چشمداشتی به راه خود ادامه می‌دهند. برای قرآن‌آموزان هم هیچ هزینه‌ای نداشته‌است. علاوه بر آن فضای مناسب و پذیرایی هم در اختیار آنها قرار می‌گیرد.»

#### برگزاری کرسی‌های تلاوت قرآن

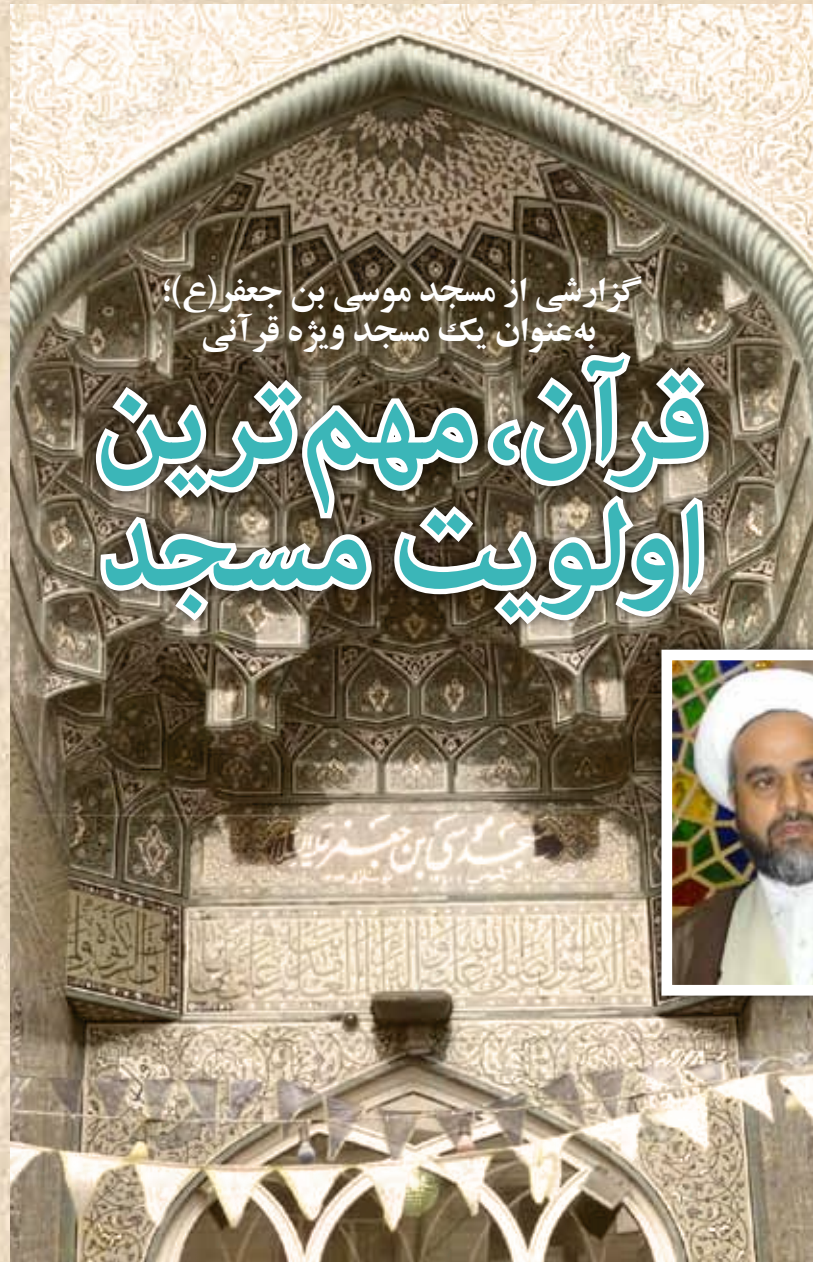
حجت‌الاسلام عظیمی از برگزاری کرسی‌های تلاوت قرآن با حضور حداکثری جوانان سخن می‌گوید: «هر شب بعد از نماز مغرب و عشا با حضور نمازگزاران، یک صفحه از قرآن تلاوت و در برخی موارد ترجمه هم می‌شود. در بسیاری از شب‌ها تفسیر مختصر و مفید در زمان ۲۰ دقیقه ارائه می‌شود که گاهی با مسائل روز تطبیق داده می‌شود. روحانی و روانخوانی هفته‌ای یک جلسه برای خانم‌ها و یک جلسه برای آقایان برگزار می‌شود. جمعه آخر هر ماه کرسی تلاوت قرآن با حضور قاریان مشهور بین‌المللی همچون استادان کریم منصوری و رضائیان برگزار می‌شود. برنامه ختم قرآن ۳ روز تا یک هفته نیز برای خانم‌ها به‌صورت دوره‌ای برگزار است.»

#### وحدت در مسجد مهم‌ترین عامل موفقیت

پیوند میان امام جماعت، هیئت امناء، امور فرهنگی خواهران و برادران و بسیج و ارتباط آنها با نمازگزاران مهم‌ترین عامل موفقیت در مسجد است و این موضوعی است که در مسجد موسی بن جعفر (ع) به خوبی لمس می‌شود و حجت‌الاسلام عظیمی و منصور حقیقی فرمانده پایگاه بسیج و عضو هیئت امنای مسجد به خوبی به آن اشاره می‌کنند.

#### برنامه‌های مسجد موسی بن جعفر (ع)

اطعام عزاداران حسینی در تمام شب‌های محرم، برخی شب‌های ماه رمضان، شب‌های شهادت ائمه اطهار، اعیاد غدیر، مبعث، نیمه شعبان و... همچنین حضور سخنرانان مطرح کشور از جمله شیخ حسین انصاریان در تمام



گزارشی از مسجد موسی بن جعفر (ع)؛  
به‌عنوان یک مسجد ویژه قرآنی

# قرآن، مهم‌ترین اولویت مسجد



همان‌طور که تمام قواعد موجود در یک جامعه بر پایه قانون استوار است، قواعد در یک حکومت دینی هم بر پایه کتاب آن بنا نهاده شده است. قرآن، به‌عنوان کتاب ما مسلمانان جامع‌ترین دایره‌المعارف اخلاقی، دینی، انسانی، اجتماعی و اقتصادی در زندگی است. در این میان مساجد به‌عنوان خانه خدا نقشی اساسی در شناخت و نشر آیات قرآن دارد. با ذکر این جمله به تنهایی می‌توان به اهم بودن این مکان مقدس پی برد. به گونه‌ای که می‌توان گفت مساجد محل ادای دین به کتاب‌الله است. دینی که می‌توان با استفاده از آموزه‌های آن در همه زمینه‌ها به حل مشکلات و مسائل مسلمین پرداخت. خوشبختانه قرائت قرآن، تفسیر و موضوعات مرتبط با آن در همه مساجد جاری و برقرار است. اما هدف گزارش پیش رو معرفی مسجدی است که به جرئت می‌توان گفت تلاش فراوانی در قرآنی کردن مسجد و نمازگزاران انجام داده است. مسجدی که از ۴ سال پیش با ورود حجت‌الاسلام اسماعیل عظیمی امام جماعت، به همراه بانو اکرم جوشقانی همسر قرآنی وی، عملاً محل حفظ و حفظ موضوعی قرآن برای دوستدارانش شده است. مهمان ما در این محفل صمیمی قرآنی باشید، اگرچه نمی‌توان در این مجال کوتاه عظمت نگاه به قرآن را به قلم یا تصویر کشید. اینجا مسجد موسی بن جعفر (ع)، مسجد ویژه قرآنی است.



شب‌های ماه رمضان، برگزاری دعا‌های توسل، ندبه، کمیل و سمات از جمله برنامه‌های مسجد است.

### مسجد نمونه در سال ۹۳

مسجد موسی بن جعفر (ع) علاوه بر اینکه امسال به‌عنوان مسجد نمونه قرآنی برای فعالیت‌های ویژه قرآنی‌اش شناخته شده است، سال ۱۳۹۳ به‌عنوان مسجد نمونه به دلیل فعالیت‌ها و حضور چشمگیر جوانان در مسجد از سوی حجت‌الاسلام روحانی، رئیس‌جمهور برگزیده و تقدیر شده است.

### کوشه‌ای از زندگی بانوی قرآنی

انس و دوستی‌اش با قرآن به ۱۷ سالگی او مربوط می‌شود. زمانی که پای به خانه حاج آقا گذاشت و همراه با همسر خود از شهر به روستا و از روستا به شهرهای بزرگ سفر کرد و با تمام توان و اراده قلبی در کنار حاج آقا ایستاد و گرچه امروز حجت‌الاسلام عظیمی از او به‌عنوان مهم‌ترین عامل موفقیت در حفظ قرآن بانوان نام می‌برد اما او همچنان خود را شاگرد حاج آقا می‌داند. «من دبیرستانی بودم، در خانه همسر دیپلم را گرفتم و در حال حاضر به لطف خدا سطح ۳ حوزه را به پایان رساندم. من این کمک‌ها را مدیون همسر هستم. آرامش، مهم‌ترین و اصلی‌ترین هدیه قرآن به من در زندگی‌ام بوده است.»

### ایجاد گروه‌های حفظ و حفظ موضوعی قرآن در میان خواهران

«کار حفظ قرآن در میان بانوان را با ۲ گروه آغاز کردیم. با گروه نوجوانان علاوه بر حفظ، تفسیر هم کار کردیم. به دلیل اینکه

گرایش قرآنی من تفسیر و علوم قرآنی بود، خودم برعهده گرفتم و گروه بزرگسالان را خواهرم برعهده گرفت. از آبان سال ۹۱ کار حفظ قرآن را در میان هر ۲ گروه آغاز کردیم. در میان گروه نوجوانان در طول سال تحصیلی هر هفته پنجشنبه‌ها پس از آن ۲ روز در هفته و کلاس بزرگسالان ۳ روز در هفته حفظ قرآن برگزار می‌شود. به لطف خدا آذرماه سال جاری حفظ قرآن بعد از ۴ سال توسط این ۲ گروه به پایان می‌رسد که بعد از آن کار تثبیت حفظ را آغاز می‌کنیم. حدود ۲۵ نفر از خانم‌های خانه‌دار حافظ ۲۶ جزء قرآن و حدود ۱۵ نفر از دختران نوجوان حافظ موضوعی قرآن هستند.»

### اولویت اول موفقیت و نمونه شدن مسجد امام جماعت بوده است

این مسجد در محله سبلان شمالی واقع است و در حدود ۶۰ سال قدمت دارد. سال ۸۶ تخریب و در مدت ۳ سال با کمک خیران و کمک‌های مردمی در ۷ طبقه ساخته شد. یک طبقه شبستان آقایان، ۲ طبقه شبستان خانم‌ها، کتابخانه، آشپزخانه، حسینیه و امور اداری از جمله بخش‌های مسجد است. هر ۳ وعده نماز در این مسجد به‌صورت جماعت برگزار می‌شود. «منصور حقیقی» فرمانده پایگاه بسیج و فعال‌ترین عضو هیئت امناء و شورایی محله است که بازنشسته فرهنگی و از سال ۵۲ در این محله زندگی می‌کند. می‌گوید: «محله سبلان محله باصفایی است. وقتی امام جماعت - که در رأس هرم مسجد است - مردمدار و ولایی باشد، مسجد نمونه می‌شود. تا جایی که استقبال نمازگزاران از مسجد و برنامه‌هایش در هر برنامه به ۲۰۰ تا ۳۰۰ نفر می‌رسد.»

### فهیمة جوشقانی:

### حاج آقا مرا به مسجد دعوت کرد

«کارهای قرآنی‌ام را در مساجد دیگر انجام می‌دادم و در مؤسسه مکتب القرآن مربی قرآن بودم. به دعوت حاج آقا عظیمی به این مسجد آمدم. فراخوان حفظ قرآن زدیم. از ابتدای قرآن حفظ را در میان بزرگسالان شروع کردم. به امید خدا آذرماه ختم حفظ قرآن به پایان می‌رسد. طلبه و سطح ۳ حوزه هستم. تمام زندگی‌ام با قرآن عوض شد.»

### «اسماء موسیوند» حافظ نوجوان

### حفظ قرآن تأثیر خوبی در یادگیری درسی‌ام دارد

«۱۳ سال دارم و از ۴ سال پیش با گروه حافظان قرآنی به‌عنوان نوجوان همراه بوده‌ام. حفظ قرآن باعث شده است تأثیر خیلی خوبی در یادگیری درسی‌ام داشته باشد. حفظ موضوعی بر روی رفتار اجتماعی‌ام تأثیرگذار بوده است. مثلاً وقتی در جمعی هستم و کسی خبری را می‌دهد آیه سوره حجرت با این ترجمه که هر خبری که برای‌تان می‌آورند، سریع قبول نکنید، برایم تداعی می‌شود و سعی می‌کنم مانند آن را به کار بندم.»

### «فاطمه ملکی» حافظ نوجوان

### قرآن به حافظه‌ام کمک می‌کند

«از کودکی همراه مادرم خانم احمدی فرد به مسجد می‌آمدم و تا به حال هر شب برای اقامه نماز و انجام واجبات به مسجد می‌آیم. قرآن تأثیر فوق‌العاده‌ای بر رفتار و درس‌خواندنم داشته است. مثلاً در مشکلات ذکر می‌گویم. مثلاً وقتی چیزی را گم می‌کنم ذکر «یا معید» یعنی‌ای برگرداننده را می‌گویم و سریع پیدا می‌شود.»

### «مونس اسماعیلی» حافظ بزرگسال

### تحت هیچ شرایطی حفظ قرآن را قطع نکردم

«قبل از اینکه وارد کار حفظ شوم با خود می‌گفتم اصلاً امکان‌پذیر نیست ولی وقتی وارد شدم، خدا کمک کرد تا توانستم. آن‌چنان که حتی در زمان بارداری و بعد از به دنیا آمدن فرزند به کلاس می‌آمدم. در زمانی که در خانه بودم هیچ‌وقت حفظ قرآن را قطع نکردم. صبر و تحمل و تربیت فرزندان و آرامشی که قرآن در زندگی به من هدیه داده است، با هیچ چیزی قابل مقایسه نیست. اگر درست بخوانیم و به کار ببندیم قطعاً زندگی‌مان تغییر می‌کند.»







نگاهی به شناسنامه یک پایگاه کوچک اما همیشه شلوغ قلب تهران

# مسجدي كه براي همه نسل‌ها برنامه دارد

تال

انقلابی، بسیجی و دلسوز نظام اسلامی پرداخت.

## فرمانده بسیجی که ۱۱ ساله شد

مسجد پنبه‌چی شاید یکی از پرسابقه‌ترین و قدیمی‌ترین پایگاه‌های بسیج را هم داشته باشد؛ زیرا سال ۵۹ در همان بدو تشکیل انقلاب اسلامی با فرماندهی حاج‌جواد خانلرخانی کار خود را با جدیت دنبال کرد و پس از چندین تلاشگر، قرعه به نام یکی از دلسوزان و دوستان شهدای مسجد یعنی حاج احمد امانی افتاد تا او این مسئولیت خطیر را برعهده گیرد. البته او پیش از آن هم در بسیج و هم بطن هیئت امنای مسجد، مسئولیت‌های متفاوتی را عهده‌دار بوده و حالا طولانی‌ترین دوران فرماندهی هم به نام او ثبت شده و حاج احمد امسال وارد یازدهمین سال مسئولیت سخت فرماندهی بسیج مسجد پنبه‌چی می‌شود.

## کار فرهنگی دغدغه مسجدی‌ها

وقتی امروز کنار او می‌ایستم و گوشه‌چشمی به عکس‌های زمان جنگ او دارم موهایش سپید شده‌اند اما هنوز آن شوخ‌طبعی و مهربانی را دارد. چند وقتی بود که از آخرین یادواره مسجد می‌گذشت و دلمان برای او تنگ شده بود. از حاج احمد سؤال کردم که از سال ۸۲ که فرماندهی پایگاه مقاومت ۱۷ عاشورا را برعهده گرفته چه فراز و نشیب‌ها و روش‌کاری را در دستور کار خود قرار داده؛ او با همان مهربانی به ما می‌گوید: پایه کارمان از همان ابتدا هم فرهنگی بوده و به تعبیر امروزی‌ها عزم فرهنگی داشته‌ایم. همانند برخی که بیشتر اعتقاد به کارهای عملیاتی و اطلاعاتی دارند، ما برگزاری هیئت، کلاس‌های طرح صالحین یا مشکلات ویژه جوانان را جدی گرفتیم. برای رشد و تربیت خردسالان و جوانان در کنار فوتبال و والیبال و دیگر تفریحات به کلاس‌های حفظ و قرائت و تجوید قرآن روی آوردیم. در واقع

قلب تهران و در آغازین ایستگاه‌های مسیر بلندبالای خیابان ولی‌عصر (عج) کمی بالاتر از چهارراه امیریه، سمت چپ یک پایگاه همیشه شلوغ و پرطرفدار شهر تهران قرار دارد. جایی که همواره در همسایگی کانون مذهبی پرطمطراقی مثل مهدیه مرحوم حاج آقا کافی، عرض‌اندام کرده و از هیچ کمبود و کاستی‌های موجود و فقر امکانات و جا نهراسیده و همواره به‌عنوان یکی از محل‌های ثابت و نه موسمی برای برگزاری مناسبت‌های مذهبی و آیینی و انقلابی نام خود را ثبت کرده است. ماهنامه مسجد در این شماره نگاهی دارد به یکی از مساجد طراز که یکی از شاخصه‌های مهم آنها فعالیت مستمر و تأثیرگذار در محله و منطقه است؛ در این شماره به سراغ مسجدی رفتیم که تعدادی از مؤمنان و بانیان خیر محله امیریه تهران در سال ۱۳۳۷ این مکان مذهبی را پایه‌گذاری کردند؛ مسجد پنبه‌چی.



اسلام سیدعلی نجفی، سیدمهدی جعفریان و سید عبدالمهدی هاشمی از آن جمله‌اند. هم‌اکنون حجت‌الاسلام مرتضی عباسیان از استادان حوزه و دانشگاه امام جماعت این مسجد قدیمی تهران را برعهده دارد و مسئولیت بنیاد مهدویت تهران را نیز عهده‌دار است.

## هنوز هم پیشواز

### در تربیت نیروهای نظام اسلامی

مسجد پنبه‌چی، در مبارزات مردمی انقلاب اسلامی فعالیت چشمگیری داشت و مرکز اصلی فعالیت‌های ضدطاغوتی محله امیریه بود. در زمان جنگ تحمیلی نیز بسیاری از جوانان این مسجد به سوی جبهه‌های نبرد رفتند و به شهادت رسیدند. یکی از مراسم‌های پرآوازه مسجد پنبه‌چی، یادواره شهدای عملیات کربلای ۵ است که از سال ۶۶ تاکنون بدون وقفه برگزار شده و در مرکز توجه قرار گرفته است. از جمله ۶۰ شهید سلحشور این مسجد می‌توان به نام شهیدان اردستانی، برزگر و سلیمی اشاره کرد که مسئولیت فرماندهی پایگاه، راهبری عقیدتی، سیاسی و تدارکات بسیج مسجد پنبه‌چی را برعهده داشتند. پس از دوران دفاع مقدس هم این مسجد دست از فعالیت‌های فرهنگی برنداشت و به تربیت و تقویت نیروهای

ساخت مسجد پنبه‌چی در اواخر دهه سی شروع شد و حدود یک سال به طول انجامید. این مسجد حدوداً ۴۰۰ متر زیربنا دارد و به گفته هیئت امنای مسجد در زیربنای جدید ۲۰۰ متر اضافه می‌شود. در سال ۱۳۳۸ هیئت امنای وقت به اتفاق خدمت آیت‌الله‌العظمی بروجردی رسیدند و به دستور ایشان مسئول دفترشان آیت‌الله ریحان‌الله نخعی به محله امیریه آمد و امام جماعت مسجد شد. مرحوم نخعی درباره چگونگی ورودش به مسجد پنبه‌چی گفته بود: «مرحوم آیت‌الله بروجردی به تبلیغ بسیار اهمیت می‌داد. سعی داشت که از طلاب فاضل برای تبلیغ در شهرستان‌ها و حتی خارج از کشور، استفاده شود. برای همین، هرگاه زمینه فراهم می‌شد، فوری اقدام می‌کرد. بنابر تقاضای عده‌ای از مؤمنان تهران که از ایشان خواسته بودند فردی را برای اقامه جماعت و تبلیغ و ارشاد به مسجد پنبه‌چی بفرستند، آن مرحوم مرا فرستادند و در نامه‌ای خطاب به مردم آن جا نوشتند: «من آقای نخعی را که مورد اعتماد من است، برای امامت جماعت و تبلیغ و رسیدگی به امور محل، به‌سوی شما فرستادم و...» مرحوم نخعی تا سال ۱۳۷۰ امام جماعت مسجد بود و پس از درگذشت ایشان برای چند سال مسجد امام‌های جماعت مختلفی را به خود دید که حجج





کمک به ازدواج، رفع مشکلات معیشتی و دیگر معضلات اقتصادی که تأثیرات منفی بر زمره مقولات فرهنگی ما گذاشته، اقدامات تأثیرگذاری خواهیم داشت. تحقق این امر مطمئناً الگویی برای دیگر پایگاه‌های بسیج، کانون‌ها و مجموعه‌های کشوری خواهد بود و به‌عنوان یک بُرد فرهنگی تأثیر مثبتی بر روی اقتصاد و فرهنگ ما خواهد گذاشت.

#### هیئتی با قدمت ۳۲ سال فعالیت تأثیر گذار

دیگر فعالیت بچه‌های مسجد پنبه‌چی که خیلی هم تأثیرگذار بوده و این روزها هم بُعد رسانه‌ای خودش را دنبال می‌کند، هیئت عشاق‌الانمه است که به مکانی برای جذب بیشتر نوجوانان و جوانان هم تبدیل شده است. حسین باقری که یکی از تلاشگران بسیجی مسجد به شمار می‌رود چند سالی است که بار سنگین مسئولیت این هیئت را به دوش می‌کشد؛ او به ما می‌گوید که این هیئت در سال ۱۳۶۳ با همت عزیزی که بسیاری از آنها به درجه رفیع شهادت نایل آمده‌اند، تأسیس شد.

#### مسجد پنبه‌چی، پایگاه اصلی برگزاری برنامه‌های هیئت

وی می‌افزاید: سال‌های زیادی این هیئت به‌صورت سیار در منازل مؤمنین محله برگزار می‌شد اما توجه هیئت در مراسمات ویژه به مسجد بود که قاطبه مردم بتوانند از این فضا بهره‌برند. کاری که امروز متأسفانه کمتر می‌شود و یا اصلاً نمی‌شود که بیشتر هیئت‌ها در فضای مسجد برگزار شود. اما از سال ۸۷ به بعد به دلیل تغییر منازل و نوع ساخت جدید حاکم بر محل و تبدیل شدن منازل قدیمی به آپارتمان‌های چند واحدی، هیئت قادر به برگزاری مراسم سیار با وجود خواهران و برادران نبود. لذا از آن تاریخ به بعد این هیئت، مسجد پنبه‌چی را به‌عنوان پایگاه اصلی برگزاری مراسم خود قرار داد.

ما از همان ابتدا تاکنون بسیج خواهران را جدی گرفته‌ایم و همسر خودم از سال ۷۶ تاکنون این مسئولیت را برعهده دارد تا بانوان هم دوشادوش برادران یک بسیج فعال تشکیل دهند.

#### تربیت عاشورایی بچه‌ها در ایام تاسوعا و عاشورا

حاج احمد می‌افزاید: وقتی بسیج خواهران پا به پای برادران فعالیت می‌کنند و در همه اردوها و فعالیت‌های فرهنگی حضور فعال دارند، آمار جذب بالا می‌رود و دیگران هم ترغیب می‌شوند در فضای محله کارهای بزرگ و ارزشمند فرهنگی انجام دهند. یکی از اثرات این اتفاق مثبت، تربیت عاشورایی بچه‌های قدیمی و جدید در ایام تاسوعا و عاشوراست که هر سال دور هم جمع می‌شوند. این فضاها را مردم محله امیریه بسیار دوست دارند و هیچ‌گاه این ایام، یادواره شهداء و این دوره‌هم جمع‌شدن‌ها را فراموش نمی‌کنند.

#### ۵۰ درصد موفق بوده‌ایم

حاج احمد امانی در خصوص تأثیرگذاری بسیج مسجد پنبه‌چی بر مردم محله ۶ ناحیه ۲ منطقه ۱۱، تصریح می‌کند: به نظر من ۵۰ درصد موفق بوده‌ایم و به نسبت پایگاه‌های بسیج دیگر موفقیت‌های بیشتری داشته‌ایم؛ چراکه در محله مردم ما بیشتر نسبت به حضور در کارهای فرهنگی علاقه دارند و ترغیب می‌شوند. وقتی اعتکاف ثبت‌نام می‌کردیم از بین خانوارها ۱۲۰ نفر حضور پیدا کردند که به نسبت آمار خوبی است.

#### امسال الگویی از تحقق شعار سال ارائه خواهیم داد

وی در پایان می‌گوید: امسال سعی کردیم در راستای شعار حضرت آقا اقداماتی داشته باشیم؛ از این‌رو بحث اقتصاد مسجد، محله و اعضای بسیج در دستور کار جدی ماست. چه در زمینه اشتغال،

برای این قشر کارگروه ویژه‌ای را تشکیل داده‌ایم.

#### بسیجیان ما بچه هیئتی هم هستند

حاج احمد امانی ادامه می‌دهد: اینکه می‌گوییم مبانی فرهنگی برایمان مهم است یعنی وقتی کلاس فوتسال و فوتسال هم داریم پیش از آن استادی می‌آید و چند دقیقه‌ای برای نوجوانان و جوانان ما حدیث می‌خواند و نکات قرآنی مطرح می‌کند. بسیجیان ما وجه دیگری هم دارند و آن بچه هیئتی بودن است. ما در بسیج به بچه‌های خودمان می‌آموزیم که با فضای این هیئت عجین شوند.

#### یادواره شهدای کربلای ۵

#### همه هم و غم بسیجی‌ها

احمد امانی یادواره شهداء را یکی از لذت‌بخش‌ترین فعالیت‌های بسیج عنوان می‌کند و می‌گوید: اوج فعالیت‌های ما در سال به یادواره شهدای کربلای ۵ منتهی می‌شود که به بچه‌ها گفته‌ام همه تلاش خود را برای بهتر برگزار شدن این مراسم به کار بندند که همه عطر و بوی دفاع مقدس در آن وجود دارد. البته شب خاطره شهداء هم داریم؛ همه کار کرده‌ایم تا این نوجوانان و جوانان ما همواره بدانند چه کسانی بوده‌اند و چه سلحشوری‌ها و ایثارگری‌هایی کرده‌اند تا آنها امروز به این رشد و شکوفایی برسند.

#### تلاش برای تقویت بنیان خانواده‌ها

این فرمانده تلاشگر بسیج با اشاره به اینکه از گذشته تاکنون به تقویت و توسعه خانواده‌ها در بسیج و فضای مسجد می‌اندیشیم، تأکید می‌کند: هیچ‌گاه یادم نمی‌رود از همان ابتدا شهید اردستانی که فرماندهی پایگاه را برعهده داشتند تمام کانون توجهات‌شان به تقویت بنیان خانواده‌ها بود. البته برخی از پایگاه‌های دیگر به فعالیت جنسیتی تأکید دارند؛ یعنی فقط بسیج مردانه دارند. اما





یادمان

### تلفیق هیئت و مشکات

#### باعث جذب بیشتر جوانان

باقری با اشاره به تغییر زمان و توجه به جلسات ویژه جوانان، می‌گوید: برگشت مجدد به ساختمان جدید مسجد، جلسات برگزاری هیئت از جمعه شب‌ها به دوشنبه شب‌ها تغییر زمان داد. از طرف دیگر جلسات مشکات - که ویژه جوانان برگزار می‌شد و از سال ۸۱ با استقبال مناسب و حضور استادان برجسته همراه بود- با هیئت عشاق الاثمه تلفیق شد. این کار هم باعث تقویت و رونق بیشتر حضور جوانان شد.

### همه در خدمت مسجد هستیم

وی به دیگر فعالیت‌های مسجد اشاره می‌کند و می‌گوید: بسیج مسجدپنجه‌چی، هیئت‌امنا و هیئت هر سه در خدمت مسجدند؛ به این دلیل دهه اول محرم، شب‌های قدر، یادواره شهداء و طرح نشاط و تعالی که برنامه‌های تفریحی، آموزشی و قرآنی سه ماه تابستان است همه ظرفیت به میدان می‌آیند تا این فعالیت‌ها و اقدامات درخور شأن محله و مردم برگزار شود.

### در جامعه امام جماعت

#### با جوانان صمیمی‌تر شدم

حجت‌الاسلام والمسلمین مرتضی عباسیان به‌عنوان یک آموزگار در میان جوانان و نوجوانان محله امیریه در جامعه امام جماعت مسجدپنجه‌چی به روشنگری‌های اعتقادی، بصیرتی و سیاسی می‌پردازد. در مورد اقدامات، فعالیت‌ها و حضور طولانی‌تر نسبت به دیگر ائمه جماعت مسجد می‌گوید: حقیر در سال ۸۳ به‌عنوان مبلغ طرح هجرت دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم به مسجد وارد شدم. طبق آموزش‌های کاربردی که دیده بودم و متون آموزشی، طرح در ۳ سطح کودک، نوجوان و جوان طراحی شده بود. پس بنده در سه سطح آموزشی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان

مشغول فعالیت شدم؛ خیلی روزهای خوبی بود بچه‌ها برای نماز صبح رقابت خوبی داشتند البته کمد جوایز و کارت‌های امتیاز هم بی‌تأثیر نبود، البته این ارتباط بعداً به‌عنوان امام جماعت شکل صمیمی‌تری به خود گرفت و در مسیر اردو، منبر و گپ‌وگفت دوستانه و حلقه‌های معرفت، موفق‌تر و تأثیرگذارتر هم شد.

### تقویت باورهای دینی مردم

#### وظیفه اصلی امام جماعت

حاج آقا عباسیان ادامه می‌دهد: به نظر من وظیفه اول یک روحانی و امام‌جماعت، تقویت باورهای دینی مردم است و با تقویت باورها، رفتارهای مؤمنانه و انقلابی هم صورت خواهد گرفت؛ مثلاً کسی که توحید نداشته باشد، هزار بار برایش آیات توکل را بخوانید هم متوکل نمی‌شود. کسی که اعتقاد به واسطه فیض و ولایت تکوینی امامان معصوم (علیهم‌السلام) نداشته باشد، در بدترین مشکلات هم یک‌بار توسل نمی‌کند. عمده فعالیت بنده بر همین اساس بوده و هست، اول باید امام صادق را شناساند بعد گفت قال الصادق.

### امام‌جماعت باید منشا

#### اثر برای محله و شهر باشد

حجت‌الاسلام عباسیان با اشاره به اینکه مسجد امروز به‌عنوان یک محور اصلی در توسعه محله و شهر یا به تعبیر بهتر سالم‌سازی جامعه کوچک و همچنین بنیان خانواده تأثیرگذار است، خاطرنشان می‌کند: حضرت امام (ره) فرمودند: یک عالم خوب می‌تواند یک محل را اصلاح کند؛ این جمله برگرفته از کلام نورانی حضرت امیر(ع) است که می‌فرمایند: «إذا فسد العالم فسد العالم». امام جماعت محل همان عالم محل است که می‌تواند منشأ اثر و برکات فراوان باشد. قطعاً مسجد به‌عنوان خانه خدا، کانون تقوا و مدرسه

تربیت الهی است. تأثیر یک مسجد فعال که امامی دلسوز و با اخلاص و صفای باطن دارد مثل استاد بزرگوار ما مرحوم آیت‌الله حق‌شناس و سایر علمای ربانی و اولیای الهی، محل تربیت نفوس مستعد و انسان‌های الهی است. وقتی افراد جامعه اصلاح شدند هم خانواده‌ها به‌عنوان کوچک‌ترین نهاد اجتماعی اصلاح و به تبع آن محله و جامعه نیز اصلاح خواهند شد. اینجا مسجد و امام مسجد است که می‌تواند نقش‌آفرینی کند و با برقراری ارتباط دوستانه و پدرانه با تک‌تک افراد به وظیفه خطیر خود عمل کند.

### نماز گران دوباره در مسجد نماز می‌خوانند

در پایان لازم است اشاره کنم امروز مسجد پنجه‌چی که در سال ۹۲ با تصمیم اکثریت اقدام به تخریب و نوسازی کرده شب‌ها نماز مغرب و عشاء را برگزار می‌کند. این اتفاق در دهه اول محرم سال گذشته افتاد. بسیاری دلشان دو سالی تنگ شده بود که یکبار دیگر در این مسجد نمازشان را بخوانند. اما تغییرات و تحولاتی شامل حال مسجد تازه ساخت پنجه‌چی خواهد شد که رئیس هیئت امنای مسجد آن را این‌گونه تشریح می‌کند: زیرزمینی با ارتفاع مناسب جهت برگزاری همایش‌ها و برنامه‌های ویژه فرهنگی و آموزشی، شبستان دارای گنبد و استفاده از نمادهای اسلامی در معماری، فضای مناسب و بزرگ‌تر از قبل برای خواهران، بازشدن درب اصلی مسجد به خیابان ولی‌عصر(عج) و دارا شدن ساختمان جدید مسجد از امکانات روز اعم از تهویه هوا، آسانسور و... وی در پایان می‌گوید: کار ساخت مسجد طی یک زمان به دلیل نداشتن بودجه و مشکلات ساختاری متوقف شد اما با کمک شورای شهر تهران و شهردار منطقه ۱۱ و همیاری مردم مؤمن و انقلابی محله از ابتدای سال ۹۴ به‌طور جدی پیگیری شد و اکنون قسمت طبقه زیرهمکف آماده بهره‌برداری شده است.





### باید باورها، تقویت و تحکیم شود

حاج آقا عباسیان خاطرنشان می‌کند: اگر می‌خواهیم شاهد تغییر در رفتار افراد جامعه باشیم باید باورهایشان تقویت و تحکیم شود. در مرحله بعد از شناخت و معرفت امام زمان (عج) و آشنایی با جریان ظهور به خوبی روشن می‌شود که جامعه‌ای می‌تواند زمینه‌ساز ظهور باشد که خالی از ظلم و گناه باشد؛ پس یک جوان وقتی امام زمانی است که جامعه را بدون گناه بخواهد تا زمینه ظهور فراهم شود و این اتفاق با امر به معروف و نهی از منکر تحقق یافتنی است نه با بی‌تفاوتی! آنچه حقیر در دستور کار خود قرار داده‌ام، تقویت و تحکیم باورهاست. حجت‌الاسلام عباسیان درباره اینکه مسجد پنبه‌چی توانسته در تربیت دینی نوجوانان و جوانان نقش ایفا کند، می‌گوید: مسجد پنبه‌چی و مسئولان فرهنگی مسجد و اعضای هیئت امنا با برگزاری برنامه‌های متنوع همچون پایگاه‌های تابستانی و حلقه‌های معرفت در قالب طرح صالحین و برنامه‌های اردویی و ورزشی و برگزاری کلاس‌های تقویتی و برگزاری جلسات آیینی چون جزءخوانی قرآن در ماه مبارک و هیئت هفتگی عشاق‌الاثمه و مراسم اعتکاف و یادواره شهدای کربلای پنج تاکنون به‌عنوان یکی از مسجدهای مورد علاقه نوجوانان در منطقه امیریه شناخته شده و ان‌شاءالله در ادامه هم، چنین باشد.

### مسجد، دژ مستحکم و سنگر امن مجاهدان فرهنگی

حجت‌الاسلام عباسیان در پاسخ به این سؤال که مسجد در مقابله با تهاجم فرهنگی و ترویج فرهنگ دینی و ارتقاء معارف اسلامی چه نقشی را ایفا می‌کند، می‌گوید: نقش مسجد در تهاجم فرهنگی نقش یک دژ مستحکم و سنگری امن برای مبارزان و مجاهدان جهاد فرهنگی در برابر تهاجمات فرهنگی است. مساجد مانند یک دانشگاه افسری هستند که افسران جنگ نرم در آن تربیت می‌شوند. به واقع نقش مسجد تقویت و تحکیم باورها و معارف اسلامی است. مسئول بنیاد مهدویت تهران با اشاره به نقش کلیدی مسجد در ترویج فریضه امر به معروف و نهی از منکر و همچنین شناخت مهدویت به اقدامات و فعالیت‌های مسجد پنبه‌چی در این راستا، تأکید می‌کند: به نظر من وظیفه اصلی یک امام جماعت که خیلی هم مشکل است، تقویت و تحکیم باورهای اعتقادی مأمومین است. چراکه افراد آن‌طور که باور دارند، عمل می‌کنند نه آن نکاتی که بر زبان می‌آورند! در جامعه کسی نیست که نداند دروغ کار ناپسندی است و فریب‌دادن افراد نیز یک رذیله دیگر اخلاقی به شمار می‌رود. اما می‌بینیم که متأسفانه در این میان افرادی هم هستند که این‌گونه کارها را زنجی می‌دانند. تا کسی خدا، پیامبر و امام زمان (عج) را باور نداشته باشد نمی‌توان به او گفت که در روایت است؛ دروغ کلید ورود به خانه زشتی‌هاست.

### ارزویم، تأسیس مجتمع آموزشی با رویکرد تربیتی است

وی پیرامون افق‌ها و چشم‌اندازی که مسجد پنبه‌چی برای توسعه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و معرفتی در حوزه مسجد در دستور کار خود دارد که به واسطه آن شاهد جذب جوانان و ترغیب نگاه خانواده‌ها به مسجد باشیم، می‌افزاید: می‌دانید که مسجد پنبه‌چی در حال ساخت است و ساختمان مسجد نیز دارای دو فاز مسجد قدیم و ساختمان فرهنگی جدید است که با توسعه فضای فرهنگی، درصدد توسعه برنامه‌های فرهنگی از جمله راه‌اندازی «دارالقرآن و العترة» متشکل از مهد قرآن و کلاس‌های آموزش قرآن و معارف نورانی اهل بیت، راه‌اندازی سالن اجتماعات چند منظوره در زیر زمین مسجد برای برگزاری نشست‌های علمی، معرفتی و برگزاری مجالس ختم، راه‌اندازی صندوق قرض‌الحسنه، راه‌اندازی مؤسسه خیریه است و در صورت تأمین منابع، یکی از ارزوهای بنده تأسیس مجتمع آموزشی با رویکرد تربیتی است.

### مسجد، محل رفع نیازهای معنوی و مادی مردم

امام جماعت مسجد پنبه‌چی در پایان تأکید می‌کند: آنچه اهمیت دارد این است که تمام این توفیقات زمانی تحقق یافتنی است که مسجد و برنامه‌های معنوی و متنوع خصوصاً نمازهای سه‌گانه پرشور، با اخلاص و منظم برگزار شود. تا جماعتی نباشد امام جماعت و هیئت‌امنا و فعالیتی وجود نخواهد داشت، پس برای نیل به این چشم‌انداز متعالی یعنی تربیت جوانان انقلابی، متخصص و متعهد باید به کمک هم بیاییم و اداء تکلیف کنیم. زمانی قدرت جذب مسجد بالا می‌رود که مردم بتوانند با مراجعه به مسجد نیازهای معنوی و بعضاً مادی خود را برطرف کنند مثلاً اگر کسی با آمدن به مسجد و شرکت در کلاس‌های تقویتی درسی توانسته دانشگاه برود یا یکی مشکل ازدواج خود را حل کرده باشد، دیگر مسجد را رها نخواهد کرد. اگر از من بپرسید این مباحث مگر جزء مأموریت‌های مسجد است، می‌گویم پیامبر اکرم (ص) و امیرالمؤمنین (ع) و امام عصر (عج) مقرر حکومتشان مسجد بوده و هست.





مسجد جامع «صفا» در خیابان شهید مدنی، قدمتی ۷۰ ساله دارد. مسجدی که وقت نماز مغرب و عشا

صفوف پر جمعیت نمازگزارانش تماشایی است و

وقتی صحبت از جشن و مناسبت مذهبی باشد سر و کله جوانان،

بیش از پیش پیدا می‌شود. «صفا»یی که در نزدیکی بیمارستان امام

حسین (ع) دیده می‌شود نه تنها برای اهل محله منشأ خیر به شمار

می‌رود بلکه مأمونی هم برای خانواده‌ها و بیماران بی‌بضاعت و همراهان

در راه مانده، شده است. یکی مراجعه می‌کند تا برای درمان عزیزش

کمک هزینه‌ای دریافت کند، دیگری برای جهیزیه فرزند و آن یکی

برای حمایت‌های مستمر از فرزند یتیمش طلب کمک دارد. حالا با

آغاز ماه مبارک رمضان هم حال و هوایش متفاوت‌تر شده؛ سبدهای

کالا برای خانواده‌های نیازمند رونق بیشتری گرفته و برنامه‌ریزی برای

برپایی سفره‌های افطاری هیجان مضاعفی به آن داده است. اما سفره

بر برکت افطار این روزهای نیازمندان تحت پوشش این مسجد، در

تدبیر امام جماعتی به نام حجت‌الاسلام سید ابوتراب علوی، ریشه دارد.



## مسجد جامع «صفا» برای حمایت از ایتام و نیازمندان برنامه‌های مفصلی دارد

# صفای دل درماندگان

## در ماه مبارک رمضان سبد کالای خانواده‌های تحت پوشش رونق گرفته است

### حفظ آبروی نیازمندان

آقا دستور داده بودند تا برای کمک به هر نیازمندی تحقیق شود و اگر هم مواردی فوری بود، کار را پیگیری کنیم. همین هم شد؛ از آن به بعد اگر فردی مراجعه می‌کرد و می‌گفت گرسنه است، پولی دریافت نمی‌کرد بلکه او را به رستورانی می‌بردیم تا رایگان غذایی میل کند. اگر مسافری ادعا می‌کرد هزینه بازگشت به شهرش را ندارد او را به ترمینال می‌بردیم، بلیت تهیه می‌کردیم و عازمش می‌کردیم.»

### خیریه امام حسن مجتبی (ع)

کم‌کم کار وسعت پیدا کرد و تصمیم گرفتند تا در حد توان، نیازمندان محدوده مسجد را شناسایی و حمایت کنند. غضنفری می‌گوید: «حاج آقا حساسیت خاصی روی این موضوع داشتند که پول‌های مردم اگر به دست نیازمند واقعی نرسد باید پاسخگوی مردم و خدا باشیم. برای تحقق این موضوع چند راهکار در نظر گرفته و اساسنامه تهیه شد. در گام بعدی، نیازمندان از طریق هیئت امنا و معتمدان شناسایی شدند. پس از تشکیل پرونده، کار تحقیقات محلی به شکلی انجام شد تا مبادا آبروی عزیزی بریزد. تصمیم بر این بود که کمک‌ها به گونه‌ای باشد که باری از دوش نیازمند بردارد برای همین به جای کمیت

در خیریه این مسجد قدیمی، کیفیت بر کمیت، ارجحیت دارد تا خانواده‌های نیازمند در طول ماه بتوانند زندگی ساده‌ای را با همین حمایت‌ها سپری کنند. اما ماجرای شکل‌گیری این خیریه به اوایل دهه هفتاد برمی‌گردد که سید روح‌الله غضنفری، مسئول امور خیریه آن را این‌طور تعریف می‌کند: «گاهی در بین دو نماز فردی بلند می‌شد و با طرح مشکلات مالی، طلب کمک می‌کرد و همان موقع پولی از سوی نمازگزاران جمع‌آوری می‌شد. این موضوع ذهن حاج آقا علوی را درگیر کرد و به همین دلیل تصمیم گرفتند کاری انجام شود تا نیازمندی در جمع طلب کمک نکنند و آبرویش حفظ شود. از سوی دیگر گاهی افرادی به مسجد مراجعه و طلب کمک می‌کردند که مشخص نبود نیازمند واقعی هستند یا خیر. لذا با تدبیر امام جماعت مسجد، قرار شد کمک به نیازمندان ساماندهی شود.» او صندوقی را در بالای قفسه‌های داخل دفتر نشان می‌دهد: «با پیگیری حاج آقا علوی، صندوق‌های صدقات به نام «توشه آخرت» تهیه و بین نمازگزاران، اهل محل و خانواده‌ها توزیع و هفته‌ای یکبار هم در مسجد کمک‌هایی جمع‌آوری می‌شد. حاج





## مهمانی خدا را از دست ندهیم

جبران گذشته‌ها و نوشتن آینده‌ها در این ماه است. روزها بهترین روزها و شب‌های ماه مبارک رمضان بهترین شب‌ها و ساعات آن بهترین ساعت است. شرایط آسمان و زمین طوری می‌شود که عمده تغییرات در این ماه است. خدا گناهکار را مهمانی دعوت کرده و بهترین ضیافت است. خداوند قسم خورده کسی را مواخذه نکند.

خدا به همه اکرام خواهد کرد. خوابان عبادت و اعمالمان و دعائمان مقبول است. با نیت پاک از خدا بخواهید ولی این نکته مهم است که بددلی‌ها را به رمضان نیاوریم. در این ماه بگردیم و فقیرهایی را بیابیم که در جوارمان زندگی می‌کنند و به یتیمان رسیدگی کنیم. این ماه فرصتی برای جبران اشتباهات است. خیلی از بدبختی‌های ما از بی‌ادی‌هایمان به‌خصوص به پدر و مادر و اطرافیانمان است. با تضرع دست‌ها را در دعا بالا ببریم. خداوند اجابت نجوا می‌کند که پی در پی جواب می‌دهد مثل نفس نفس زدن بچه که مادر اجابت می‌کند. می‌گوید یا رب؛ پروردگار می‌گوید لبیک؛ می‌گوید یا رب، می‌فرماید لبیک...

برای آزادی باید استغفار کرد و اصلش ندامت است. از خدا بخواهیم همه اینها را به ما توفیق دهد. خدا به عزتش قسم خورده که مصلان و ساجدین را عذابشان نمی‌کند. عمل دیگر در این ماه افطار مؤمن است که اگر بنده آزاد نمی‌توانیم کنیم افطار به تهی دست دهیم که کفاره گناهان گذشته است. کسانی که خوش اخلاقی کنند در این ماه، بار زیر دستان را سبک کنند که به عبادت خدا نزدیک‌تر شوند، مردم آزاری نکنند، خدا غضبش را از او نگاه خواهد داشت.

اکرام یتیم و صله رحم کند (اصل خرج کردن برای دست تنگهای فامیل است). بهترین عمل این است که یک گناهکار پیدا کنیم، کاری کنیم که برگردد و بعد که برگشت بگوییم دعايمان کند. خدا توبه‌کننده را خیلی دوست دارد.

حجت الاسلام علوی امام جماعت مسجد



## یک خاطره ماندگار

حدود ۱۵ سال پیش خانمی آشفته به این مسجد مراجعه کرد. او درخواست عجیبی داشت: «همسرم معتاد است. از او باردار شده‌ام و می‌دانم فرزندم اگر به دنیا بیاید بدبخت می‌شود. می‌خواهم او را به دنیا بیاورم ولی شما خیری پیدا کنید تا بلافاصله پس از تولد، او را به فرزندی قبول کند تا مهرش به دلم نیفتد». مدیر خیریه می‌گوید: «با او صحبت کردیم و اطمینان دادیم که اگر از این تصمیم منصرف شود، مسجد حمایتش می‌کند. خیلی اصرار کرد ولی در آخر پذیرفت. مدتی پس از تولد فرزند، پدر معتاد فوت کرد. در حد توان به قولمان عمل و برای اینکه حمایت بیشتری شود، او را به یک خیریه دیگر هم معرفی کردیم. با کمک خیران برایش خانه‌ای خریداری شد و هنوز گاهی آن پسر را در حال رفت‌وآمد به مدرسه می‌بینیم. واقعاً نباید هیچ‌گاه از الطاف الهی ناامید شد. پسری که مادرش می‌خواست او را به کسی واگذار کند تا مبادا بدبخت شود، الان رشید و امید مادر شده است.»

به کیفیت توجه شد. پس از مدتی این خیریه با خیریه امیرالمؤمنین (ع) ادغام شد و در ماه مبارک رمضان ۱۳۹۱ به نام خیریه امام حسن مجتبی (ع) کار خود را به شکل گسترده‌تری آغاز کرد. سید کالا و کمک نقدی به شکل ماهانه در برنامه قرار گرفت و اقلام هر سبد با تعداد اعضای خانواده متناسب شد؛ به ازای هر نفر در ماه، ۳ کیلو برنج، ۱ روغن و یک کیلو گوشت پیش‌بینی شده که در ماه مبارک رمضان حبوبات و اقلام دیگری هم به آن اضافه می‌شود تا خدای ناکرده سفره سحر و افطاری این عزیزان خالی نباشد. اکنون ۲۲۰ نفر به شکل دائم از این کمک‌ها بهره می‌گیرند. برخی از این افراد برای مدرسه و دانشگاه هم حمایت می‌شوند. از طرف دیگر برخی هم در کلاس‌های آموزشی ثبت‌نام شده‌اند تا روی پای خودشان بایستند.»

### نکته مهم

اما آیا توزیع کالا به شکلی انجام می‌شود که باعث آبروریزی نشود؟ مدیر خیریه پاسخ می‌دهد: «پس از تهیه اقلام و آماده کردن سبد کالا، با خانواده‌های تحت پوشش تماس می‌گیریم و آنها را از زمان ارسال مطلع می‌کنیم تا اگر مهمان دارند یا به هر دلیلی نباید در آن ساعت مراجعه کنیم به ما اطلاع دهند. خانواده‌هایی هم هستند که تمایل ندارند به در خانه‌شان مراجعه کنیم. سبد کالای این عزیزان در محل دیگری یا در خیابان و خارج از محل سکونتشان تحویل داده می‌شود. کمک‌های نقدی ماهانه هم متناسب با نیاز افراد متفاوت است و به حسابشان واریز می‌شود.»

اما روش کمک به نیازمندان موردی و رهگذران را از زبان غضنفری بخوانید: «با ترمینال جنوب و شرق قراردادی منعقد کردیم تا افرادی که به مسجد مراجعه می‌کنند و هزینه سفر می‌خواهند بدون نیاز به پول سفر کنند. برگه‌ای به آنها ارائه می‌شود تا با مراجعه به ترمینال، بلیت رایگان دریافت کنند و هزینه آن را بعداً مسجد پرداخت کند. با بیمارستان امام حسین (ع) تعامل داریم تا اگر بیماری مشکل مالی داشته باشد از درمان محروم نماند. اگر هم فردی مراجعه کند و نسخه ارائه دهد و پول بخواهد، به جای پرداخت پول خودمان از داروخانه برایش دارو تهیه می‌کنیم و با یک رستوران هم قرارداد بسته‌ایم برای اطعام نیازمندان رهگذر که آن هم ماهانه هزینه‌اش از طریق مسجد تأمین می‌شود.»





همراه امام جماعت مسجد حضرت رقیه(س) به ملاقات خانواده‌ای نیازمند رقتیم

## دیدار با مادری دردمند

دست داد. شرایط برایم غیرقابل تحمل بود تا اینکه فرزندانم دوقلو به دنیا آمدند. تنها بودم و تأمین هزینه‌های فرزندانم برایم بسیار سخت بود ولی هر طور بود با کمک خانواده‌ام تا ۳ سالگی هر ۲ پسر را نگه داشتیم. مدتی بعد پدر بزرگشان از شهرستان آمد و یکی از آنها را با خود برد و گفت: «تو جوانی و باید ازدواج کنی.» این جدایی برایم بسیار دردناک بود و برای همین مشکلات عصبی و افسردگی که پس از فوت همسرم پیدا کرده بودم، شدیدتر شد. با اینکه به سختی هزینه زندگی را تأمین می‌کردم ولی دوست داشتم فرزند دیگرم هم پیش خودم باشد ولی نشانی از خانواده و پدر شوهرم نداشتم و هر بار به شهرستان می‌رفتم تا سرنخی از آنها پیدا کنم به نتیجه نمی‌رسیدم. پس از چند سال جست‌وجو مطلع شدم که پدر شوهرم فوت کرده و پس از او، فرزندم را به بهزیستی سپرده‌اند. به شهرستان رفتم و پس از سال‌ها دوری پسر را دیدم که ۱۸ سالش شده بود. با ارائه مدارک، درخواست کردم او را برگردانم ولی آنها پس از بررسی و تحقیق اجازه این کار را ندادند چون از یک طرف بیمار شده‌ام و از طرف دیگر شرایط مالی خوبی ندارم و حالا این دوری برایم دردناک‌تر شده است.»

کوچه‌های نسبتاً باریک را پشت سر می‌گذاریم تا به در قهوه‌ای‌رنگ کوچک خانه برسیم. همین که انگشت روی زنگ می‌گذاریم پسری سریع در را باز می‌کند. جوانی بسیار مودب که به داخل هدایتمان می‌کند تا به داخل این خانه که البته چیزی بیشتر از یک اتاق کوچک نیست، می‌رسیم. اینجا کانون زندگی این مادر رنجور و پسر غمخوار است و آشپزخانه و اتاق خواب و یخچال و کمد چوبی و تلویزیون کوچک قدیمی همه را در خود جای داده است. مادر توان بلند شدن ندارد اما با خوشرویی آمیخته به شرم، خوشامد می‌گوید. پسر جوان با چای داغ و شیرینی پذیرایی می‌کند.

### درد مرگ همسر و دوری فرزند

پس از احوالپرسی و طلب عافیت برای مادر بیمار، امام جماعت مسجد رقیه(س) مشکلات را جویا می‌شود. در عمق نگاه مادر می‌توان درد بزرگی را به تماشا نشست و در بغضی که فرو می‌برد حرف‌های بسیاری است که بی‌تردید غیرقابل درک است. بعد از لحظه‌ای چشم روی زمین می‌دوزد و می‌گوید: «۱۸ سال پیش تازه ازدواج کرده بودم و در انتظار تولد فرزندم بودیم که همسرم در یک سانحه رانندگی جانش را از

خیلی اتفاقی مطلع می‌شویم

خانواده‌ای در همسایگی مان (شمال

شرق تهران) زندگی می‌کنند که

دردهای زیادی دارند. مادری که همسرش را از

دست داده و سال‌ها با چنگ و دندان از فرزندش

مراقبت کرده حالا با بیماری صعب‌العلاج پر درد

و خرجی دست و پنجه نرم می‌کند. اجاره خانه

و هزینه معیشت هم باری مضاعف روی دوش

خسته‌شان شده و زندگی یکی از فرزندان در

بهزیستی هم زخمی عمیق بر جان مادر زده

است. این فکر که چرا باید در همسایگی ما که

ادعای مسلمانی داریم و به لطف و برکت خداوند

سفره‌مان خالی نیست، خانواده‌ای آبرومند به

سختی روزگار بگذرانند دغدغه‌ای بزرگ در ذهن

می‌شود. با این امید که در حد وسع و توان خود

التیام بخش زخم‌های عمیق آنها شویم موضوع را با

امام جماعت مسجد حضرت رقیه(س) محله‌مان در

میان می‌گذاریم. حجت‌الاسلام بخشایشی وقتی از

سکونت چنین خانواده‌ای در نزدیکی مسجد مطلع

می‌شود بدون هیچ تعللی از این دیدار استقبال

می‌کند ولی یک سؤال هم می‌پرسد: «حضورمان

باعث جلب توجه همسایه‌ها نشود، مبدا به جای

برداشتن بار از دوش‌شان باری هم روی دوش‌شان

بگذاریم و آبروی‌شان بریزد.» اطمینان می‌دهیم و

پس از انجام هماهنگی، این ملاقات انجام می‌شود.







## اهمیت وفای

### به عهد

رفع مشکلاتی این چنینی از وظایف دینی همه ما است ولی نکته مهم دیگر این است که اگر به دیدار خانواده‌ای برویم و به آنها قول کمک بدهیم باید در تحقق آن از هیچ کوششی دریغ نکنیم، همان‌طور که رسول خدا - صلی‌الله‌علیه و آله - فرمودند: هر کس که به خداوند و روز قیامت ایمان دارد، باید به وعده‌ای که می‌دهد وفا کند. پیامبر (ص) همچنین فرمودند: سه چیز است که ترک آن برای هیچ‌کس جایز نیست؛ نیکی به پدر و مادر، وفای به عهد و ادای امانت. و تأکید کرده‌اند که فرقی ندارد طرف مقابل مسلمان باشد یا کافر. بنابراین در این روزها که با نیازمندان بیشتری روبه‌رو می‌شویم یا نباید وعده‌ای بدهیم یا اگر این کار انجام و امیدی زنده شد بر حسب وظیفه شرعی و اخلاقی برای تحقق آن تلاش کنیم که اگر این کار انجام نشود نه تنها باری از دوش نیازمند برداشته‌ایم بلکه بار سنگین بدعهدی را هم بر او تحمیل کرده‌ایم.

### سرطان، دیابت، بی‌بولی

حرف‌های مادر دردناک است. آنقدر سرگذشت غم‌انگیزی دارد که می‌تواند سوژه یک فیلم و تراژدی دردناک شود. سکوت بر خانه حکمفرما شده ولی حرف‌های مادر هنوز تمام نشده است. پسر جوان لیوان آب را دست مادر می‌دهد تا گلویی تازه و بغضی که راه کلامش را بسته فرو دهد. مادر با تشکر از پسرش ادامه می‌دهد: «با توجه به شرایط مالی‌مان شاید هم بهتر باشد آن فرزندم در بهزیستی باشد؛ نمی‌دانم ولی دیگر از پس کرایه ۱۵۰ هزار تومانی این اتاق کوچک هم بر نمی‌آییم. ۴ سال پیش هم که سرطان ملیوم (تومور استخوان) به دردهایم اضافه شده است و هر بار در نقطه‌ای از بدنم توده‌ای تشکیل می‌شود و ۱۷ بار تابه‌حال مجبور به انجام عمل جراحی شده‌ام. دیابت شدید هم دارم که باید انسولین تزریق کنم. البته الان نزدیک ۳ ماه است که درمان را رها کرده‌ام چون حداقل ۵۰۰ هزار تومان در ماه هزینه دارد و این پول زیادی است.»

### امید به خانه می‌آید

حرف‌های مادر که تلاش می‌کند با اسناد و نسخه‌های پزشکی سنجاق شود، تکان‌دهنده است. حجت‌الاسلام بخشایشی مطلبی را عنوان می‌کند تا اولین جرقه‌های امید زده شود: «در محله ما خیرانی زندگی می‌کنند که امیدواریم با کمک آنها بتوانیم کمی از مشکلات‌تان را سبک کنیم...» هنوز حرف‌های او تمام نشده که مادر می‌گوید: «چند وقت پیش خانمی آمد که حتی نامش را هم نمی‌دانستم ولی برایمان یخچال و تلویزیون خرید. ما تحت پوشش هیچ مؤسسه خیریه‌ای نیستیم و مدت زیادی است که تنها منبع درآمدمان همین کمک‌هایی است که خیران محلی، تقبل می‌کنند. خدا خیرشان دهد. اما هزینه‌های درمانی‌ام بیش از ۵۰۰ هزار تومان در ماه می‌شود و از آنجایی که خودم دیگر قادر به کار کردن نیستم، می‌خواهم شرایطی فراهم شود تا پسرم که یکی از شاگردان نمونه مدرسه‌شان هم شده است، در کنار تحصیل، شغل مرتبط با کارش را هم پیدا کند. تا کسی که برای رشد و تربیتش زحمت کشیده‌ام، یک روزی کمک‌حالم شود. از وقتی بیمار شده‌ام تمام کارهای خانه را او انجام می‌دهد، از پختن غذا گرفته تا شستن ظرف‌ها و لباس‌هایمان را خودش برعهده گرفته است. در این ۴ سال به یاد ندارم در خانه باشد و اجازه بدهد من حتی برای شستن یک استکان از جایم بلند شوم. وقتی شنید بیماری‌ام پیشرفت کرده، هم‌درس می‌خواند و هم بنایی می‌کرد تا هزینه داروهایم را تأمین کند. اما سال پیش چون کنکور داشت به او اجازه ندادم کار کند،

نمی‌خواهم آینده‌اش به خاطر من خراب شود.» پسر از زمانی که ۹ سالش بوده بنایی، سیمان‌کاری، گچ‌کاری، کاشیکاری، لوله‌کشی را تجربه کرده است. او حالا در دانشگاه قبول شده است و آرزو دارد کاری پیدا کند که بتواند هزینه داروی مادر را هم تأمین کند، این بزرگ‌ترین آرزوی اوست؛ سلامتی مادر!

### وعده کمک

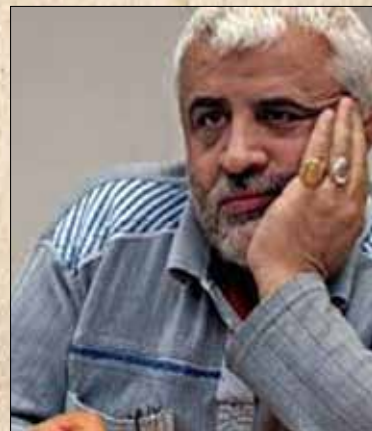
مهم‌ترین خواسته‌های این خانواده تأمین هزینه‌های امرار معاش، دارو و درمان، هزینه تحصیلی فرزند و فراهم شدن شرایط مالی برای بازگرداندن فرزند دیگر از بهزیستی و اشتغال آنهاست. البته مسجد حضرت رقیه (س) صندوق و خیریه‌ای ندارد تا بتوان روی کمک مادی به این خانواده نیازمند حساب باز کرد ولی در پایان این دیدار صمیمانه، حجت‌الاسلام بخشایشی قول می‌دهد با کمک خیران علاوه بر تهیه سبد کالا به‌صورت مستمر، برای رفع مشکلات دیگر آنها هم تلاش کند. و در پایان، چشمان مادر و پسر، نگران بدرقه‌مان می‌کنند، شاید نگرانند که میداد این دیدار بی‌نتیجه باشد.

### حفظ آبرو بر رفع مشکلات ارجحیت دارد

حجت‌الاسلام «بخشایشی» که بدون هیچ تعللی دیدار این خانواده نیازمند را پذیرفت در حاشیه این دیدار به سؤال‌هایمان پاسخ می‌دهد. او می‌گوید: «برای کمک به خانواده‌های نیازمند و یا انجام چنین دیدارهایی باید بیش از هر چیز آبروی فرد در نظر گرفته شود. اگر در چنین ملاقات‌هایی مشکل مالی رفع شود ولی آبروی فرد بریزد، آن کمک هیچ ارزشی ندارد چون حفظ آبروی فرد ارزشمندتر از حل مشکل مالی اوست.» او ادامه می‌دهد: «ماه مبارک رمضان فرصت مغتنمی برای دستگیری از چنین خانواده‌هایی است ولی معتقدم که نمی‌توان به خانه بسیاری از نیازمندان رفت؛ بهتر است چراغ سبز و ابراز تمایل برای این کار از طرف فرد نیازمند انجام شود. مواردی بوده که خیران از سر خیرخواهی، سبد کالایی به خانواده‌ای - که مشکلات زیادی داشتند - ارسال کرده‌اند ولی نه تنها قبول نکرده بلکه حتی ناراحت هم شده‌اند.» مسجد حضرت رقیه (س) حدود ۲۰ خانواده نیازمند را در مناسبت‌های مختلف حمایت می‌کند و امکان رسیدگی مداوم را ندارد ولی بخشایشی امیدوار است افزایش کمک‌های خیران مختص ماه مبارک نباشد و مستمر باقی بماند تا هر مسجدی بتواند نیازمندان اطراف مسجد محله را به شکلی مؤثر کمک کند.»



همه چیز برای یک مهمانی بزرگ آماده بود. صدای ربنای افطار که در سنگرها می پیچید، بچه‌ها با لباس‌های خاکی کنار «آری جی» و «مسلل» می نشستند تا با همان اندک غذایی که داشتند، روزه را افطار کنند. نان و خرمایی بود که پس از دعای افطار به مردان رزم انرژی دوباره می داد تا در رویارویی با دشمن، درخشان ترین و شجاعانه ترین نبردها را ثبت کنند. بی شک، عالی ترین مصادیق این مبارزه با دشمن ظاهری و درونی، در ایام ماه مبارک رمضان در جبهه‌ها ظهور و بروز پیدا می کرد؛ آنجا که رزمندگان، نبرد با دشمن را متبرک به روزه‌داری می کردند و به فرموده قرآن، در سخت ترین شرایط از نماز و روزه مدد می گرفتند. به بهانه بازخوانی خاطرات و حال و هوای ایام ماه مبارک رمضان در جبهه‌ها، پای صحبت گلعلی بابایی، رزمنده، پژوهشگر و صاحب تألیفات ارزشمند در حوزه دفاع مقدس نشستیم. او علاوه بر بیان خاطرات خود، برایمان از مهم ترین عملیات دوران دفاع مقدس در ماه مبارک رمضان گفت؛ عملیاتی که پایه نگارش کتاب بارزش «ضربت متقابل» توسط خودش شد.



گلعلی بابایی با حسرت  
از خاطرات ماه رمضان روزهای رزم می گوید

## افطار در بهشت

دیگر در جمع ما نیستند جز حسرت و دلتنگی چیز دیگری نیست. تصویر بچه‌هایی که در همان اولین ماه مبارک با هم بودیم و همه‌شان شهید شدند هنوز در خاطرم هست؛ شهید محمود پیربادی، عبدالله پُستی، حسن منصوری، اکبر صابری، علی اصغر رسولی، حسن صلواتی، حسین بهشتی و...

❖ از شهدا گفتید. یادم آمد در وصیتنامه خیلی از شهدا تعداد دقیق روزه‌های قضایشان را نوشته و به خانواده‌هایشان تأکید کرده‌اند. نگذارند این دین به گردنشان بماند.

این رسمی بود که همه بچه‌ها انجام می دادند. خود من، از باب احتیاط، ۴۵-ماه روزه قضا در وصیتنامه‌ام نوشته بودم. البته بخشی از آن مربوط به دوران جاهلیتم بود! (با خنده) بچه‌ها در مرخصی‌هایی که به شهر خودشان می رفتند، معمولاً قضای روزه‌هایشان را می گرفتند. البته من پاییز سال ۶۴، قبل از عملیات والفجر که در اردوگاه کرخه بودیم وقتی دیدم هوا خوب است، قضای روزه‌هایم را همانجا گرفتم اما خیلی از بچه‌ها چون کمتر مرخصی می رفتند و به صورت مداوم در جبهه حضور داشتند، روزه‌های قضا به گردنشان می ماند. بعضی‌ها هم قبل از آنکه فرصتی برای ادای این قرض به دست بیاورند، به فیض شهادت می رسیدند.

❖ در ایام ماه مبارک رمضان اگر بخواهید برای ما و همه خوانندگان مجله دعایی کنید از خدا چه می خواهید؟

دعا می کنم ان شاء الله از روزه‌داران واقعی باشیم؛ مثل همان بچه‌هایی که روزه‌دار واقعی بودند و به عشقشان رسیدند.

اینکه تابش آفتاب بچه‌ها را اذیت نکند، در میدان صبحگاه یک حسینییه موقت با چادر درست کرده بودند تا بچه‌ها مراسم نماز و دعا را در آن برگزار کنند. امکانات غذایی یک پادگان نظامی هم که مشخص است. با این وجود، ما با خوشحالی و رضایت روزه می گرفتیم. هم مقاومت بدنی مان خیلی بیشتر از حالا بود و هم شوق روزه گرفتن داشتیم. با همه سختی‌های روزه‌داری در جبهه، شیرین ترین ایام ماه مبارک رمضان عمرمان همان رمضان‌های جبهه بود.

❖ از حال و هوای مراسم شب‌های قدر جبهه برایمان بگویید.

در ایام عادی سال، بچه‌ها به مستحبات و دعا و مناجات و قرآن مقید بودند؛ چه برسد به ماه مبارک که بهار قرآن و زمان مناجات است. در پادگان که بودیم، بعد از ظهرها مراسم قرائت دسته‌جمعی قرآن داشتیم. بعد از آن هم بچه‌ها به تنهایی در پشت‌بام ساختمان‌های دوکوهه و در خلوت خودشان به قرائت قرآن و مناجات مشغول می شدند. آنجا هم سکوت دلپذیری داشت و هم تماشای منظره زیبای غروب آفتاب حس خوبی به انسان می داد. برنامه شب‌های قدر هم در جبهه‌ها برقرار بود. در حسینییه اردوگاه‌های گردان، این مراسم با حضور ۴۰۰-۳۰۰ نفر برگزار می شد اما در پادگان‌هایی مثل دوکوهه که مقر لشکر بود، با حضور ۴-۳ هزار نفر برنامه‌هایی مثل قرائت دعای جوشن کبیر، خواندن نماز قضا، قرآن سر گرفتن و... برگزار می شد.

❖ وقتی یاد ماه رمضان‌های جبهه می افتید، بیشتر حسرت چه چیزی را می خورید؟  
خاطره همنشینی با بچه‌هایی که خیلی‌هایشان

اوایل خرداد ۶۲ بود که برای بار دوم عازم جبهه شدم. اتفاقاً ماه مبارک رمضان بود. آن ایام، گردان تازه از عملیات برگشته و در مرحله بازسازی بود. در دوکوهه هم فقط همان کارهای آموزشی همیشگی انجام می شد. به همین دلیل با بچه‌ها تصمیم گرفتیم قصد ۱۰ روزه کنیم و روزه بگیریم اما به هشتمین روز نرسیده بودیم که دستور رسید نیت‌هایتان را برگردانید که باید عازم جبهه غرب شوید. گفتند با توجه به عملیاتی که در ارتفاعات غرب کشور در پیش داریم و باید خیلی جدی آموزش ببینید، روزه گرفتن ممنوع است. خوشحالی‌مان از اینکه می توانستیم روزه بگیریم، خیلی زود از بین رفت. شکستن روزه خیلی سخت بود اما دستور فرمانده لازم‌الاجرا بود و ما هم از آن تبعیت کردیم. هر چند کسانی بودند که همه دشواری‌ها را به جان می خریدند اما حاضر نبودند روزه‌شان را بشکنند. هم در آموزش‌ها و رزم‌های تمرینی سخت شرکت می کردند و هم روزه می گرفتند ولی دشواری‌های مراحل آموزشی باعث می شد اکثر بچه‌ها توان روزه‌داری نداشته باشند. از آن گذشته، تکلیف ما در مورد زمان و مکان اقامت‌مان روشن نبود که بتوانیم قصد ۱۰ روزه کنیم.

❖ به نظر می رسد روزه‌داری در جبهه باید کار سختی باشد؟

اتفاقاً خرداد ماه سال نخستینی که به جبهه رفتم، ماه مبارک رمضان و شروع فصل گرما بود. آن موقع هنوز حسینییه شهید همت در دوکوهه درست نشده بود. نه کولری بود و نه پنکه‌ای. تنها ساختمان‌های موجود، همان محل اقامت بچه‌ها بود و بقیه فضا را بیابان وسیع محل آموزش نیروها تشکیل می داد. در ایام ماه مبارک، برای